

เครือข่ายฯ ได้จัดให้มีกิจกรรมเคลื่อนไหวกระตุ้นให้เกิดวิถีคิดและโลกทัศน์แบบองค์รวมดังกล่าว รวมทั้งมีการสร้างองค์ความรู้ร่วมกันจากการประชุมเป็นระยะๆ¹ (ตัวอย่างขององค์ความรู้จากการประชุมเครือข่ายฯ ครั้งที่ 2/2542 ณ สถานีฟอซาลี มาระแห่งจังหวัดอำนาจเจริญ)

บทเรียนจากการพัฒนาไม่ยั่งยืนด้วยแนวคิดพึ่งตนเอง ทั้งตลาด และบุคลากร แต่เพียงอย่างเดียว ทำให้ประเทศไทยต้องสูญเสียความสามารถในการพึ่งตนเอง กล่าวคือ ภูมิปัญญาไทยจำนวนมากถูกทดแทนด้วยเทคโนโลยีต่างประเทศ ทูทางสิ่งแวดล้อมที่ยึดตามลัทธิของทุนนิยมคือ ดินดำ น้ำชุ่ม ป่าอุดมสมบูรณ์ อากาศบริสุทธิ์ กุ้ง หอย ปู ปลา ถูกแปรเปลี่ยนเป็นเงิน จนสภาพเปลี่ยนเป็นดินแล้ง น้ำแห้ง ป่าหมด ผลพิษมีไปทั่ว ทูทางสังคมที่ครอบครัวเคยอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง พืชแม่มูก ปุ๋ยตายาย ชะกุกันพร้อมหน้า กลับแตกกระจายไปคนละทิศละทาง แยกย้ายกันหาเงิน ครอบครัวแตกกระจาย ชุมชนล่มสลาย เกิดปัญหาสังคมตามมามากมาย โสเภณี อาชญากรรม หนี้สิน หมกมุ่นกันด้วยหน้าประเทศชาติไม่มั่นคง”

(5) องค์ความรู้เพื่อสร้างเสริมความตระหนัก ศรัทธา และเชื่อมั่นต่อวิถีแห่งการเกษตรกรรมยั่งยืนแบบผสมผสาน มีความชัดเจนและหนักแน่นขึ้น โดยเห็นว่าวิถีแห่งการเกษตรกรรมยั่งยืนแบบผสมผสานเป็นโครงสร้างฐานรากของการนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน

ในช่วงของการเป็นประชาคมขยายของโรงเรียนชุมชนอีสาน ที่เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ยังมีความชัดเจนและหนักแน่นมากขึ้นต่อการสร้างเสริมให้เกิดความตระหนัก ศรัทธา และเชื่อมั่นต่อวิถีแห่งการเกษตรกรรมแบบผสมผสาน เมื่อการปฏิวัติปากกวมต และยิ่งเวลาผ่านไป ความอุดมสมบูรณ์ และ ความหลากหลายทางชีวภาพ ก็ยิ่งเพิ่มพูน โดยผลที่เกิดขึ้นนั้น ไม่ใช่เกิดขึ้นเฉพาะกับเครือข่ายภายในจังหวัดบุรีรัมย์ แต่กับเครือข่ายของปราชญ์ชาวบ้านทุกสถานีก็ปรากฏผลเช่นเดียวกัน โดยพบว่า ได้มีการนำเอาประสบการณ์จากผลของการปฏิวัติมาสร้างเป็นองค์ความรู้ไว้อย่างชัดเจนในคราวประชุม ครั้งที่ 2/2543 เรื่อง “อดีต ปัจจุบัน และอนาคตปี 2550 ของข้าพเจ้าและเครือข่ายจากการร่วมมือระหว่างปราชญ์ชาวบ้าน และพหุภาคี” และในคราวประชุมครั้งที่ 4/2543 เรื่อง “ข้อมูลความเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ที่อยากบอกคนอื่น ในด้านสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ปัญญา และสุขภาพ” ซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้ได้สร้างเสริมให้เกิดความตระหนัก ศรัทธา และเชื่อมั่นต่อวิถีแห่งการเกษตรกรรมยั่งยืนแบบผสมผสานอย่างหนักแน่นยิ่งขึ้น

¹ ตัวอย่างแนวคิดจากสโลว์มูฟวิชั่น เรื่อง ภูมิปัญญาและภูมิพลังภาคอีสาน นำเสนอในการประชุมใหญ่ปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน วันที่ 11 - 12 ธันวาคม 2542 - อ่างแก้ว และ ตัวอย่างแนวคิดบางตอนที่เกี่ยวข้องกับความด้อยพัฒนาและการพึ่งพิง กับทางออกที่อาศัยฐานจากการเกษตรกรรมยั่งยืนแบบผสมผสาน และเศรษฐกิจพอเพียง นำเสนอในการประชุมใหญ่ปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน วันที่ 11 - 12 ธันวาคม 2542 - อ่างแก้ว

(ตัวอย่างองค์ความรู้ที่สร้างสมร่วมกันในคราวประชุมครั้งที่ 2/2543 ณ สถานีพืชมงคล
เจนโรลง จังหวัดบุรีรัมย์)

"...ผลของการเรียนรู้อย่างถูกทางทำให้สมาชิกหันมา **สร้างความหลากหลายทางชีวภาพ**
ด้วยพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์พื้นเมืองที่หลากหลาย หน่อโรค หน่อแดง ดินดำ น้ำชุม ป่าอุดมสมบูรณ์
ปลอดจากมลภาวะทั้งสารเคมีฆ่าหญ้า สารเคมีฆ่าแมลง รวมทั้งปุ๋ยเคมี หันมาพึ่งพ
อนุรักษพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ผลิตสารเคมี ไม่ทำลายธรรมชาติ สด สะ เล็ก การใช้สารเคมี ราคาก็ไม่
รู้คุณ มีความกตัญญูต่อแม่ธรณี แม่คงคา แม่ผิงจำ แม่โพสพ และภูเขาดาว สมาชิกได้เรียนรู้ถึง
ประโยชน์ของความสมดุลของธรรมชาติ รู้ว่าคนพึ่งธรรมชาติ ธรรมชาติพึ่งเรา จึงช่วยกันรักษา
ทรัพยากรธรรมชาติ ยามถึงที่ที่เกิดขึ้นคือ ความอุดมสมบูรณ์ ปศุสัตว์หายาก... ปัจจัยสี่เพิ่มขึ้น
ทั้งอาหารการกิน ที่อยู่อาศัย สมุนไพรรักษาโรค รวมทั้งเครื่องนุ่งห่ม ทั้งผ้าฝ้าย
ผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติมีมือแม่บ้าน รายจ่ายลดลง อุดรวิวต่างๆ หนี้สินค่อยๆลดลง
เงินออมค่อยๆเพิ่มขึ้น เพราะมีขนมทรัพย์พึ่งพากันเองในระบบเงินสัจจะ รายรับก็ค่อยๆเพิ่มขึ้น
จากผลผลิตที่หลากหลายด้านการเกษตร การแปรรูปผลผลิตจากการเหลือกิน เหลือแจก
จึงก็ทำให้รายได้ราคาดีขึ้น "

(ตัวอย่างองค์ความรู้ที่สร้างสมร่วมกันในคราวประชุมครั้งที่ 4/2543 ณ สถานีพืชมงคล
มหาราช จังหวัดอำนาจเจริญ)

"...ความเปลี่ยนแปลงที่อยากบอกคนอื่นด้านความรู้ทางการเกษตร ซึ่งอาศัย
หลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ รวยให้ลดรายจ่าย พึ่งตนเองได้ มีความสุข
เกิดผลผลิตที่หลากหลาย พืชผักผลไม้ เหลือกินได้แจก เหลือแจกได้ขาย เหลือจากขาย
แบ่งให้ หมู ปลา กา ไข่ กิน ส่วนที่เหลือจากนั้นจึงนำมาแปรรูปให้ได้กินและได้ใช้มากขึ้น
รวมทั้งได้ขายราคาดีขึ้น มีปัญญานำเอาเทคโนโลยีมาประยุกต์ เกิดการจับมือทำ การทดลอง
นำไปปฏิบัติ และรวบรวมผลงานด้านต่างๆ กลายเป็นการวิจัยองค์ความรู้ของแต่ละคน..."

(6) องค์ความรู้ในคุณธรรมว่าด้วยความอ่อนน้อมถ่อมตนเกื้อกูล และเรียนรู้
จากกันและกัน จัดเป็นฐานรากสำคัญของการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

องค์ความรู้เรื่อง การยึดมั่นในคุณธรรมว่าด้วยความอ่อนน้อมถ่อมตน เกื้อกูล
และเรียนรู้จากกันและกัน ปรัชญาเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างชัดเจนในวาทถาณประชุม
ครั้งที่ 1/2542 ณ ศูนย์อำนวยการ จังหวัดสกลนคร ดังนี้

"การสร้างเสริมกระบวนการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายประชาชนชาวบ้าน และพหุภาคีภาคอีสาน ได้ยึดหลักคุณธรรม 5 ขุด ได้แก่

- ความเมตตา หมายถึง ความสนใจ รักใคร่ เอื้ออาทร เมื่อแม่กันและกัน
- คปrianานิชธรรม หมายถึง มีการประชุมและกระทำกิจอันพึงกระทำเป็นนิจ โดยพร้อมเพรียงกัน
- ปัญญา หมายถึง องค์ความรู้ และการสร้างองค์ความรู้
- วิริยะ หมายถึง ความขยันหมั่นเพียร
- ขันติ หมายถึง ความอดทนอย่างยาวนาน พอเพียง และต่อเนื่อง..."

องค์ความรู้ดังกล่าวไม่เพียงปรากฏเป็นสายลักษณะอักษรในการประกาศดังกล่าวเท่านั้น แต่ได้แสดงว่าเกิดผลในทางปฏิบัติจริงด้วย โดยปรากฏหลักฐานในรายงานประชุมครั้งที่ 4/2543 ณ สถานีหอชาติ มาระแ่ง จังหวัดอำนาจเจริญ ดังนี้

"พบความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นสมาชิก ได้แก่ ลด ละ เลิก อบายมุขได้ มีความเสียสละ เพื่อส่วนรวมมากขึ้น เกิดความรัก เอื้ออาทร มีน้ำใจต่อกัน เป็นที่พึ่งซึ่งกันและกัน ครอบครัวเกิดความรัก โกล้ชิดกัน พื้นฟูประเพณีที่ดีงาม รวมทั้งมีปัญญาท้องถิ่น..."

(7) องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางของ "มิติความสุขที่ไม่ใช่อยู่ที่ตัวเงิน" มีการสร้างเสริม ให้เข้าสู่วิถีคิด และโลกทัศน์ของสมาชิก เพื่อเป็นฐานของการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

เจตจำนงของเครือข่ายประชาชนชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ที่แสดงว่า เพียให้มีทางเลือกใหม่ที่ไม่ไกลออกไปจากวังวนของการยึดเงินเป็นตัวตั้ง นั้นได้มีการสร้าง เป็นองค์ความรู้ร่วมกันไว้ในคราวประชุมครั้งที่ 7/2542 ณ สถานีพยอมหาญ สุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ในเรื่อง "ความสุขของเกษตรกร เครือข่ายการเรียนรู้การพึ่งตนเอง และพึ่งพาตนเอง" ซึ่งมีองค์ความรู้โดยสรุป ได้แก่

"... การพัฒนาประเทศที่ปลูกให้คนมีวิถีคิดอยากมีเงินเยอะๆทำให้ สังวลดล้ม เปลี่ยนแปลงไปจากสภาพของดินดำ น้ำชุม ป่าอุดมสมบูรณ์ เป็นดินแล้ง น้ำแล้ง ป่าหมด เต็มไปด้วยมลภาวะ ในส่วนของพัฒนาเศรษฐกิจ ได้พัฒนาจากที่เราเคยมีกิน ไปเป็น ระบบเศรษฐกิจแบบลูกหนี้ สังคมทุกด้านแย่ง ครองครัวแตกกระจาย ชุมชนล่มสลาย เด็กและผู้สูงอายุอยู่กันตามมีตามเกิดขาดคนดูแล เด็กหลายคนหนีไปติดโทรศัพท์ ติดเพื่อน ติดยาน้ำ ติดยาเสพติดมากขึ้น มีผู้คนจำนวนมากขึ้นเป็นโรคจิต โรคประสาท โรคเครียด รวมทั้งโรคที่เกี่ยวข้องกับความเครียดต่างๆ เช่น โรคความดันโลหิตสูง โรคกระเพาะเป็นแผล ท้องอืด ท้องเฟ้อ ตลอดจนภาวะการติดเชื้อเอดส์ของคนในวัยแรงงานที่มีจำนวนมากขึ้น ฯลฯ

ปัญหาเหล่านี้กระทบความสุขทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ เรียกว่ามีความสุขไม่ได้กันโดยถ้วนหน้า ประชาชนชาวบ้าน และพหุภาคีภาคอีสานจึงทบทวน ความสุขของเกษตรกรเครือข่ายการเรียนรู้การพึ่งตนเอง และพึ่งพาตนเอง

พบดัชนีบ่งชี้ความสุข 7 หมวดใหญ่ๆ ได้แก่

- ความสุขเกิดจากการมีหลักประกันในชีวิต
- ความสุขเกิดจากการไม่เจ็บป่วยทั้งกายและใจ
- ความสุขเกิดจากการมีครอบครัวที่อบอุ่น
- ความสุขเกิดจากการมีชุมชนที่เข้มแข็ง
- ความสุขเกิดจากการมีความเป็นอิสระที่ไม่ละเมิดผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม
- ความสุขเกิดจากการมีความภาคภูมิใจ
- ความสุขเกิดจากการเข้าถึงธรรมะและธรรมชาติ"

แม้ว่าเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคีฐานเห็นผลเสียของการยึดเงินเป็นตัวตั้ง แต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธเงิน แต่มีวิธีควบคุมให้เงินมาสนองตอบความสุขในมิติอื่น ด้วยการเปลี่ยนเงินให้มาเป็นเครื่องมือสร้างทุนทางปัญญา ทุนทางสังคม ทุนทางสิ่งแวดล้อม ทุนทางความดี ทุนทางสุขภาพ และทุนทางเศรษฐกิจไว้ใช้จ่ายตามจำเป็น ดังปรากฏเป็นองค์ความรู้ที่สร้างไว้ร่วมกันในคราวประชุมครั้งที่ 7/2543 ณ สถานีพอประคอง มณฑลระยอง จังหวัดนครราชสีมา เรื่อง วิธีออมเงินให้สำเร็จ โดยสรุป คือ

"เหตุผลความจำเป็นที่จะต้องออมเงินให้สำเร็จ คือ เพื่อสร้างเสริมกระบวนการเรียนรู้สู่การพึ่งตนเอง รู้จักแบ่งเงินทุนไว้ใช้ ไว้ลงทุน และไว้ออม และเพื่อสร้างเสริมการจัดการสู่การพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเอง ให้มีเงินทุนไว้สร้างทุนทางปัญญา สร้างทุนทางสังคม สร้างทุนทางสิ่งแวดล้อม สร้างทุนทางความดี สร้างทุนทางสุขภาพ และไว้ใช้จ่ายจำเป็น

วิธีออมเงินให้สำเร็จในระดับครอบครัว ต้องอาศัยหลักการพึ่งตนเอง ผ่านการออมน้ำ ออมความอุดมสมบูรณ์ของดิน ออมสัตว์ ออมต้นไม้ รักษาสุขภาพ ลด ละ เลิกอบายมุข และสิ่งเสพติด จากนั้นจึงมีเงิน และออมอย่างเป็นระบบ ตรวจสอบได้

วิธีออมเงินระดับชุมชน ต้องมีวัตถุประสงค์ในการออมเพื่อพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเอง ในการจัดสวัสดิการ ไม่ใช่เพื่อกู้ยืม ต้องมีกรรมการที่มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีจิตสาธารณะ ทำงานเป็นระบบ และตรวจสอบได้"

(8) องค์ความรู้เกี่ยวกับ ยุทธวิธีสำคัญของการเคลื่อนไหวเพื่อนำไปสู่

ความเข้มแข็งของชุมชน ยังคงได้แก่ การประชุม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ / ศึกษาดูงานจากของจริง / การติดตามผลงาน / การขยายเครือข่ายสมาชิกจากผู้ใจรักกัน / การสร้างระบบข้อมูล จากความต้องการใช้ประโยชน์ของตนเองโดยตนเอง / และการสนับสนุนการรวมกลุ่มกิจกรรม จากความต้องการของสมาชิกเอง / และยังมีองค์ความรู้ที่เพิ่มเข้ามาได้แก่ ยุทธวิธีเคลื่อนไหวผ่านการสร้างหลักสูตรอบรมเพื่อสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลง ที่เรียกว่า 'หลักสูตร วปอ. ภาคประชาชน'

ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวเพื่อนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน ของโรงเรียนชุมชนอีสาน
ในระยะเริ่มแรก ยึดคงดำเนินมาอย่างต่อเนื่องในช่วงที่โรงเรียนชุมชนอีสานเป็นประชาคมขยาย
ซึ่งได้แก่ การประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การศึกษาฐานจากของจริง การติดตามผลงาน
การขยายเครือข่ายสมาชิกจากผู้ใจรักกลุ่ม การสร้างระบบข้อมูลจากความต้องการใช้ประโยชน์
ของตนเอง โดยตนเอง และการสนับสนุนการรวมกลุ่มกิจกรรมที่มาจากความต้องการภายใน

การประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในช่วงที่โรงเรียนชุมชนอีสานเป็นประชาคมขยาย
เชื่อมโยงกับเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคีฐานนั้น มีการประชุมโดยทั่วไปอยู่ 3 ระดับ
คือ หนึ่ง ระดับเวทีปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคี 5 จังหวัด เป็นการประชุมสัญจรไปตาม
สถานีปราชญ์ชาวบ้าน 12 สถานีหมุนเวียนกันเดือนละครั้ง สอง ระดับการประชุมของแต่ละสถานี
ของปราชญ์ชาวบ้าน และสาม ระดับการประชุมของกลุ่มกิจกรรมย่อยๆภายในสถานีปราชญ์ชาวบ้าน
แต่ละสถานี ระดับการประชุมสอง และสามนี้ มีกำหนดการประชุมขึ้นอยู่กับการตัดสินใจโดยกลุ่มเอง
การประชุมที่โดยทั่วไปเป็นการประชุมสัญจรไปตามพื้นที่ต้นแบบของเครือข่ายนั้น
ได้มีกิจกรรมการศึกษาฐานไปพร้อมๆกันด้วย โดยศึกษาฐานจากพื้นที่ที่ถูกจัดเป็นเวทีประชุม
พร้อมๆไปกับกิจกรรมการติดตามผลงานของแต่ละพื้นที่ แต่เป็นการติดตามในเชิงของการกระตุ้น
ให้ผู้เป็นเจ้าของพื้นที่ที่จะถูกจัดเป็นเวทีประชุม กระตุ้นหรือสร้างผลงานไว้รองรับ รวมทั้ง
เป็นการติดตามในเชิงของการให้กำลังใจเยี่ยมเยียนซึ่งกันและกัน มากกว่าเป็นการติดตาม
อย่างเป็นทางการ

ในส่วนของหลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน หรือเรียกชื่อเต็มว่า หลักสูตรวิทยากร
กระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ภาคประชาชน
เป็นหลักสูตรที่สร้างขึ้นมาจากเครือข่ายเอง เพื่อสร้างปราชญ์รุ่นใหม่ หรือเกษตรกรต้นแบบ
ที่สามารถเป็นวิทยากรกระบวนการจัดเวทีของประชาคมตำบล ประชาคมอำเภอ
และประชาคมจังหวัด ร่วมกับปราชญ์ชาวบ้านแต่ละสถานี ดังปรากฏหลักฐานจากการกล่าวถึง
หลักสูตร วปอ. ภาคประชาชน ในรายงานการประชุมครั้งที่ 4/2542 ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ได้แก่

(อภิสิทธิ์ อารงวรานุช, 2542 : 11)

“หลักสูตร วปอ. ภาคประชาชน หรือ หลักสูตรวิทยากรกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลง
สู่การพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเอง ภาคประชาชน มีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ ต้องการให้ผู้ผ่านหลักสูตร
สามารถรวบรวมข้อมูล หาปัญหา จัดลำดับความสำคัญของปัญหา เชื่อมโยงปัญหา วิเคราะห์ปัญหา

สร้างภาพฝันความสำเร็จของตนเอง ของกลุ่ม และของประเทศชาติ หาท่างเลือก เพื่อบรรลุภาพฝันที่วางไว้ ศึกษาดูงานของผู้ที่สามารถดำเนินการแก้ปัญหาของตนเอง โดยยึดหลักการพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเองมาแล้ว 2 ปี, 5 ปี, 10 ปี, 20 ปี, 40 ปี เชื่อมโยงกับการดูงานของเครือข่ายชุมชนอิสาน สหกรณ์เลมอนฟาร์มพัฒนา แล้วนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ มาพบทบทวนภาพฝันและทางเลือก พร้อมวางแผน ปฏิบัติการแก้ปัญหา และสานฝันตนเองวางไว้ทั้งของครอบครัวตนเอง และครอบครัวของญาติสนิท มิตรสหาย ภายในหมู่บ้านและหมู่บ้านข้างเคียง

ผู้ผ่านหลักสูตร ที่มีศักยภาพ และภาวะผู้นำสูง จะมีกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ต่อเนื่องไปเป็นวิทยากรกระบวนการเพื่อจัดเวทีประชาคมตำบล ประชาคมอำเภอ และประชาคมจังหวัด ร่วมกับปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่นั้นๆ ต่อไป"

(๘) องค์ความรู้ที่เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน สร้างสมขึ้นร่วมกัน ในการประชุมสังขจรเดือนละครั้ง เป็นองค์ความรู้ที่เลือกประโยชน์ต่อการดำรงวิถีชีวิตทุกด้าน ให้ดำรงอยู่อย่างมีความสุข และได้คุณภาพกับสรรพสิ่ง อันเป็นฐานรากของการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

(ตัวอย่างองค์ความรู้เรื่องการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร ในการประชุม ครั้งที่ 3/2542 ณ สถานีพ่อเชียง ไทยดี จังหวัดสุรินทร์)

"การจัดการน้ำอย่างยั่งยืน มี 3 ประการสำคัญ คือ หนึ่ง การกักเก็บน้ำไว้ใช้ ในการเกษตรด้วยการขุดบ่อ หรือ สระ เจาะบาดาล และปลูกกล้วยเป็นฟ้เลี้ยง สอง การใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ด้วยการ ใช้วัสดุคลุมดิน ใช้ระบบน้ำหยด การหมุนเวียนน้ำใช้ ในครอบครัวไปใช้ในการเกษตร การปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ พันธุ์ที่ทนโรค ทนแล้ง และการสร้างดิน ให้มีอินทรีย์วัตถุ และสาม การการสร้างแหล่งกักเก็บน้ำขนาดใหญ่ในโลก ด้วยการปลูกต้นไม้ใหญ่ ไม้ใช้สอย รวมถึง ผัก ผลไม้ ให้เป็นแหล่งกักเก็บน้ำที่มีอยู่ในธรรมชาติ ที่สามารถดูดซับน้ำไว้ ทั้งในราก ลำต้น ใบฤดูที่ฝนตกลงมา แล้วค่อยๆ ปลดปล่อยน้ำออกมาในหน้าแล้ง"

(ตัวอย่างองค์ความรู้เรื่อง พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ทนโรค ทนแล้ง ในการประชุม ครั้งที่ 4/2542 ณ สถานีพ่อบุญเดิม ชัยลา จังหวัดขอนแก่น)

"ยุทธศาสตร์การปลูกต้นไม้ในสภาพดินแล้ง น้ำแล้ง ป่าวรรณควาย มลภาวะมากมาย ได้แก่ หนึ่ง ต้องเป็นพันธุ์พื้นเมือง สอง ต้องปลูกจากเมล็ด สาม ต้องหลากหลาย และสี่ ต้องใช้พันธุ์หัวแข็ง"

(ตัวอย่างองค์ความรู้เรื่อง การขอมทรัพย์กับการกู้ชาติ ในการประชุม ครั้งที่ 5/2542 ณ โรงพยาบาลอุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น)

"แต่เดิมบรรพบุรุษของเราไม่เพียงแต่รู้จักการขอมทรัพย์ขึ้นเงินทอง แต่พวกเขานำเงินนั้น ยังให้หลักการขอมน้ำ ขอมดิน ขอมพืช ขอมสัตว์ รวมทั้ง สังคมภูมิปัญญาในการแก้ปัญหา ผลที่เกิดขึ้น คือ สภาพดินดำ น้ำชุม ป่าอุดมสมบูรณ์ ผู้คนรักกัน อยู่อย่างสมดุลระหว่าง มนุษย์กับมนุษย์ และ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เป็นแหล่งอารยธรรมของโลกถิ่นดินแดนแหล่งทอง ดังนั้น เราจึงสามารถขอมสิ่งต่างๆ ได้มากมาย ได้แก่ หนึ่ง ขอมน้ำ สอง ขอมที่ดินและความอุดมสมบูรณ์ของดิน สาม ขอมต้นไม้ใหญ่ และสัตว์ สี่ ขอมเงิน และห้า ขอมปัญญา และสิ่งสมปัญญา ในการแก้ปัญหา"

(ตัวอย่างองค์ความรู้เรื่อง เทคนิคการปลดหนี้เรือนแสนของเกษตรกร ในการประชุม ครั้งที่ 6/2542 ณ สถานีพืชม่อนหิน ประทุมภา จังหวัดนครราชสีมา)

"แนวทางหลัก 4 ประการในการปลดหนี้ได้แก่ หนึ่ง ลงรายจ่าย สอง เพิ่มรายได้ สาม ปลดหนี้ และป้องกันหนี้ และสี่ ประหยัด และอดออม

แต่เดิมมีแม่พวยบยัดที่ทำให้งดงมอยู่ติดกัน 3 ประการคือ หนึ่ง คนกับศาสนา สอง คนกับสถานที่ ไม่ทิ้งถิ่น สาม คนกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งแต่ก่อนเรามี รูปเปอร์มาเกิดอยู่ 6 แห่ง ได้แก่ ตลาดที่ 1 คือ ป่า ตลาดที่ 2 คือ สวนโกล้านบ้าน ตลาดที่ 3 คือ ใต้ถุนบ้าน จำพวกข้าว ข้าวไร ข้าวไรตลาดที่ 4 คือ ครกกระเดื่อง ได้ข้าวซ้อมมือ ตลาดที่ 5 คือ ท้องไร่ ท้องนา และตลาดที่ 6 คือ แม่น้ำลำคลอง

ทุกวันนี้ รูปเปอร์มาเกิด ของเราหมดไป ผู้คนพากันยากจน เพราะต้องซื้อนมทุกอย่าง อีกทั้งเงินปรอยมากขึ้น ไม่มีข้าวกล่งกิน ปรอยต้องซื้อ คินก็ตาย รายได้เข้าเพียง 3 ทาง คือ ขายข้าว ขายพืชไร่ และขายแรงงาน แต่รายจ่ายไหลออกทุกทิศ ทั้งค่านิยมวัดบุญม ทุกบ้านต้องมี มอเตอร์ไซด์ ค่านิยมบริโภคนิยม กู้หนียืมสิน คิทยาบำเป็นแถว

ทางแก้คือ การเกษตรผสมผสาน ที่ทำให้มีข้าวกิน มีพืชผัก ผลไม้ มีปลากิน มีอากาศบริสุทธิ์ มีความเป็นอยู่อย่างไทย มีจิตใจที่โอบอ้อมอารี คนสร้างสังคม สังคมสร้างสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมสร้างคุณภาพชีวิต"

(ตัวอย่างองค์ความรู้เรื่อง ความสำคัญและประสบการณ์การดำเนินงานเด็กรักถิ่น จากการประชุม ครั้งที่ 9/2542 ณ สถานีพืชม่อนหิน กระชอม จังหวัดขอนแก่น)

"การเรียนการสอนปัจจุบัน ทำให้เด็กทิ้งถิ่น เพราะสอนให้พึ่งเงิน พึ่งตลาด พึ่งคนอื่น จึงพึ่งตนเองไม่ได้ ทางแก้ไข คือ พาพ่อแม่เด็กมาโล่ เสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน เรียนรู้แนวทางการของการพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเอง เรียนรู้การพัฒนาเด็ก ควบคู่ไปกับระบบของโรงเรียน ไม่ปล่อยให้เป็นการระของโรงเรียนแต่เพียงแห่งเดียว พ่อแม่เด็กจะสอนเด็กเพิ่มเติมในยามว่าง ให้ทำเกษตรผสมผสาน ทำพืชผักสวนครัว การแปรรูปอาหารและของใช้ เช่น จักสาน แห ลัง กระดัง กระจาด ทำให้อลดรายจ่าย การสอนให้เด็กรู้จักการออม บมกรอบคุณค่า - อย่างประมาณ เงินน้อย อย่ายศยแต่ศาสนา"

(ตัวอย่างองค์ความรู้เรื่อง ผู้สูงอายุ จากการประชุม ครั้งที่ 1/2543 ณ สถานีพุดคำแดง ภาณุ จังหวัดบุรีรัมย์)

"เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน และพหุภาคีภาคอีสาน ได้เสนอแนวทางการจัดการ เพื่อแก้ปัญหาความทุกข์ของผู้สูงอายุ ดังนี้ หนึ่ง องค์การระดับครอบครัว ควรให้ความรัก ความเข้าใจ และความกตัญญูต่อผู้สูงอายุ ในระดับชุมชน ควรจัดโฮมวีที แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ของผู้สูงอายุอย่างคึกคัก และในระดับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งรัฐ และเอกชน ควรมีแผนงาน จัดเจนในการสนับสนุนงานผู้สูงอายุ สอง แผนดำเนินงานกิจกรรมของผู้สูงอายุ ได้แก่ แผนจัดเวที ระดับความคิดของผู้สูงอายุ แผนพัฒนารวมผู้สูงอายุ แผนสร้างกระบวนการเรียนรู้ แก่ผู้สูงอายุ แผนคัดเลือกผู้สูงอายุต้นแบบ แผนจัดกิจกรรมที่เหมาะสมแก่ผู้สูงอายุ เช่น ส่วนสุขภาพ กิจกรรมศึกษาสาธารณะ กิจกรรมปลูกต้นไม้ ทิวผู้สูงอายุ ตลาดนัดของผู้สูงอายุ กิจกรรมวันผู้สูงอายุ กิจกรรมพัฒนาสุขภาพกาย สุขภาพจิต สาม แผนจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ ได้แก่ สวัสดิการรักษาพยาบาล เบี้ยยังชีพ กองทุนออมทรัพย์"

(ตัวอย่างองค์ความรู้เรื่อง อาหารปลอดภัยจากพิษ จากการประชุม ครั้งที่ 6/2543 ณ สถานี พุดคำแดง จังหวัดบุรีรัมย์)

"ประสบการณ์การผลิตอาหารปลอดภัย ได้แก่ การปลูกผัก และกินผักตามฤดูกาล ไม่ใช่สารเคมี การปลูกพืชผักหมุนเวียน การปลูกไม้ยืนต้นหลากหลายพันธุ์อย่างผสมผสาน การปลูกพืชพื้นบ้านไว้ดองหรือไล้แมลง เช่น ต้นหอม ต้นดาวเรือง ต้นแค ต้นขมิ้นขาว การกินอาหารให้เป็นยา กินยาให้เป็นอาหาร การใช้สารธรรมชาติ ไล้แมลง เช่น ใช้ตะไคร้หอมขี้เหล็ก ผสมขมิ้นขาว หรือ ใช้ตะไคร้ ผสมตะไคร้หอม ผสมกับขมิ้น และยาสูบ หมักไว้ 3-4 คืน ไล่แมลง การใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก ปุ๋ยพืชสด แทนปุ๋ยเคมี"

(ตัวอย่างองค์ความรู้เชิง การดูแลสุขภาพตนเอง ครอบครัว และชุมชน จากการประชุม ครั้งที่ 8/2543 ณ บ้านพ้อมิ่ง สมัญญา เครือข่ายของสถานีของพ้อมิ่ง ไทยดีจังหวัดสุรินทร์)

"ประสบการณ์ในการปฏิบัติดูแลสุขภาพของตนเอง ครอบครัว และชุมชน ได้แก่

ตนเอง : ออกกำลังกายให้เหมาะสมกับพลังงาน ทำงานพอเหมาะไม่หนักไหม

รับประทานอาหารให้ครบ ห้าหมู่ ไม่ดื่มเหล้า ไม่สูบบุหรี่ และไม่เสพยาเสพติด ดูแลสุขภาพตนเองให้
ต่อเนื่อง

ครอบครัว : อยู่กันพร้อมหน้า พร้อมตา ทำมาหากินแบบพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเอง
ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ปกปักรักษาหรือกัน สว่างสิ่งแวดล้อมให้ดี ดิน น้ำ อากาศบริสุทธิ์

ชุมชน : พยายามคนในชุมชนให้มีจิตใจดีงาม มีสนามกีฬา มีสวนสาธารณะ
รักษาความสะอาด ไม่ให้ยาฆ่าแมลง"

4.3 ผลที่ได้จากกระบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ในช่วงของความเป็นประชาคมขยายของโรงเรียนชุมชนอีสานกับความเป็นดัชนีบ่งชี้ความเข้มแข็งของชุมชน

ผลที่ได้จากกระบวนการเคลื่อนไหวของโรงเรียนชุมชนอีสาน ในช่วงเป็นประชาคมขยาย จัดว่ามีความเป็นดัชนีบ่งชี้ความเข้มแข็งของชุมชน ก็เนื่องจากเป้าหมายของกระบวนการเคลื่อนไหวก็ยังมุ่งเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน และยังคงเคลื่อนไหวในแนวทางที่เคยเคลื่อนไหวมาแล้ว รวมทั้งได้พัฒนาเพิ่มขึ้นจากเดิมด้วย ผลที่เกิดขึ้นปรากฏเป็นหลักฐานที่ชัดเจนจากการประเมินตนเองของสมาชิกในการประชุมครั้งที่ 2/2543 และ ครั้งที่ 4/2543 ของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน โดยสร้างเป็น องค์ความรู้ร่วมกัน มีสาระโดยสรุป คือ

(ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยสรุป จากการประชุมครั้งที่ 2/2543 ณ สถานีพ้อทองหลาง เจนไฮสง จังหวัดบุรีรัมย์)

"การประชุมของปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ในปี พ.ศ. 2542 ได้ประชุมกัน ทุกเดือนเดือนละครั้ง และครั้งนี้เป็นครั้งที่ 12 ซึ่งน่าจะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในตัวคนแต่ละคน และเครือข่าย จึงให้สมาชิกช่วยกันทำสมาธิทบทวนและคิดว่า ตั้งแต่ได้มาเข้าร่วมประชุมเครือข่าย อย่างต่อเนื่อง มีสิ่งเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในตนเองและเครือข่ายอะไรบ้าง ในแง่ ปัญญา สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสุขภาพ ได้ข้อสรุป คือ

ความเปลี่ยนแปลงด้านปัญญา :-

- เกิดองค์ความรู้ใหม่ ได้รับความรู้เพิ่มเติม สามารถนำความรู้ที่ได้มาแก้ปัญหา
- เห็นความเชื่อมโยงหลายส่วนทำให้รู้จริง และรู้แจ้ง
- เห็นความสำคัญของธรรมชาติ นำสภาพแวดล้อมที่ดีมาจัดการให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยไม่เบียดเบียนธรรมชาติ
- เกิดการคิดแบบเชื่อมโยง และเป็นองค์รวม
- เกิดการคิดที่เอื้ออาทรต่อกัน โดยการนำคุณธรรมมาเป็นเครื่องมือเตือนใจ
- ลด ละ เลิก อยาบบุญทุกชนิด ซึ่งเป็นแหล่งที่ทำให้เกิดทุกข์ นำธรรมมาเป็นข้อปฏิบัติ
- เกิดจิตสำนึกที่สะท้อนถึงความอุดมสมบูรณ์ ดังบทพญาของพญา ลือยศธรรกลาง คือ "อย่างข้ามฮ่อมมากถั่วดำดา อ้าปากขึ้นหมากลิ้นดาสันไธ่ ตั้งหัวฮ่อไว้ปลาเดินเข้าเข่ง หักไม้แกงซี่ไม้ถูกหางเสน"

ความเปลี่ยนแปลงด้านสังคม :-

- มีการรวมกลุ่มเข้มแข็ง แลกเปลี่ยน เรียนรู้ เข้าใจซึ่งกันและกัน
- มีองค์กรชาวบ้านเกิดขึ้นมากมาย เชื่อมโยงเป็นกองทุนต่างๆทางสังคม
- ครอบครัวมีความอบอุ่นมากขึ้น
- มีคุณธรรม จริยธรรมประจำใจมากขึ้น

- มีการดูแลเอาใจใส่เฝ้าระวังและดูแลสุขภาพ คนพิการไม่เกิดปัญหาของสังคม
- มีความซื่อสัตย์ ขอดทน เข้มแข็ง และเสียสละต่อส่วนรวมมากขึ้น

ความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ :-

- ต้องพึ่งพาเกษตรผสมผสาน - มาถูกทางแล้วขึ้นอยู่กับว่าจะสู้ได้มากน้อยเพียงใด
- มีปัจจัย 4 เพียงพอ
- มีอยู่มีกินตลอดปี
- ผลผลิตเพิ่ม
- เงินออมเพิ่ม
- การออมต่างๆเพิ่มขึ้น / มีกลุ่มออมทรัพย์
- มีรายได้ตลอดปี
- มีเศรษฐกิจพอเพียง

ความเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อม :-

- มีความหลากหลายทั้งพืชสัตว์นานาชนิด
- มีความสมดุลของธรรมชาติเพิ่มขึ้น (คนทั้งธรรมชาติ - ธรรมชาติพึ่งเรา)
- ดิน น้ำ ป่า ยุคสมบูรณ์
- ยางพาราหญ้า ยางพาราแมลงลดลง ลดปุ๋ยเคมี
- ลดการตัดไม้ทำลายป่า
- เกิดการฟื้นฟูและอนุรักษ์พันธุ์พืช
- ไม่ทิ้งขยะลงในแม่น้ำลำคลอง
- มีหลักประกันของดิน น้ำ พืช สัตว์
- ลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ
- รักต้นไม้มากขึ้น
- รู้ประโยชน์ของธรรมชาติ
- ปูถูกพืชเลี้ยงสัตว์ที่ทนโรค ทนแล้ง

ความเปลี่ยนแปลงด้านสุขภาพ :-

1. ลดการให้สารเคมี 2. กินอาหารปลอดภัย 3. กินอาหารมีคุณภาพ 4. เจริญสติ-รักษาศีล
5. ออกกำลังกาย 6. สุขภาพแข็งแรง 7. กินได้นอนหลับ 8. สถานพยาบาลอยู่ใกล้ 9. สุขภาพจิตดี
10. ชารมณดี 11. ครอบครัวมีความสุข"

(ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยสรุป จากการประชุมครั้งที่ 4/2543 ณ สถานีพหุชาลี
มาระแสง จังหวัดอำนาจเจริญ)

"การประชุมครั้งที่ 4/2543 เรื่อง "ข้อมูลความเปลี่ยนแปลงที่อยากบอกคนอื่นในด้านสังคม
เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ปัญหา และสุขภาพ" มีเป้าหมายเพื่อต้องการทบทวนถึงการดำเนินการ
ด้วยตนเอง หรือที่ชวนเครือข่ายดำเนินการมาด้วยกันของราษฎรชาวบ้าน และพหุภาคีภาคีส่วน

ว่ามีอะไรเปลี่ยนแปลงในเชิงรูปธรรมบ้าง และจะเอาผลอะไรบ้างไปบอกคนอื่น ซึ่งได้ข้อสรุป คือ **ความเปลี่ยนแปลงที่อยากบอกคนอื่นด้านสังคม**

คน

- มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
- ลด ละ เลิก อบายมุข
- ได้รับความไว้วางใจจากชุมชน
- มีความเสียสละเพื่อส่วนรวมมากขึ้น
- พื้นฟูประเพณีที่ดีงามและภูมิปัญญาท้องถิ่น
- มีความเป็นผู้นำธรรมชาติเพิ่มขึ้น
- มีความสนใจเด็กและเยาวชนมากขึ้น

ครอบครัว

- เกิดครอบครัวอบอุ่น
- พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน
- เป็นแบบอย่างซึ่งกันและกัน

สังคม

- เกิดเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์
- เกิดเครือข่ายการเรียนรู้สู่การพึ่งตนเองทั้งระดับท้องถิ่น ระดับภาค และระดับประเทศ
- มีความเอื้ออาทร มีน้ำใจต่อกัน เป็นที่พึ่งซึ่งกันและกัน
- มีการสร้างกลุ่มและมีการรวมกลุ่ม

ความเปลี่ยนแปลงที่อยากบอกคนอื่นด้านเศรษฐกิจ

การมีหลักประกันในชีวิต

- สร้างข้าวได้เต็มนา
- สร้างปลาได้เต็มหว่อ
- สร้างกล้วยได้เต็มหว่อ
- สร้างสวนผลไม้ได้

การสามารถจัดการด้านการตลาด

- ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้
- ขยายดิน ขยายต้นไม้ ขยายน้ำ ขยายเงิน
- กำหนดราคาได้

การมีพัฒนาการด้านการเงินและการลงทุน

- มีเงินใช้ และมีเงินออมเพิ่มขึ้น
- พึ่งพาตนเองได้ในรูปออมทรัพย์
- ลด และปลดหนี้ได้

ความเปลี่ยนแปลงที่อยากบอกคนอื่นด้านสิ่งแวดล้อม

- ทำเกษตรผสมผสาน เกษตรพอเพียง ไร้สารเคมี
- เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ
- เพิ่มปริมาณต้นไม้ ไม้ผล ไม้ให้สอย ที่ชนบทจนครัว
- เพิ่มปริมาณสัตว์ทุกชนิด
- เก็บขยะต้นไม้ ทำให้ป่าไม่เพิ่มขึ้น
- เก็บขยะดินทำให้ดินดีขึ้น
- เก็บขยะน้ำ ทำให้มีการจัดการน้ำที่ดี
- เพิ่มการปลูกป่าเพื่อขอมน้ำ
- เกิดสมดุลทางธรรมชาติ
- อาศัยฐานธรรมชาติ ธรรมชาติก็คืนให้ทั้งต้นทุน ดอกเบี้ย และโบนัส
- อาศัยฐานสิ่งแวดล้อมเพื่อความอยู่รอดของชีวิตทั้งหมด
- มีธรรมชาติที่อยู่ตามสมบูรณ์
- มีอากาศที่บริสุทธิ์
- มีกลิ่นหอมจากไม้ธรรมชาติ
- ลด ละ เลิกสารเคมี ใช้สมุนไพรธรรมชาติทดแทน

ความเปลี่ยนแปลงที่อยากบอกคนอื่นด้านปัญญา

การระดมทุนทางปัญญา

- ร่วมคิด / ร่วมทำ / ร่วมแก้ปัญหา
- เกิดองค์ความรู้ใหม่ / มีการวางแผนและกระบวนการเรียนรู้ใหม่
- เวียนรู้ธรรมชาติมากขึ้น
- เรียนรู้ร่วมกันอย่างค่อยเป็นค่อยไป

แนวความคิดหลากหลาย

- รู้จักระบบการจัดการต่างๆอย่างเป็นระบบ
- ทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย
- เข้าใจแนวทางการดำรงชีวิต
- มีวิธีแก้ปัญหาที่ถูกต้อง
- เวียนรู้ด้วยตนเอง
- สร้างจิตสำนึกสาธารณะ
- มีอิสระด้านความคิด

ความรู้ด้านการเกษตร

- เพิ่มมูลค่าผลผลิตโดยการแปรรูป
- นำเทคโนโลยีมาใช้อย่างเหมาะสม

- ปฏิบัติตามแนวทางพระราชดำริ (เศรษฐกิจพอเพียง)
- นำองค์ความรู้ไปปฏิบัติ / บันทึกความรู้ไว้ / มีการจดบันทึก

เคารพภูมิปัญญาท้องถิ่น

- สว่างจุดขึ้น คือ การพึ่งตนเอง
- มีกัลยาณมิตร
- หลีกเลียงอบายมุข
- สร้างสถานการเรียนรู้ ตามสถานที่ที่มีปราชญ์ชาวบ้าน และสร้างฐานการเรียนรู้ ความพืชมงคลแล้วโยงถึงกัน

ความเปลี่ยนแปลงที่ยากนอกคนสิ้นด้านสุขภาพ

- ยารักษาโรค – มีการส่งเสริมการใช้สมุนไพรของภูมิปัญญาไทย
- สุขภาพดี – อาหารดี / อากาศดี / ออกกำลังกายอย่างต่อเนื่อง / กำลังใจดี
- ลด ละ เลิก อบายมุข – ลดบุหรี่ ลดสุรา
- เพิ่มอาหารธรรมชาติ – ปลอดสารพิษ
- เด็ก – ขาดสารอาหารลดลง
- ลดค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล

ผลที่ได้จากกระบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนข้างต้น เป็นผลที่ได้ร่วมกันในทุกพื้นที่ แต่อย่างไรก็ตามแต่ละพื้นที่ก็ยังมีผลที่ได้แตกต่างกันอยู่ด้วย ตามคุณลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น เช่น

พื้นที่ในเขตการเคลื่อนไหวของครุภาคำเคื่อง ภาชี มีสมาชิกของโรงเรียนชุมชนอีสาน ที่เป็นแกนนำที่นอกจากมีความเป็นผู้นำธรรมชาติแล้ว ยังได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้าน ให้เป็นผู้นำทางการในองค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.) และสามารถชักชวนสมาชิก อบต.อื่นๆ มาร่วมเรียนรู้ และจัดการงบประมาณบางส่วน ของ อบต. ไปสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มย่อยต่างๆ เช่น กลุ่มเด็กรักถิ่น กลุ่มสตรี กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเกษตรผสมผสาน เป็นต้น ให้สามารถเรียนรู้ แนวทางที่ถูกต้อง ขจัดอบต.ที่ไม่ถูกต้องออกไปและผลักดันให้เกิด อบต.ในอุดมคติที่จะสร้างความสุขทางกาย ทางใจ และทางสังคมในอนาคตได้ ในส่วนของสมาชิกที่มีความเป็นผู้นำธรรมชาติ แต่ไม่ได้เข้าไปสู่ตำแหน่งของผู้นำทางการ ก็ยังสามารถประสานกับหน่วยงานทางการ นำเอาประโยชน์จากทางการมาให้เกิดประโยชน์กับกลุ่มได้ เช่น การประสานให้สามารถขุดสระ ในพื้นที่สมาชิก เป็นต้น (จำนวนสมาชิกของโรงเรียนชุมชนอีสานเพิ่มจาก 42 ราย ในช่วงสิ้นสุด โครงการโรงเรียนชุมชนอีสาน รับผิดชอบ โดย สทพ. – อีสาน เมื่อ พ.ศ. 2539 มาเป็น 80 ราย จาก 12 หมู่บ้าน ในช่วงเป็นประชาคมขยาย ประเมินผลเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2543)

พื้นที่ในเขตการเคลื่อนไหวของครูบามาย ล้อยสะกลาง นั้นเนื่องจากมีความเป็น
ปราชญ์ชาวบ้านอาวุโสที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในระดับประเทศ ทำให้มีแหล่งทุน
มาสนับสนุนจำนวนมาก ทำให้ชาวบ้านมาเข้าร่วมเป็นสมาชิกจำนวนมากกว่พื้นที่อื่นๆ
กว่า 400 ครัวเรือน ซึ่งถึงแม้ว่าในจังหวัดก้าวแรกผู้เข้าเป็นสมาชิกอาจเข้ามาเพื่อหวังประโยชน์
แต่ก็สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้จากกระบวนการกลุ่มของโรงเรียนชุมชนอีสาน
ที่มีอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง(จำนวนสมาชิกเพิ่มจาก 62 ราย ในช่วงสิ้นสุดโครงการ
โรงเรียนชุมชนอีสาน รับผิดชอบ โดย สทพ. - อีสาน เมื่อ พ.ศ. 2539 มาเป็น 400 ราย
ใน 14 หมู่บ้าน ในช่วงเป็นประชาคมขยาย ประเมินผลเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2543 - ที่น่าสังเกต
คือ ครูบามายเคยเป็นผู้นำทางการที่ได้รับรางวัลผู้นำดีเด่นมาก่อน)

พื้นที่ในเขตการเคลื่อนไหวของครูบาทุณินันท์ ปรัชญพฤทัย มีลักษณะเฉพาะ
ในเรื่องของการดึงครุมาร่วมมือกับชุมชน เพื่อปฏิรูปการศึกษา โดยหวังผลให้เกิดกับเด็ก
ที่เป็นอนาคตของชุมชน โดยครูที่ได้เข้ามารวมกลุ่มกันนั้น เป็นการรวมกลุ่มแบบไม่เป็นทางการ
ตั้งเป็นชมรมภายใต้ชื่อ ชมรมสามก้อนเล่า

ชมรมสามก้อนเล่า มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างมิติใหม่ทางการศึกษา สู่การพัฒนาชุมชน
ให้เข้มแข็งและยั่งยืน เพื่อขยายเครือข่ายและแนวคิดลงสู่ภาคปฏิบัติของผู้ที่เข้าชมรม
เพื่อการเรียนรู้ใหม่ของครูกับชุมชน และภูมิปัญญาในท้องถิ่นในการสร้างรูปแบบการศึกษา
และหลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่น และเพื่อร่วมมือ ร่วมใจกันระหว่างองค์กรในชุมชน
องค์กรอื่นๆ และสถาบันการศึกษาในการพัฒนาการศึกษาของไทยให้เข้าสู่สหัสวรรษใหม่

คำว่า สามก้อนเล่า นั้นแต่ละ塊มีความหมายในตัวเอง โดย塊หนึ่ง หมายถึงตัวครู
塊ที่สอง หมายถึง ภูมิปัญญาในท้องถิ่น และ塊ที่สาม หมายถึง ผู้ปกครองที่เป็นฐานราก
ให้หม้อที่ตั้งอยู่บนเตาซึ่งหมายถึงเด็ก ดำรงอยู่ต่อไปได้อย่างเข้มแข็งจากสาม塊ที่เป็นฐานที่ดี
และมั่นคง

จำนวนครูที่เป็นสมาชิกชมรมลามา ก่อนแล้ว ส่วนใหญ่เป็นครูที่มีความเป็นผู้นำธรรมชาติ จากโรงเรียนต่างๆหลายแห่ง ชมรมได้จัดให้มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในทุกเรื่องอย่างเป็นประจำ และต่อเนื่อง ทุกวันเสาร์ที่ 3 ของเดือน หรือทุกโอกาสไม่จำกัดเวลา เมื่อมีความต้องการปรึกษาหารือร่วมกัน

ปัจจุบันได้รวมกิจกรรมเพื่อปฏิรูปการศึกษาเชื่อมโยงกับโรงเรียนรุ่งอรุณ ในกรุงเทพมหานคร ภายใต้การให้คำปรึกษาโดยครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์

เป็นที่น่าสังเกตว่า ลักษณะเฉพาะของความเป็นปราชญ์ชาวบ้านของครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ นั้นเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษามากกว่าครูบาในพื้นที่อื่นๆ (อย่างไรก็ตามจำนวนสมาชิกที่เป็นชาวบ้าน ก็มีอยู่ด้วยและจำนวนสมาชิกเพิ่มจาก 42 ราย ในช่วงสิ้นสุดโครงการ โรงเรียนชุมชนอีसान รับผิดชอบ โดย สทพ. - อีสาน เมื่อ พ.ศ. 2539 มาเป็น 82 ราย ในช่วงเป็น ประชาคมขยาย ประเมินผลเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2543)

5. สรุปดัชนีบ่งชี้ความเข้มแข็งของชุมชน : บทเรียนในวิถีปฏิบัติ จากการเคลื่อนไหวของโรงเรียนชุมชนอีสาน ช่วงเป็นประชาคมขยาย

การได้ผลจริง และเป็นประโยชน์ต่อการดำรงวิถีชีวิตในชุมชนชนบท ของกระบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนชนบท ของโรงเรียนชุมชนอีสาน ในช่วงเป็นประชาคมขยายนั้น แสดงให้เห็นถึงความเป็นดัชนีบ่งชี้ความเข้มแข็งของชุมชนชนบท ทั้งดัชนีเชิงกระบวนการ และดัชนีเชิงผลที่ได้ ที่มีความน่าเชื่อถือได้ อันเนื่องมาจากสืบทอดจากบทสรุปเดิม และที่มีความเป็นพลวัตร โดยพัฒนาปรับปรุงเพิ่มขึ้นจากเดิมอย่างต่อเนื่อง ดังแสดงเปรียบเทียบ ในตารางต่อไปนี้

ดัชนีเชิงกระบวนการ(ที่บ่งชี้ถึงความเข้มแข็งของชุมชนชนบท)

กระบวนการเคลื่อนไหวที่บ่งชี้ว่าเป็นการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนชนบท	
ความเป็นดัชนีบ่งชี้ที่น่าเชื่อถือ(สืบทอดบทสรุปเดิม)	พลวัตร ของดัชนี(ที่พัฒนาปรับปรุงเพิ่มขึ้นจากเดิม)
(1)การค้นให้พบภูมิปัญญา หรือปราชญ์ชาวบ้าน หรือ กลุ่มภูมิปัญญา หรือกลุ่มกิจกรรม ในแต่ละท้องถิ่นที่ยึดหลักการพึ่งตนเองและพึ่งพาตนเอง	(1)ค้นให้พบภูมิปัญญา หรือปราชญ์ชาวบ้าน ในจังหวัดต่างๆ เพื่อเชื่อมเครือข่ายให้เป็นประชาคมระหว่างจังหวัด
(2)การเคลื่อนไหวให้มีนักวิจัย หรือนักพัฒนา หรือองค์กร ที่มองปัญหาในระดับมหภาค ทำหน้าที่ประสานให้เกิดประชาคมของภูมิปัญญาระหว่างท้องถิ่น	(2) สืบพocht
(3)การวางบทบาทของผู้ประสานงานให้เอื้อต่อการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดย	(3) สืบพocht
(3.1) เป็นบทบาทของการเชื่อมโยงเครือข่ายบนฐานของความสัมพันธ์แบบแนวราบ และให้อิสระแก่ภูมิปัญญาท้องถิ่น	(3.1) สืบพocht
(3.2) เป็นบทบาทที่กระตุ้นให้สมาชิกเกิดระบบคิด และโลกทัศน์แบบองค์รวมในระดับมหภาค ที่มองเห็นความเกี่ยวเนื่องโยงใยกระทบถึงกันตั้งแต่ระดับโลกลงมาระดับประเทศ และลงมาถึงระดับท้องถิ่น	(3.2) สืบพocht
(3.3) เป็นบทบาทที่กระตุ้นให้เกิดการดำเนินงานของประชาคมอย่างมีแผนการ เป็นระบบ เป็นประจำ และต่อเนื่อง	(3.3) สืบพocht
	(3.4) การกระตุ้นให้เกิดกองทุน แล้วพัฒนาขึ้นเป็นมูลนิธิเพื่อ สามารถพึ่งตนเองด้านงบประมาณ

กระบวนการเคลื่อนไหวที่มุ่งสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนชนบท	
ความเป็นดัชนีเบื้องต้นที่นำเชื่อถือ(สืบพหุตอบหลายรูปแบบ)	พลวัตของดัชนี(ที่พัฒนาปรับเปลี่ยนเพิ่มขึ้นจากเดิม)
(4) การวางแผนทางของการเคลื่อนไหวที่เอื้อต่อการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนชนบท โดย (4.1) เป็นแนวทางสำหรับการปรับวิถีคิดและโลกทัศน์หรือเพื่อสร้างองค์ความรู้ร่วม หรือเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วม โดยให้ความสำคัญเป็นลำดับแรก (4.2) เป็นแนวทางที่มุ่งสู่เป้าหมายของวิถีคิด หรือโลกทัศน์ หรือองค์ความรู้ หรือกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับหลักการต่อไปนี้ (4.2.1) หลักการแห่งการพึ่งตนเอง (4.2.2) หลักการแห่งการทำเพื่ออยู่เพื่อกิน (แทนการทำเพื่อขายเพื่อรวย) (4.2.3) หลักการแห่งการตระหนัก ศรัทธา เชื่อมกัน ภูมิใจ และเห็นถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของวิถีการผลิตและการเกษตรกรรมที่ยั่งยืนแบบผสมผสานที่ประกอบด้วยระบบเศรษฐกิจพอเพียง อันมีรากฐานและอุดมการณ์ชุมชนที่มีเรื่องสวัสดิการแทนการแสวงหากำไร (4.2.4) หลักการของโลกทัศน์แบบองค์รวมในระดับภูมิภาคที่มองเห็นถึงความเกี่ยวเนื่องโยงใยส่งผลกระทบถึงกันตั้งแต่ระดับโลก ลงมาในระดับประเทศ ลงมาจนกระทั่งถึงระดับท้องถิ่น (4.2.5) หลักการแห่งการยึดมั่นคุณธรรมของ 'ความอ่อนน้อมถ่อมตน และเกื้อกูลกันและกัน' (4.3) เป็นแนวทางที่มีแผนงานและโครงการอย่างชัดเจน และสามารถดำเนินงานให้เกิดผลได้จริง เป็นที่ยอมรับและเห็นคุณค่าของสมาชิก (4.4) เป็นแนวทางที่มียุทธวิธีในการเคลื่อนไหวที่เอื้อต่อการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนชนบท อันได้แก่	(4) สืบพหุ (4.1) สืบพหุ (4.2) สืบพหุ (4.2.1) พัฒนาเพิ่มหลักการพึ่งพากันเอง (4.2.2) สืบพหุ (4.2.3) สืบพหุ (4.2.4) สืบพหุ (4.2.5) สืบพหุ (4.2.6) เพิ่มหลักการยึดมั่นมีความสุขที่ไม่ใช่ตัวเงิน (4.3) สืบพหุ (4.4) สืบพหุ

กระบวนการเคลื่อนไหวที่ปึงฉวีเป็นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบท	
ความเป็นศิรินังที่นำเชื้อถั่ว(สืบทอดทศรูปแบบเดิม)	พลวัตร ของศิรินัง(ที่พัฒนาปรับปรุงเพิ่มขึ้นจากเดิม)
(4.4.1) การจัดให้มีเวทีประชุมเสวนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และติดตามผลงาน อย่างเป็นประจำและต่อเนื่อง (4.4.2) การจัดให้มีแหล่งเรียนรู้ที่ชัดเจน เป็นระบบ และต่อเนื่องในการขยายสมาชิก บนหลักการ ทวิคูณในกลุ่มรู้จัก(Knowh Group) และความเป็นเพื่อน (4.4.3) การจัดให้มีระบบข้อมูล และสารสนเทศที่มาจากความต้องการได้ประโยชน์ เพื่อพัฒนาชุมชน ที่ออกแบบโดยกลุ่มเอง (4.4.4) การส่งเสริมกลุ่มกิจกรรมที่มาจาก ความต้องการภายในมวลหมู่สมาชิก หรือจากการ สร้างสรรค์โดยผู้นำธรรมชาติ 	(4.4.1) ประมวลเป็นยุทธศาสตร์อย่างชัดเจน ของเครือข่ายว่า ให้เลิก 'อภิธานิธรรม' โดยเชื่อว่า ชุมชนจะเข้มแข็งก็ต่อเมื่อมีการประชุมแลกเปลี่ยน เรียนรู้และสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน อย่างเป็นประจำ และต่อเนื่อง นอกจากนี้ เวทีการประชุม ควรเป็นเวทีสัญจร ซึ่งเป็นการประชุมหมุนเวียนไปตามพื้นที่ต้นแบบ ของเครือข่าย เพื่อให้สามารถดูงานไปพร้อมด้วย ตลอดจนเพื่อเป็นการเยี่ยมเยียนให้กำลังใจ ชิงกันและกัน เพื่อกระตุ้นให้เจ้าของพื้นที่กระตือรือร้น สร้างสรรค์ผลงานเพิ่มเติม และเพื่อเป็นการติดตาม ประเมินผลไปในตัว (4.4.2) สืบทอด (4.4.3) สืบทอด (4.4.4) สืบทอด (4.4.5) การสร้างหลักสูตร ฝึกอบรมประชาชน เพื่อสร้างปราชญ์ชาวบ้านรุ่นใหม่หรือเกษตรกรต้นแบบ ที่สามารถเป็นวิทยากรกระบวนการจัดเวทีประชาคม ในระดับต่างๆร่วมกับปราชญ์ชาวบ้านแต่ละสถานีได้ (4.4.6) การศึกษาดูงานจากของจริงในพื้นที่ ต้นแบบ (4.4.7) การสะสมองค์ความรู้ในรูปแบบของ หลักฐานที่ชัดเจน เช่น ในรูปของรายงานการประชุม หรือรายงานการวิจัย หรือรายงานการประเมิน เป็นต้น

ดัชนีเชิงผลที่ได้(ที่บ่งชี้ถึงความเข้มแข็งของชุมชนชนบท)

ผลที่ได้จากกระบวนการเคลื่อนไหวและบ่งชี้ว่านำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนชนบท	
ความเป็นดัชนีบ่งชี้ที่น่าเชื่อถือ(สังเกตพบทุกรูปแบบ)	พลวัตร ของดัชนี(ที่พัฒนาปรับปรุงเพิ่มขึ้นจากเดิม)
(1) ความหลากหลายของพันธุ์พืชที่นำมาปลูก	(ดัชนีบ่งชี้ความเข้มแข็งของชุมชนของผลที่ได้จาก
(2) ปริมาณของพันธุ์ไม้ที่เพิ่มขึ้น	กระบวนการเคลื่อนไหว จากข้อ (1) ถึง ข้อ (53) ส่วน
(3) การผสมน้ำ ดินไม้ และอื่นๆทางการเกษตร	เป็นดัชนีสังเกต จากข้อ (54) เป็นต้นไปเป็นดัชนีที่มี
(4) พื้นที่มีความหลากหลายทางชีวภาพทั้งพันธุ์พืช	พลวัตร ซึ่งพัฒนาปรับปรุงเพิ่มเติมจากเดิม ได้แก่)
พันธุ์สัตว์เปรียบเทียบกับระหว่างที่มีมาแต่เดิมกับ	(54) ความสามารถนำองค์ความรู้ที่สร้างและสั่งสมมา
ที่เปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้น	แก้ปัญหาในวิถีการดำรงชีวิต
(5) ภาวะการลดการใช้สารเคมีจนกระทั่งไม่ให้เลย	(55) การมีวิถีคิดที่สามารถเชื่อมโยงจากหลายๆส่วน
(6) ภาวะขององค์ความรู้ในการใช้สารธรรมชาติ	ทำให้รู้จัก และรู้แจ้ง
ทดแทน	(56) ความตระหนักในการไม่เบียดเบียนธรรมชาติ
(7) ภาวะการเพิ่มขึ้นของการใช้ปุ๋ยอินทรีย์	(57) การลด ละ เลิก อบายมุขทุกชนิด
หรือปุ๋ยคอก	(58) มีจิตสำนึกที่สะท้อนถึงความอุดมสมบูรณ์
(8) ภาวะของดินดีขึ้น	(59) มีการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง แลกเปลี่ยนเรียนรู้
(9) ความเข้าใจ และความเอาใจใส่ในการดูแลดิน	และเข้าใจกันและกัน
(10) ภาวะของการมีอาหารบริโภคที่ผลิตเอง โดย	(60) มีองค์กรชาวบ้านเพิ่มขึ้นเชื่อมโยงกับกองทุน
ลดรายจ่ายลงจากเดิมจนกระทั่งไม่มีรายจ่ายเลย	ทางสังคม
(11) ภาวะแบ่งปันจนเจือกันในชุมชนด้านอาหาร	(61) ครอบครัวอบอุ่นมากขึ้น
ที่ผลิตเอง	(62) มีคุณธรรม จริยธรรมประจำใจมากขึ้น
(12) การจำหน่ายผลิตผลทางการเกษตรภายหลัง	(63) มีการดูแลเอาใจใส่ เยาวชน คนสูงอายุ
จากที่เหลือจากการบริโภคและแบ่งปันจนเจือแล้ว	คนพิการ ไม่เกิดเป็นปัญหาสังคม
(13) การมีลานค้าที่ขายผลผลิตที่ผลิตเอง	(64) มีความขยัน อดทน เข้มแข็ง และเสียสละต่อ
ไม่ใช้รับซื้อมาขายต่อ	ส่วนรวมมากขึ้น
(14) ภาวะขององค์ความรู้ในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน	(65) มีปัจจัยสี่เพียงพอ
ของแต่ละครัวเรือนในชุมชน	(66) มีอยู่มีกินตลอดปี
(15) การมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับ	(67) ผลผลิตเพิ่มขึ้น
ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน	(68) เงินออมเพิ่มขึ้น
(16) ปริมาณของครัวเรือนที่เป็นเครือข่ายของการ	(69) มีรายได้ตลอดปี
เกษตรกรรมยั่งยืนแบบผสมผสาน	(70) มีเศรษฐกิจพอเพียง
(17) จำนวนครัวเรือนที่เป็นตัวแบบการทำเกษตร	(71) มีความสมดุลทางธรรมชาติเพิ่มขึ้น
กรรมยั่งยืนแบบผสมผสาน	(72) ลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ
(18) ภาวะการทำงานเกษตรด้วยความสุข	(73) ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ที่ทนโรค ทนแล้ง
และมุ่งมั่น	(74) มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

ผลที่ได้จากกระบวนการเคลื่อนไหวและบังคับใช้นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนชนบท	
ความเป็นต้นฉบับซึ่งมีเป้าหมายคือ (สืบพยานหลักฐานเดิม)	พลวัต ของต้นฉบับ (ที่พัฒนาปรับปรุงเพิ่มขึ้นจากเดิม)
(19) การมีวิสัยทัศน์ และโลกทัศน์ที่เข้าใจ / เห็นถึงความจำเป็น และความสำคัญ ของ การเกษตรกรรมยั่งยืนแบบผสมผสาน ของสมาชิกในชุมชนชนบท	(75) พื้นฟูประเพณีที่ดีงามและภูมิปัญญาท้องถิ่น
(20) การมีความมุ่งมั่นต่อวิถีของการเกษตรกรรมยั่งยืนแบบผสมผสานของสมาชิกในชุมชนชนบท	(76) มีความเป็นแบบอย่างซึ่งกันและกัน
(21) ความภาคภูมิใจ และความรู้สึกมีศักดิ์ศรี ในอาชีพการเกษตรกรรมยั่งยืน แบบผสมผสาน ชะงสมาชิก	(77) เกิดเครือข่ายการเรียนรู้การพึ่งตนเอง ทั้งระดับท้องถิ่น ระดับภาค และระดับประเทศ
(22) การมีลูกหลานรับมอบคุณาคของ การเกษตรกรรมยั่งยืนแบบผสมผสาน / ทั้งกินไม่ยอลง หรือ กลับคืนดิน จนกระทั่งไม่ทิ้งถิ่นเลย	(78) สามารถกำหนดราคาเองได้
(23) ภาวะลดลงของหนี้สินจนกระทั่งปลอดหนี้	(79) พึ่งพาตนเองได้ในรูปออมทรัพย์
(24) ความมั่นคงภายใน อดทน และกล้าฝ่าฟัน อุปสรรคของสมาชิก	(80) สามารถลดหนี้และปลดหนี้ได้
(25) ภาวะของสุขภาพที่ดีขึ้นของสมาชิก	(81) ออมดิน ออมน้ำ ออมต้นไม้ มากขึ้น
(26) ความเข้าใจกันของครอบครัว	(82) มีอากาศที่บริสุทธิ์
(27) ความร่วมแรงร่วมใจกันในครอบครัว	(83) มีกลิ่นหอมจากไม้ธรรมชาติ
(28) ภาวะความอบอุ่นภายในครอบครัว	(84) รู้จักการจัดการเรื่องต่างๆอย่างเป็นระบบ
(29) ความสามารถพึ่งตนเองได้ในด้านต่างๆ ของแต่ละครัวเรือนในชุมชน	(85) ความเข้าใจในแนวทางในการดำรงชีวิต
(30) ปริมาณครัวเรือนที่เป็นแบบอย่างของการพึ่งตนเอง	(86) ภาวะการมีจิตสำนึกสาธารณะ
(31) ภาวะการมีปราชญ์ชาวบ้าน และการจัดกระบวนการเรียนรู้ หรือการขอคำปรึกษา	(87) ความมีอิสระด้านความคิด
(32) การมีสภาพปราชญ์ชาวบ้านที่ประชุมร่วมกัน อย่างมีแผนการ เป็นประจำ และต่อเนื่อง	(88) สามารถเพิ่มผลผลิตโดยการ แปรรูป
(33) ปริมาณของผู้นำธรรมชาติ / และปริมาณของกลุ่มกิจกรรมที่เกิดจากผู้นำธรรมชาติ	(89) ความสามารถนำเทคโนโลยีมาใช้ ได้อย่างเหมาะสม
(34) ปริมาณของกลุ่มกิจกรรมตามธรรมชาติ ที่ไม่ใช้ตั้งโดยทางการ	(90) มีการบันทึกองค์ความรู้
(35) ปริมาณของกองทุนที่จัดตั้งโดยกลุ่มเอง(ที่ไม่ใช้ตั้งโดยทางการ)และปริมาณกองทุน	(91) ภาวะการมีกัลยาณมิตร
	(92) การมีสถานการเรียนรู้ / ฐานการเรียนรู้
	(93) ภาวะการใช้สมุนไพรของภูมิปัญญาไทย
	(94) ภาวะการออกกำลังกาย
	(95) ภาวะการมีกำลังใจดี
	(96) ภาวะการเพิ่มขึ้นของอาหารธรรมชาติ ปลอดสารพิษ
	(97) ภาวะการลดลงของเด็กขาดสารอาหาร
	(98) ภาวะการลดลงของค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล

ผลที่ได้จากกระบวนการเคลื่อนไหวและปัจจัยนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนชนบท	
ความเป็นดัชนีปัจจัยที่นำเชื่อถือ(เส้นทอดบทสรุปเดิม)	พลวัตร ของดัชนี(ที่พัฒนาปรับปรุงเพิ่มขึ้นจากเดิม)
(36) ปริมาณของกองทุน ทางสังคมที่เข้ามาสนับสนุน (37) ปริมาณของสมาชิกในเครือข่ายและความกว้างขวางของเครือข่าย (38) การมีจิตสาธารณะถึงขั้นขยายเครือข่ายให้ได้จำนวนภาคี(ผ่านครอบครัว) (39) ภาวะความสัมพันธ์อันดีเพื่อนในหมู่บ้าน (40) ภาวะการช่วยเหลือหรือห่วงใยกันในหมู่บ้าน (41) ความเป็นประจำและความต่อเนื่องของการมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (42) การมีกิจกรรมที่ทำเรื่องการปรับวิถีคิดและโลกทัศน์ของสมาชิกเป็นลำดับแรก (43) การให้ความสำคัญที่สุด ในกิจกรรมที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน (44) ปริมาณขององค์ความรู้และประสบการณ์ที่เกิดจากเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (45) การมีระบบข้อมูลที่รวบรวมและจัดระบบโดยตนเองและท้องถิ่นเอง (46) การผลิตหลักสูตรเพื่อสร้างและพัฒนาคนชนบทโดยชุมชนเองและเพื่อชุมชน (47) นิเวศของครูที่ร่วมกับชุมชนปฏิบัติการเรียนรู้ (48) ภาวะการเชื่อมโยงหลักสูตรการศึกษาด้วยวิถีชีวิตในชุมชน จนกระทั่งถูกทลายเห็นช่องทางที่จะดำรงวิถีชีวิตอยู่ในชุมชนได้อย่างมีศักดิ์ศรีไม่ทิ้งถิ่น (49) ภาวะการมีงานวิจัย โดยความร่วมมือระหว่างชุมชนและสถาบันการศึกษา (50) ปริมาณนักศึกษาเข้ามาดูงานและช่วยงาน (51) ความคืบหน้าในการเป็นที่ศึกษาดูงาน (52) การได้รับเชิญเป็นวิทยากรของแกนนำและสมาชิก (53) จำนวนหน่วยงานของรัฐและเอกชนที่ขอเข้ามาร่วมเรียนรู้หรือขอเข้ามาสนับสนุนโดยกลุ่มยังคงมีความเป็นอิสระและเป็นตัวของตัวเอง	

ดัชนีบ่งชี้ความเข้มแข็งของชุมชนชนบทที่ถอดจากบทเรียนการเคลื่อนไหวในวิถีปฏิบัติของโรงเรียนชุมชนอีสานทั้งหมดข้างต้น ไม่ได้หมายความว่าไม่มีเพียงปรากฏการณ์เดียวที่บ่งชี้ได้ แต่ควรหมายถึง การเกิดขึ้นของกลุ่มปรากฏการณ์ส่วนมากที่สุด หรือทั้งหมด

ดัชนีทั้งเชิงกระบวนการและเชิงผลที่ได้ ที่บ่งชี้ว่านำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนชนบทที่ถอดจากบทเรียนการเคลื่อนไหวในวิถีปฏิบัติ ของโรงเรียนชุมชนอีสานทั้งหมดข้างต้น ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งประชาคม จนกระทั่งเป็นประชาคมขยายนั้น แม้จะมีส่วนที่รอบคอบคิดจากนักทฤษฎี สอดคล้องอยู่บ้าง แต่ส่วนใหญ่แล้วภาพจากวิถีปฏิบัติเป็นภาพขยายที่สมบูรณ์มากกว่า และเป็นภาพที่เรียนง่ายมากกว่า หรือง่ายต่อการจะนำไปปรับใช้ได้ ในวิถีปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของพื้นที่ชนบท

(ตัวอย่างกรอบคิดจากนักทฤษฎีที่สอดคล้อง ได้แก่

กาญจนา แก้วเทพ : "ความเข้มแข็งของชุมชน อันได้แก่ ดูว่ามีคนอยู่เพียงพล

รับการถ่ายทอดประเพณี วิถีวัฒนธรรมจากบรรพบุรุษได้ครบถ้วน ทุกวัย ในเชิงปริมาณ

ส่วนในเชิงคุณภาพ คนเหล่านี้มีพลังความรู้ ความสามารถ / พลังในการจัดการ /

และพลังแห่งธรรมะ" (พลีเหล่านี้โรงเรียนชุมชนอีสานเคลื่อนไหวให้เกิดแก่สมาชิก)

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง "ชุมชนที่เข้มแข็ง คนในชุมชนจะมีความรู้สึกเป็นญาติกับทั้งหมู่บ้าน

เป็นพี่เป็นน้อง เป็นพรรคพวกเดียวกัน มีความรู้สึกเอื้ออาทรต่อกัน รู้ร้อนรู้หนาวด้วยกัน

รู้สึกเจ็บร่วมกัน" (ความเอื้ออาทรซึ่งเป็นหลักการเคลื่อนไหวของโรงเรียนชุมชนอีสานและเกิดขึ้นจริง

แก่สมาชิก ไม่เพียงเกิดแก่คนด้วยกัน แต่ยังเล็งไปถึงพืช สัตว์ ระบบนิเวศเพื่อการอยู่ร่วมกัน

อย่างได้ดุลยภาพ แต่ไม่ได้เกิดพร้อมกันทั้งหมู่บ้านเนื่องจากสังคมถูกอิทธิพลจากสังคมยึดเงิน

เป็นสำคัญ แต่ได้เริ่มจากหัวเรี่ยวหัวแรงก่อน แล้วค่อยๆขยายแบบทวีคูณในหมู่บ้าน และไม่จำเป็นต้องเกิดทั้งหมู่บ้าน แต่หัวเรี่ยวหัวแรงสามารถจัดการดูแลให้สังคมอยู่ร่วมกันได้)

ชาดิราช ณ เขียวใหม่ "เข้มแข็งไม่ได้แปลว่า ไม่ต้องพึ่งใคร การพึ่งพามีเสมอมาบ้าง

น้อยบ้าง แล้วแต่เงื่อนไขเวลา แต่จุดสำคัญ ความเข้มแข็งอยู่ที่สามารที่จะร่วมคิดกับคนชุมชน

และภายนอก...

ต้องเปลี่ยนจากแต่ละครอบครัวต่างคน ต่างคิด กลับมาคิดเป็นกลุ่ม มีการสร้างขบวนการ

การเรียนรู้ในชุมชน คนภายนอกต้องเข้าไปกระตุ้น...

การทำงานร่วมกับชุมชน เป็นขบวนการต้องเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อการพัฒนาเป็นทัศนะ

ที่มองทุกอย่างเชื่อมโยง แล้วก็เคลื่อนไหวเป็นขบวนการ จัดการบริหารแบบองค์รวมที่เรียกว่า

เป็นพหุภาคี" (โรงเรียนชุมชนอีสานปฏิบัติได้ผลจริงตามแนวคิดนี้)

เป็นพหุภาคี" (โรงเรียนชุมชนอีสานปฏิบัติได้ผลจริงตามแนวคิดนี้)

¹จากการให้สัมภาษณ์แก่นักนิสิตระดับปริญญาเอก 3 หลักสูตรของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒในโครงการพัฒนาดัชนีความเข้มแข็งของชุมชน ในความรับผิดชอบของ นภากรณ์ หจจานนท์ และคณะ 2542

ณรงค์ โชควัฒนา “น้อยของความเข้มแข็งของชุมชนอยู่ที่การพึ่งตนเองได้เป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นมิติทางเศรษฐกิจที่ใช้แนวคิดพอเพียง / มิติทางสังคม คือ การมีภูมิปัญญาของตนเอง ที่เลือกใช้อย่างเหมาะสม / มิติทางการเมือง คือ การรวมกลุ่มกันเพื่อหลุดพ้นจากการพึ่งพา และครอบงำจากรัฐ” (โรงเรียนชุมชนอีสานปฏิบัติให้เห็นจริงว่า การจะพึ่งตนเองได้ต้องเริ่มตั้งแต่ พึ่งตนเองได้ในปัจจัยสี่ ซึ่งต้องอาศัยฐานรากของการเกษตรกรรมที่ยั่งยืนแบบผสมผสาน และในส่วนที่เกี่ยวกับรัฐนั้น พบว่าในที่สุดรัฐเองต้องขอเข้ามาร่วมมือเรียนรู้)

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ “การที่มีความเข้มแข็งของชุมชน ไม่ได้มีความหมายเกี่ยวกับ ความเข้มแข็งของทุกครอบครัวในชุมชน ชุมชนที่เข้มแข็ง จึงอาจมีครอบครัวที่ย่อยแอ หรือครอบครัวที่ยากจนอยู่ แต่ชุมชนที่เข้มแข็งนั้นมีระบบจัดการดูแลคนจนให้อยู่รอดได้” (โรงเรียน ชุมชนอีสานจึงไม่ได้เคลื่อนไหวแบบปุปพรม แต่เคลื่อนไหวขยายเครือข่ายจากหัวเรียวหัวแรงก่อน แล้วค่อยๆขยายแบบทวีคูณในกลุ่มรู้จัก)

ด้วยดัชนีบ่งชี้ความเข้มแข็งของชุมชนชนบทข้างต้นของโรงเรียนชุมชนอีสาน เพื่อให้สามารถประเมินสถานการณ์ และศักยภาพของชุมชน และโรงเรียนในระบบได้ อย่างมีความหมายขึ้น ว่ามีผลเชื่อมโยงต่อมาอย่างไรบ้าง เมื่อมีการทำงานร่วมกันระหว่าง โรงเรียนในระบบกับชุมชน เพื่อไปสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนชนบท

แม้ว่าการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนในระบบกับชุมชนในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ล้วนอยู่ในเขตการเคลื่อนไหวของโรงเรียนชุมชนอีสาน แต่ก็มีความแตกต่างกันโดยขึ้นอยู่กับ ลักษณะเฉพาะและการเคลื่อนไหวที่แตกต่างกันของโรงเรียนชุมชนอีสานในแต่ละพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ก็ยังคงปรากฏให้เห็นได้อย่างชัดเจน ใน ลักษณะร่วม ที่เป็นผลมาจาก กระแสพัฒนาในระดับประเทศ(หรือที่เป็นผลจากกระแสพัฒนาของสังคมโลก)

6. การประเมินสถานการณ์ และศักยภาพของชุมชนและโรงเรียนในระบบ ที่มีการทำงานร่วมกันเพื่อไปสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนชนบท ในเขตการเคลื่อนไหวของโรงเรียนชุมชนอีสาน

((โดยที่โรงเรียนชุมชนอีสานมีเขตการเคลื่อนไหวครอบคลุมตามพื้นที่ภายใต้การนำ
ของครูบาสามท่าน และในแต่ละพื้นที่มีการทำงานร่วมกับโรงเรียนในระบบเพื่อไปสร้างเสริม
ความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อให้การนำเสนองานการศึกษาเป็นการเสนอสาระที่มีความเป็นทั่วไป
ที่พื้นที่อื่นสามารถนำไปปรับใช้ได้ จึงใช้สัญลักษณ์แทนชื่อเฉพาะของแต่ละพื้นที่ดังต่อไปนี้
(อย่างไรก็ตามในแต่ละพื้นที่ก็ยังคงเรียนรู้เฉพาะพื้นที่ของตน เพื่อพัฒนาพื้นที่ของตนเองได้ด้วย))

เขตหนึ่ง	ใช้แทน	เขตการเคลื่อนไหวของโรงเรียนชุมชนอีสาน ภายใต้การนำของครูบาสุทธินันท์ บริษัทพุทธธี อำนวยศักดิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
โรงเรียนในเขตหนึ่ง	ใช้แทน	โรงเรียนบ้านโคกเมือง
หมู่บ้านหนึ่งในเขตหนึ่ง	ใช้แทน	บ้านโคกเมือง ในเขตบริการของโรงเรียนบ้านโคกเมือง
หมู่บ้านสองในเขตหนึ่ง	ใช้แทน	หมู่บ้านแยกศาลาภท ที่ส่งบุตรหลาน มาเข้าเรียนที่โรงเรียนบ้านโคกเมือง
เขตสอง	ใช้แทน	เขตการเคลื่อนไหวของโรงเรียนชุมชนอีสาน ภายใต้การนำของครูบาคำแดง ภาวสี กิ่งอำเภอแคนดง จังหวัดบุรีรัมย์
โรงเรียนในเขตสอง	ใช้แทน	โรงเรียนบ้านโคกสว่าง
หมู่บ้านหนึ่งในเขตสอง	ใช้แทน	บ้านโคกสว่าง ในเขตบริการของ โรงเรียนบ้านโคกสว่าง
หมู่บ้านสองในเขตสอง	ใช้แทน	บ้านน้ำเงิน ในเขตบริการของโรงเรียนบ้านโคกสว่าง
เขตสาม	ใช้แทน	เขตการเคลื่อนไหวของโรงเรียนชุมชนอีสาน ภายใต้การนำของครูบาผาทุ สร้อยสระกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
โรงเรียนในเขตสาม	ใช้แทน	โรงเรียนบ้านสระคู
หมู่บ้านหนึ่งในเขตสาม	ใช้แทน	บ้านสระคู หมู่ที่ 4 ในเขตบริการของ โรงเรียนบ้านสระคู
หมู่บ้านสองในเขตสาม	ใช้แทน	บ้านหนองโดนน้อย ในเขตบริการของ โรงเรียนบ้านสระคู
ครูแกนนำ	ใช้แทน	ครูที่มีบทบาทในการทำงานร่วมกัน ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน))

แนวทางการศึกษาเพื่อประเมินสถานการณ์และศักยภาพของชุมชน และโรงเรียนในระบบ เป็นการศึกษาภายใต้เงื่อนไขของการทำงานร่วมกันเพื่อไปสร้างเสริม ความเข้มแข็งของชุมชน โดยอาศัยฐานข้อมูลการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนชนบท ของโรงเรียนชุมชนอีสาน ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ข้อมูลสภาวะพื้นฐานของหมู่บ้าน ในเขตบริการ ของโรงเรียนในระบบ รวมทั้งข้อมูลสภาวะพื้นฐานของโรงเรียนในระบบเอง ได้ปรากฏให้เห็นถึง ทวิลักษณ์ทั้งที่เป็นภาวะเอื้อต่อการทำให้คนในหมู่บ้านดำรงชีวิตอยู่ได้ หรือเอื้อให้เกิด ความเข้มแข็งของสังคมหมู่บ้าน และภาวะที่เป็นข้อจำกัดหรือบั่นทอนสังคมในหมู่บ้าน ให้อ่อนแอลง ทั้งนี้ ปรากฏให้เห็นทั้งที่เป็นลักษณะเฉพาะที่เป็นเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ ของหมู่บ้านแต่ละแห่ง และลักษณะร่วมที่เป็นผลมาจากโครงสร้างการพัฒนาสังคมระดับประเทศ แบบอุตสาหกรรมทุนนิยมแข่งขันเสรี ที่สังคมไทยมีลักษณะเฉพาะเป็นแบบพึ่งพิง(ที่ต้องพึ่งพิงทั้ง ทุนและเทคโนโลยีจากภายนอก) ซึ่งโครงสร้างสังคมเช่นนี้เป็นโครงสร้างสังคมแบบ แรงการผลิต และแรงการบริโภค มุ่งแสวงหากำไรสูงสุด ยึดมั่นในเงินตราและวัตถุเป็นสำคัญ ทำให้เกิด วัฒนธรรมตามแบบของสังคมยึดเงินเป็นสำคัญ ที่กระตุ้นให้เกิดค่านิยมแบบวัตถุนิยม และบริโภคนิยม แต่เนื่องจากต้องพึ่งพิงภายนอกทุกอย่าง ทั้งทุนและเทคโนโลยี ผลของ โครงสร้างสังคมดังกล่าว บางส่วนจึงเกิดสภาวะบั่นทอนสู่ความอ่อนแอของสังคมในหลายด้าน นอกเหนือจากสภาวะเอื้อให้ดำรงอยู่ได้ในสังคมหมู่บ้าน

การเสนอความเป็นมา ความเปลี่ยนแปลง และแนวโน้มของสภาวะพื้นฐาน ของชุมชนและโรงเรียน ไม่อาจแยกอย่างชัดเจนว่าเป็นผลมาจากช่วงก่อนหรือหลัง เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนในระบบกับชุมชนภายใต้การเคลื่อนไหวกิจกรรม ของโรงเรียนชุมชนอีสาน เนื่องจากสภาวะพื้นฐานของชุมชนและโรงเรียนเกิดขึ้น และพัฒนาไป ท่ามกลางความสับสนเนื่องจากอิทธิพลของเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมเชิงประวัติศาสตร์ และ กระแสพัฒนาประเทศที่ครอบคลุมพื้นที่ตลอดเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาประเทศฉบับที่ 1 พ.ศ. 2504 เป็นต้นมาจนกระทั่งปัจจุบัน และแม้แต่ในอนาคต ในส่วนการเคลื่อนไหวตามแนวทางของ โรงเรียนชุมชนอีสานนั้น ก็ไม่ได้มีจุดเริ่มจุดเดียวกับจุดเริ่มโครงการวิจัยในพ.ศ. 2537 อย่างเป็นทางการ ทั้งนี้เพราะ การเคลื่อนไหวกิจกรรมของโรงเรียนชุมชนอีสานนั้น ได้เลือกพื้นที่ ที่มีประวัติการพึ่งตนเอง และการผ่านวิกฤตการณ์ปัญหาของปราชญ์ชาวบ้านด้วยตนเอง และการรวมกลุ่มสมาชิกในท้องถิ่นมาทำกิจกรรมร่วมกันอยู่ก่อน ซึ่งแต่ละพื้นที่ก็มี ลักษณะเฉพาะที่ต่างกันออกไป จึงนำเสนอเพียงปรากฏการณ์ของกระบวนการเคลื่อนไหว และผลที่ได้ตามการรับรู้ของสมาชิกและไม่ใช้สมาชิกของโรงเรียนชุมชนอีสาน ตลอดจน

อยู่ในสถานะพื้นฐาน ที่เป็นผลมาจากเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ และจากกระบวนการพัฒนาประเทศของรัฐ

6.1 สถานะพื้นฐานของหมู่บ้าน สถานะพื้นฐานของโรงเรียนในระบบ และกระบวนการระหว่างโรงเรียนในระบบกับชุมชน : กรณีของเขตหนึ่ง

ภาพตลอดแนวของเขตหนึ่งไปด้วย

6.1.1 สถานะพื้นฐานของหมู่บ้านหนึ่งในเขตบริการของโรงเรียนในเขตหนึ่ง

6.1.2 สถานะพื้นฐานของหมู่บ้านสองในเขตบริการของโรงเรียนในเขตหนึ่ง

6.1.3 สถานะพื้นฐานของโรงเรียนในระบบของเขตหนึ่ง

6.1.4 กระบวนการระหว่างโรงเรียนในระบบและชุมชนของหมู่บ้านในเขตบริการของโรงเรียน

6.1.5 ปัจจัยที่ส่งเสริมหรือกีดขวางต่อการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนในระบบกับชุมชนเพื่อไปสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีของเขตหนึ่ง

โดยมีสาระของภาพตลอดแนวดังต่อไปนี้

6.1.1 สถานะพื้นฐานของหมู่บ้านหนึ่งในเขตบริการของโรงเรียนในเขตหนึ่ง

สถานะพื้นฐาน เกี่ยวข้องกับเรื่องต่อไปนี้ของหมู่บ้าน คือ

- สภาพทางภูมิศาสตร์ ที่ตั้ง หรืออาณาเขตของชุมชน สภาพเศรษฐกิจ อาชีพหลัก อาชีพรอง อาชีพอื่นๆ ผลผลิตสำคัญ รายได้ต่อหัว ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม
- ข้อมูลประชากร จำนวนครัวเรือน เชื้อชาติ ศาสนา การอพยพย้ายถิ่น ระดับการศึกษาของคนในชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อต่างๆ ที่ดำรงอยู่ในชุมชนและยังคงสืบทอดอยู่ในปัจจุบัน ปัญหาที่สำคัญของชุมชน ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชน
- ข้อมูลสาธารณสุข บริการอนามัย โรคสำคัญ
- ภาวะผู้นำในชุมชน(ผู้นำทางการ / ผู้นำธรรมชาติ) กลุ่มหรือองค์กรต่างๆในชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างกัน บทบาทของโรงเรียนชุมชนอีสานในชุมชน
- ภูมิปัญญาในท้องถิ่น แหล่งภูมิปัญญา ความเคลื่อนไหวของภูมิปัญญา และวิธีสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

สถานะพื้นฐานของชุมชนเกิดขึ้น และพัฒนาไปตามกลางความสับสนเนื่องจากอิทธิพลของเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมเชิงประวัติศาสตร์ และกระบวนการพัฒนาประเทศ ตลอดจน

การเคลื่อนไหวของโรงเรียนชุมชนอิสาน โดยปรากฏให้เห็นถึงภาวะเชื่อและภาวะที่เป็นข้อจำกัดของการดำรงอยู่ได้ของสังคมหมู่บ้าน ดังสาระต่อไปนี้

หมู่บ้านหนึ่งในเขตหนึ่ง

สภาวะพื้นฐานของหมู่บ้านหนึ่งในเขตหนึ่ง	
ภาวะเชื่อต่อการดำรงชีวิตอยู่ได้ในหมู่บ้านหรือเชื่อให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมหมู่บ้าน	ภาวะที่เป็นข้อจำกัดหรือบั่นทอนสังคมในหมู่บ้านให้อ่อนแอลง
● สภาพภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ ทรัพยากร และ สิ่งแวดล้อม <u>เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์</u> ความผูกพันเป็นสังคมหมู่บ้านหนึ่งในเขตหนึ่งมีช่วงเวลาค่อนข้างยาวนานประมาณ 50 ปี นับจาก พ.ศ. 2489 ซึ่งเป็นปีที่เริ่มก่อตั้งเป็นหมู่บ้านเป็นต้นมา <u>แหล่งป่า</u> - หมู่บ้านหนึ่งในเขตหนึ่งเคยมีป่าที่อุดมสมบูรณ์มาก่อน โดยตามการรับรู้ของชาวบ้านรับรู้ถึงขั้นเป็นป่าดงดิบ มีสัตว์ป่าหลายชนิด ดินดี น้ำดี ซึ่งเป็นภาวะที่เชื่อให้สามารถใช้เป็นสื่อกระตุ้นให้เกิดการรื้อฟื้นสำนึกร่วมของชาวบ้านขึ้นมาได้ (จากการสัมภาษณ์ระดับลึกของนักเรียนของโรงเรียนในเขตหนึ่ง) "แต่เดิมบ้านนี้เป็นป่า ดินดี น้ำดี มีคลองขุดรอบหมู่บ้าน 3 ชั้น ต่อมาพอค้าไม้จ้างคนในหมู่บ้านไปตัด ชาวบ้านเราไม่มีสิทธิ์ไม่มีเสียงและก็อยากได้เงินค่าจ้าง ก็รับจ้างตัดไม้ให้พ่อค้าเอาไปขาย ทุกวันนี้ป่าไม้ของหมู่บ้านไม่มีแล้ว น้ำก็เค็ม ดินก็แห้ง น้ำจะแห้งเกือบหมด" (จากการสัมภาษณ์ระดับลึกของนักเรียนของโรงเรียนในเขตหนึ่ง) "แต่ก่อนบ้านนี้เป็นป่า มีสัตว์หลายชนิด มีคลองขุดรอบสามชั้น ทุกวันนี้ป่าถูกทำลายหมดแล้ว น้ำในคลองก็ตื้น หน้าแล้งน้ำจะหมด ดินก็เค็ม"	● สภาพภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ ทรัพยากร และ สิ่งแวดล้อม <u>แหล่งป่า</u> - ภาวะที่เป็นข้อจำกัด คือ ปัจจุบันพื้นที่ป่าไม่เหลืออยู่เลย อันเนื่องมาจากการถางป่าเป็นที่ทำกินของชาวบ้านเอง รวมทั้งการเข้ามาสัมปทานตัดไม้ของพ่อค้า (จากการสัมภาษณ์ระดับลึกของนักเรียนของโรงเรียนในเขตหนึ่ง) "บ้านนี้แต่ก่อนเป็นป่าอุดมสมบูรณ์ มีช้าง มีนก มีสัตว์ป่าหลายชนิด มีคลองขุดสามชั้น น้ำใส ชาวบ้านทุกคนตัดไม้ถางป่าไว้เป็นที่ทำกินของตัวเอง คนในเมืองก็มาถางป่าด้วย สมัยนั้นถางป่าไม่มีใครห้ามปรามกัน แต่เดี๋ยวนี้มีแรงก็เอาไป" (จากการสัมภาษณ์ระดับลึกของนักเรียนของโรงเรียนในเขตหนึ่ง) "ในปี 2505 ถึง 2510 ไม้ถูกตัดมากเพราะนายทุนมาซื้อ คลองขุดสามชั้นรอบหมู่บ้านน้ำก็สกปรกและให้ประโยชน์ได้ แต่ทุกวันนี้ไม่คอยดี น้ำก็เค็ม ป่าก็อะไรก็ไม่งาม"

สภาวะพื้นฐานของหมู่บ้านหนึ่งในเขตหนึ่ง	
ภาวะเชื่อมต่อการดำรงชีวิตอยู่ได้ในหมู่บ้านหรือเชื้อ ให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมหมู่บ้าน	ภาวะที่เป็นข้อจำกัดของเงื่อนไขของสังคมในหมู่บ้าน ให้อยู่อย่าง
● สภาพภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ ทรัพยากร และ สิ่งแวดล้อม <u>ความเป็นแหล่งโบราณคดี</u> - หลักฐานและร่องรอยของลักษณะที่ตั้งของหมู่บ้าน แสดงว่าเป็นชุมชนโบราณมาก่อน โดยพบว่า มีคลองขุดเป็นวงกลม ล้อมรอบหมู่บ้านสามชั้น พื้นที่ในหมู่บ้านบางจุดมีร่องรอยของเศษเหล็ก และ การเป็นแหล่งเตาเผาโบราณ ได้พื้นดิน หากขุดลงไปจะพบกองกระดูก และสิ่งของเครื่องใช้ ภาวะเช่นนี้จึงเป็นฐานความรู้ที่จะเชื่อให้เกิดสำนึกร่วมหรือจัดกิจกรรมร่วมกันได้ 	● สภาพภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ ทรัพยากร และ สิ่งแวดล้อม <u>ความเป็นแหล่งโบราณคดี</u> - ภาวะที่เป็นข้อจำกัดที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ได้แก่ คูคลองสามชั้นที่ล้อมรอบหมู่บ้าน ซึ่งน้ำเคยไหล และเชื่อมต่อกันเป็นวงกลมตลอดแนว ได้ถูกลูก้าทำเป็นพื้นที่การเกษตร น้ำที่เคยไหลกลายเป็นน้ำเค็ม และไม่เป็นคลองน้ำเชื่อมต่อกันอีกต่อไป และได้กลายเป็นชนวนของความขัดแย้งของผู้คนในหมู่บ้าน แยกเป็นสองกลุ่ม โดยกลุ่มหนึ่งยึดครองคลองต้นเขินบางส่วนเป็นพื้นที่ทำมาหากินส่วนตัว อีกกลุ่มหนึ่งต้องการรื้อฟื้นความเป็นแหล่งโบราณคดี เพื่อการท่องเที่ยว และเพื่อแก้ปัญหาให้มีน้ำเพื่อการเกษตรไปพร้อมกัน เนื่องจากหมู่บ้านขาดแหล่งน้ำธรรมชาติ หากสามารถขุดลอกคูคลองให้เชื่อมต่อกันดังเดิมได้ กลุ่มหลังนี้พยายามติดต่อประสานงานกับกรมศิลปากร แต่ยังไม่มีความคืบหน้าแต่อย่างใด แต่ที่น่าสังเกตคือปัญหานี้เพิ่งถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นเมื่อมีความขัดแย้งกันในช่วงที่มีเหตุการณ์ของการเมืองท้องถิ่นระหว่างที่มีการเลือกตั้ง

สถานะพื้นฐานของหมู่บ้านหนึ่งในเขตหนึ่ง	
ภาวะเสี่ยงต่อการดำรงชีวิตอยู่ได้ในหมู่บ้านหรือแอ่ง ให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมหมู่บ้าน	ภาวะที่เป็นข้อจำกัดหรือบั่นทอนสังคมในหมู่บ้าน ให้ชนแอ่ง
สภาพภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ ทรัพยากร และ สิ่งแวดล้อม <u>แหล่งน้ำ</u> - ข้อมูลจาก กชช.2ค¹ ปี พ.ศ.2541 แสดงว่าหมู่บ้านนี้มีแหล่งน้ำที่เป็นบ่อขุดสาธารณะ 3 บ่อ ขุดโดยทางราชการโดยสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท 	สภาพภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ ทรัพยากร และ สิ่งแวดล้อม (จากการสัมภาษณ์ระดับลึกตาของนักเรียนของโรงเรียนในเขตหนึ่ง) "คลองขุดสามชั้นรอบหมู่บ้านแต่ก่อนน้ำลึกและใช้ประโยชน์ได้ แต่ทุกวันนี้คลองตื้นเขิน มีชาวบ้านเอาเข้าไปจับจองคลองสาธารณะเป็นที่ทำนา" (จากการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับครูของโรงเรียนในเขตหนึ่ง) "เรื่องขุดลอกคลองหรือฟื้นฟูแหล่งโบราณคดีนี้ ถ้าไม่ขัดกันตอนเลือกตั้ง อบต.ก็ยังไม่มีการขุด" <u>แหล่งน้ำ</u> - เป็นหมู่บ้านที่ไม่มีแหล่งน้ำธรรมชาติ บ่อขุดของทางราชการนั้น ใช้ไม่ได้ เนื่องจากน้ำเค็ม ชาวบ้านต้องใช้บ่อขุดส่วนตัว ปัจจุบันมี 44 บ่อ จาก 115 ครัวเรือน บ่อหนึ่งจะใช้ร่วมกัน 2 - 3 ครัวเรือนที่เป็นญาติกัน - ยังไม่มีประปาหมู่บ้าน น้ำดื่มน้ำใช้ต้องอาศัยน้ำฝน จึงมีพอเพียงตลอดปีไม่ครบทุกครัวเรือน จากข้อมูล กชช.2ค. แสดงว่ามี 105 ครัวเรือน หรือร้อยละ 91 ที่น้ำดื่มน้ำใช้พอเพียงตลอดปี

¹ กชช.2ค. หมายถึง แนวทางการจัดเก็บข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้านที่ออกแบบฟอร์มโดย 9 กระทรวงหลัก เก็บข้อมูล 2 ปี ต่อครั้ง

สภาวะพื้นฐานของหมู่บ้านหนึ่งในเขตหนึ่ง	
ภาวะที่ต้องการดำรงชีวิตอยู่ได้ในหมู่บ้านหรือแอ่ง ให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมหมู่บ้าน	ภาวะที่เป็นข้อจำกัดหรือบทกอนสังคมในหมู่บ้าน ให้ชนแอ่ง
- สภาพภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ ทรัพยากร และ สิ่งแวดล้อม <u>สภาพดิน</u> - สภาพดินแต่เดิมของหมู่บ้านนี้ เคยเป็น ดินดีและอุดมสมบูรณ์มาก่อน การทำ การเกษตรไม่ต้องใส่ปุ๋ย ขาดความรู้นี้ น่าจะ เอื้อให้สามารถใช้เป็นสื่อกระตุ้นให้เกิดการ รื้อฟื้นสำนึกร่วมกันของชาวบ้านขึ้นมาได้ - สภาพเศรษฐกิจ อาชีพหลัก ผลผลิตสำคัญ <u>อาชีพหลัก/อาชีพรอง</u> - อาชีพหลักได้แก่ ทำนา ซึ่งเป็นอาชีพ ที่มีผลผลิตเกิดขึ้น และเป็นผลิตภัณฑ์ทาง การเกษตรที่หากมีวิธีคิดและบริหารจัดการ ที่เหมาะสม จะสามารถเชื่อมต่อบรรยากาศ ของธรรมชาติได้ ซึ่งข้อมูลจาก กชช.2ค. แสดงว่าในจำนวน 115 ครัวเรือนของหมู่บ้าน นี้ ทุกครัวเรือนประกอบอาชีพทำนา	- สภาพภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ ทรัพยากร และ สิ่งแวดล้อม <u>สภาพดิน</u> - เมื่อผ่านการทำนา ซึ่งเป็นการเกษตร เชิงเดี่ยวซ้ำๆเป็นเวลาประมาณ 50 ปีตามอายุ ของหมู่บ้าน ประกอบกับการใช้สารเคมีเพื่อ เพิ่มปริมาณผลผลิต ซึ่งข้อมูลกชช.2ค. แสดงว่า ใช้กันทุกครัวเรือนทั้ง 115 ครัวเรือน ปัจจุบัน หมู่บ้านนี้ต้องประสบกับปัญหาดินเค็ม น้ำเค็ม (จากการสัมภาษณ์ระดับลึกของนักเรียน ของโรงเรียนในเขตหนึ่ง) "แต่ยกดินเคยดี ทำนาไม่ต้องใส่ปุ๋ย แต่ทุกวันนี้ ทำนา 10 ไร่ ใส่ปุ๋ย 10 กระสอบ" (จากการสัมภาษณ์ระดับลึกของนักเรียน ของโรงเรียนในเขตหนึ่ง) "ทุกวันนี้ป่าถูกทำลายหมดแล้ว น้ำในคลอง คั้นเงิน น้ำแล้งน้ำหมด ดินเค็ม ทำนาต้องลงทุนมาก แลข้าวได้น้อย" - สภาพเศรษฐกิจ อาชีพหลัก ผลผลิตสำคัญ <u>อาชีพหลัก/อาชีพรอง</u> - ภาวะที่เป็นข้อจำกัดจากอาชีพทำนา และ อาชีพเสริมทางการเกษตรอื่นๆ ได้แก่ พฤติกรรมการใช้สารเคมีซึ่งเป็นปัญหาในเรื่อง การเพิ่มต้นทุนการผลิต และการทำลาย คุณภาพดิน ข้อมูลจาก กชช.2ค. แสดงว่า ทุกครัวเรือนที่ทำการเกษตร 115 ครัวเรือน ล้วนใช้สารเคมี

สภาวะพื้นฐานของหมู่บ้านหนึ่งในเขตหนึ่ง

สภาวะเชื้อศการดำรงชีวิตอยู่ได้ในหมู่บ้านหรือเชื้อ
ให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมหมู่บ้าน

- สภาพเศรษฐกิจ อาชีพหลัก ผลผลิตสำคัญ
อาชีพหลัก/อาชีพรอง(ต่อ)

ในจำนวนนี้มีครัวเรือนบางส่วนทำอาชีพ
ทางการเกษตรอื่นๆประกอบด้วย เช่น
มี 11 ครัวเรือนทำสวนยาง มี 9 ครัวเรือน
ปลูกไม้ยืนต้นจำพวกยูคาลิปตัสเพื่อขาย

สภาวะที่เป็นข้อจำกัดหรือบ่อนทอนสังคมในหมู่บ้าน
ให้อ่อนแอลง

- สภาพเศรษฐกิจ อาชีพหลัก ผลผลิตสำคัญ
อาชีพหลัก/อาชีพรอง(ต่อ)

นอกจากนี้ ต้นทุนการผลิตยังสูงขึ้นอันเนื่องจาก
ต้องจ้างทุกอย่าง ทั้งจ้างไถ จ้างดำ จ้างเกี่ยว
รวมทั้งยังมีต้นทุนจากพฤติกรรมที่เปลี่ยนมาใช้
เทคโนโลยีเครื่องจักรกลแทนวิถีการผลิตเดิม
ด้วย ข้อมูลจากกชช.2ค. ปรากฏว่า จาก
115 ครัวเรือนที่ทำการเกษตรมี 69 ครัวเรือนที่มี
รถไถเล็ก มี 46 ครัวเรือนที่จ้างรถไถเล็ก
ซึ่งถึงแม้จะมีรถไถเองบ้างครัวเรือนก็ตั้งจ้างไถ
และมี 25 ครัวเรือน ที่จ้างรถไถใหญ่

- ภาวะหนี้สิน

จากการเพิ่มต้นทุนการผลิตทั้งในเรื่อง
สารเคมี เครื่องจักรกลในการผลิต (รวมถึง
การซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ
ถึงอุปโภคบริโภค ตามวัฒนธรรมของสังคม
ยึดเงินเป็นสำคัญ) สภาวะที่เป็น ข้อจำกัด
ตามมา ก็คือ การเป็นหนี้ พบว่า ครัวเรือน
ส่วนใหญ่ใช้แหล่งสินเชื่อเพื่อการผลิต ข้อมูล
จาก กชช.2ค. ปรากฏว่า มี 41 ครัวเรือน
ใช้สินเชื่อจาก สหกรณ์ มี 48 ครัวเรือน
ใช้จากธกส. และ 20 ครัวเรือนใช้ จาก
ธนาคารออมสิน ซึ่งตามการรับรู้ของชาวบ้าน
ก็เห็นว่า ชาวบ้านของหมู่บ้านนี้ส่วนใหญ่
เป็นหนี้ และสิ้นหวังในการหาแนวทางให้หนี้
ได้หมด

สถานะพื้นฐานของหมู่บ้านหนึ่งในเขตหนึ่ง	
ภาวะเอื้อต่อการดำรงชีวิตอยู่ได้ในหมู่บ้านหรือเอื้อให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมหมู่บ้าน	ภาวะที่เป็นข้อจำกัดหรือบั่นทอนสังคมในหมู่บ้านให้อ่อนแอ
● สภาพเศรษฐกิจ อาชีพหลัก ผลผลิตสำคัญ ชาวไร่หลัก/ชาวไร่รอง(ต่อ) - ข้อมูล กชช.2ค. แสดงว่า มี 6 ครัวเรือน ที่ทำการเกษตรผสมผสาน ซึ่งเป็นภาวะเอื้อต่อการดำรงชีวิตในการมีผลผลิตบริโภคได้อย่างหลากหลาย และยังเอื้อต่อความหลากหลายของธรรมชาติด้วย	● สภาพเศรษฐกิจ อาชีพหลัก ผลผลิตสำคัญ ชาวไร่หลัก/ชาวไร่รอง(ต่อ) - ภาวะหนี้สิน (จากการสัมภาษณ์ระดับลึกครูหญิงของโรงเรียนในเขตหนึ่ง) "ชาวบ้านติดหนี้ติดสินเกือบทุกครัวเรือน ส่วนใหญ่เป็นหนี้ ธกส. แต่ก็ไม่รู้ว่าจะใช้หนี้กันได้อย่างไร กู้เพิ่มเรื่อยๆ" (จากการสัมภาษณ์ระดับลึกชาวบ้านชาย ของหมู่บ้านหนึ่งในเขตหนึ่ง) "ติดหนี้กันทั้งนั้น ติดกันแทบทุกบ้าน น้ำเอางก็ติดเป็นแสน หนี้ ธกส. หมดยะตอนแต่งงาน ลูกชาย หมดไปแปดหมื่นบาท" (จากการสัมภาษณ์ระดับลึกตำรวจบ้านของหมู่บ้านหนึ่งในเขตหนึ่ง) "ชาวบ้านจะแก้หนี้สินโดยการยืมญาติ แล้วนำไปใช้ดอกเบี้ยธกส. แล้วก็ยืมธกส. มาใช้ญาติคืน" "แล้วอย่างนี้จะหมดหนี้หรือ" "ก็หมดหนี้กันไม่เป็นหรอก" (จากการสัมภาษณ์ระดับลึกตาของนักเรียนของโรงเรียนในเขตหนึ่ง) "95 หลังคา เป็นหนี้ 80 หลังคา บางบ้านที่ไม่เป็นหนี้ไม่ใช่พอมีพอกินนะ แต่เป็นเพราะไม่มีหลักฐานค้าประกัน มีไม่กี่หลังเท่านั้นที่พอมีพอกิน" - สมาชิกของหมู่บ้านนี้ยังไม่มีครัวเรือนใดเป็นสมาชิกของโรงเรียนชุมชนอิสานเลย แม้แต่ 6 ครัวเรือนที่ทำเกษตรผสมผสาน มีเพียงครูแกนนำคนเดียวเท่านั้น ที่ได้ร่วมเรียนรู้กับปราชญ์ชาวบ้านของเขตหนึ่ง

สถานะพื้นฐานของหมู่บ้านหนึ่งในเขตหนึ่ง	
ภาวะเสี่ยงต่อการดำรงชีวิตอยู่ได้ในหมู่บ้านหรือเอื้อให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมหมู่บ้าน	ภาวะที่เป็นข้อจำกัดหรือบั่นทอนสังคมในหมู่บ้านให้อ่อนแอลง
● สภาพเศรษฐกิจ อาชีพหลัก ผลผลิตสำคัญ อาชีพหลัก/อาชีพรอง(ต่อ) - มี 2 ครัวเรือนที่ครูแกนนำประสานงานให้เข้าร่วมหลักสูตรรปอ.ภาคประชาชน (หมายถึง หลักสูตร วิทยาการกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเอง และพึ่งพาตนเอง ภาคประชาชน) ซึ่งเป็นกิจกรรมของเครือข่ายของโรงเรียนชุมชนอิสาน โดยผู้เข้าอบรมจะได้เรียนรู้แลกเปลี่ยนเกี่ยวกับทุกข์ของแผ่นดิน ที่มีผลกระทบมาถึงทุกข์ของหมู่บ้าน ทางออกจากทุกข์ และการวางแนวทางเพื่อรื้อฟื้นความเข้มแข็งของชุมชน ในหมู่บ้านด้วยกิจกรรม 'อึกแพงบ้านเรา' รวมทั้งดูงานวิถีชีวิต ของการเกษตรกรรมที่ยั่งยืนแบบผสมผสานบนฐานแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงของสมาชิกโรงเรียนชุมชนอิสานที่ประสบความสำเร็จ <u>กรรมสิทธิ์ในที่ดิน</u> - กรรมสิทธิ์ในที่ดินของหมู่บ้านนี้ยังคงความเป็นภาวะเสี่ยง เนื่องจากครัวเรือนส่วนใหญ่ยังคงมีที่ดินเป็นของตนเอง และมีเอกสารสิทธิ์เป็นโฉนด ข้อมูลกชช.2ค.ปรากฏว่า ในจำนวน 115 ครัวเรือน มี 70 ครัวเรือนหรือร้อยละ 60.8 ที่มีที่ดินเป็นของตนเอง และไม่ต้องเช่าเพิ่ม	● สภาพเศรษฐกิจ อาชีพหลัก ผลผลิตสำคัญ อาชีพหลัก/อาชีพรอง(ต่อ) - ชี้ขจำกัด คือ 2 ครัวเรือนนี้เพิ่งเริ่มเข้าร่วมกิจกรรม และยังอยู่ระหว่างการติดตามความเปลี่ยนแปลง ทั้งต่อตัวเอง และการขยายสู่สมาชิกอื่นในชุมชน ซึ่งยังไม่ทราบผล แต่ที่น่าสังเกตคือ ยังไม่มีกิจกรรมรวมกลุ่มร่วมกับโรงเรียนชุมชนอิสานอย่างต่อเนื่อง จัดให้กับ 2 ครัวเรือน นี้ <u>กรรมสิทธิ์ในที่ดิน</u> - ภาวะที่เป็นข้อจำกัดของหมู่บ้านนี้คือ มีครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง 15 ครัวเรือน หรือร้อยละ 13.04 มี 30 ครัวเรือนหรือร้อยละ 26 ที่ต้องเช่าเพิ่ม ที่น่าสังเกตคือ ตามการรับรู้ของชาวบ้าน และจากข้อมูลที่สำรวจโดยโรงเรียนในเขตหนึ่ง พบว่า ครัวเรือนที่ต้องเช่าที่ดินทำกินมีถึงร้อยละ 70

สภาวะพื้นฐานของหมู่บ้านหนึ่งในเขตหนึ่ง	
ภาวะเอื้อต่อการดำรงชีวิตอยู่ได้ในหมู่บ้านหรือเอื้อให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมหมู่บ้าน	ภาวะที่เป็นข้อจำกัดหรือบั่นทอนสังคมในหมู่บ้านให้อ่อนแอ
● สภาพเศรษฐกิจ อาชีพหลัก ผลผลิตสำคัญ รายได้ ภาวะเอื้อที่ทำให้คนในหมู่บ้านมีรายได้สำหรับดำรงชีวิตอยู่ได้มาจาก 3 ทางหลัก คือ ทางหนึ่งมาจากการขายผลผลิตทางการเกษตรโดยตรง ทางที่สองของรายได้มาจากการกู้ยืมจากนอกระบบมาใช้หนี้ในระบบเพื่อกู้ยืมในระบบได้ต่อเนื่อง และรายได้ทางที่สามมาจากแรงงานที่อพยพไปทำงานต่างถิ่น ภาวะของสิ่งอำนวยความสะดวกที่ช่วยให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ใจต้องกิน ข้อมูลจาก กชช.2ค. พบภาวะของสิ่งอำนวยความสะดวกที่ช่วยให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ในหมู่บ้านนี้ มีดังนี้	● สภาพเศรษฐกิจ อาชีพหลัก ผลผลิตสำคัญ รายได้ จากข้อมูล จปฐ.2¹ ของหมู่บ้าน ปี พ.ศ.2543 พบว่า มีครัวเรือนเพียงร้อยละ 13.04 เท่านั้นที่ผ่านเกณฑ์ขั้นต่ำมีรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีพ หรือมีรายได้เฉลี่ยไม่น้อยกว่า 20,000 บาท ต่อปีต่อคน ครัวเรือนส่วนใหญ่ชนจากมีรายได้ไม่ถึงเกณฑ์ขั้นต่ำ ยังต้องเผชิญกับภาวะคับขันจากการที่ต้องซื้อทั้งสิ่งอุปโภคบริโภคจำเป็นซึ่งไม่มีเวลาผลิตเองเพราะต้องทุ่มกำลังทั้งหมดไปปลูกพืชเชิงเดี่ยว และต้องซื้อทั้งสิ่งอุปโภคบริโภคอื่นเนื่องมาจากอิทธิพลค่านิยมบริโภคนิยมและวัตถุนิยมจากโครงสร้างสังคมแบบอุตสาหกรรมทุนนิยมของประเทศ ที่มาจากสื่อทั้งของหน่วยงานรัฐ และเอกชน ภาวะแสดงค่านิยมวัตถุของสังคมยึดเงินเป็นสำคัญ เหตุการณ์ที่แสดงภาวะค่านิยมวัตถุจากสังคมยึดเงินเป็นสำคัญของหมู่บ้านนี้ จากข้อมูล กชช.2ค. พบเรื่องการครอบครองพาหนะอำนวยความสะดวก ว่า

¹ จปฐ.2 หมายถึง ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานของหมู่บ้าน

สภาพพื้นฐานของหมู่บ้านหนึ่งในเขตหนึ่ง	
ภาวะเบื้องต้นการดำรงชีวิตอยู่ในหมู่บ้านหรือแอ่ง ให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมหมู่บ้าน	ภาวะที่เป็นข้อจำกัดหรือบั่นทอนสังคมในหมู่บ้าน ให้อ่อนแอลง
● สภาพเศรษฐกิจ อาชีพหลัก ผลผลิตสำคัญ ภาวะของสิ่งอำนวยความสะดวกที่จูงใจให้ดำรงชีวิต อยู่ในท้องถิ่น - มีถนนลาดยาง 3 กิโลเมตรไปยังอำเภอด่วน ด้วยเวลา 10 นาที (ยังคงมีถนนลูกรังหรือ หินคลุก 4 กิโลเมตร) - คริวเรือนส่วนใหญ่มีไฟฟ้าใช้ (103 ครัวเรือน หรือร้อยละ 97.2) - มีอาลาพัฒนาปศุสัตว์ - มีศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน - มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก - มีหอกระจายข่าว - มีการใช้แก๊สหรือไฟฟ้าในการหุงต้ม - มีวิทยุสื่อสาร 1 ครัวเรือน - มีร้านขายของเบ็ดเตล็ด 5 ร้าน - มีร้านซ่อมเครื่องยนต์ 1 ร้าน - มีโรงสีเล็ก 3 เครื่อง <u>การรวมกลุ่มเพื่อการผลิต</u> - การรวมกลุ่มชาวบ้านโดยผู้นำทางการ ที่ยังคงดำเนินการอยู่ได้มีกลุ่มเดียว คือ กลุ่ม สหวิสาหกิจตลาด ที่มีสิ่งของขายเหมือนร้าน ขายของชำ ซึ่งแม้ไม่มีศูนย์นี้ ชาวบ้านก็ต้อง ซื้ออยู่แล้วจากร้านค้าทั่วไป	● สภาพเศรษฐกิจ อาชีพหลัก ผลผลิตสำคัญ ภาวะค่านิยมวัตถุของสังคมยึดเงินเป็นสำคัญ ในจำนวน 115 ครัวเรือน มีครัวเรือนที่ ครอบครองพาหนะยนต์ ดังนี้ มี 58 ครัวเรือน หรือร้อยละ 50.4 เป็นเจ้าของรถมอเตอร์ไซด์ มี 42 ครัวเรือน หรือร้อยละ 36.5 เป็นเจ้าของ รถจักรยานสองล้อ มี 5 ครัวเรือน หรือร้อยละ 4.3 เป็นเจ้าของรถปิคอัพ มี 69 ครัวเรือน หรือร้อยละ 60 เป็นเจ้าของรถอีแต่น และมี 3 ครัวเรือนหรือร้อยละ 2.6 เป็นเจ้าของ รถบรรทุกหรือรถเก๋ง และตามการรับรู้ของ ชาวบ้าน เกือบทุกครัวเรือนมี โทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็น ที่ไม่มีโทรทัศน์มีเพียง 10 หลัง <u>การรวมกลุ่มเพื่อการผลิต</u> - การรวมกลุ่มโดยทางการมักไม่คงทน ต้อง เลิกล้มกลางคัน โดยมักมีปัญหาเกี่ยวกับวิถีคิด เรื่องเงิน เช่น กลุ่มซ่อมทรัพย์ของหมู่บ้าน ต้อง หยุดพักไว้ชั่วคราว เนื่องจากเงินค้างอยู่ที่นาย ซึ่ง ชาวบ้านยืมไปแล้วไม่ใช้คืน นอกจากนี้กลุ่ม ทยอยเลิก กลุ่มเพาะเห็ดที่ทางการเคยส่งเสริม ก็ต้องหยุดกิจกรรมเพราะไม่มีตลาดรองรับ

สภาพพื้นฐานของหมู่บ้านหนึ่งในเขตหนึ่ง	
ภาวะเอื้อต่อการดำรงชีวิตอยู่ได้ในหมู่บ้านหรือเอื้อให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมหมู่บ้าน	ภาวะที่เป็นข้อจำกัดหรือบั่นทอนสังคมในหมู่บ้านให้อ่อนแอลง
● สภาพเศรษฐกิจ อาชีพหลัก ผลผลิตสำคัญ <u>การรวมกลุ่มเพื่อการผลิต</u> - ความต้องการรวมกลุ่มของชาวบ้านเอง เริ่มปรากฏขึ้นบ้าง โดยเป็นแรงกระตุ้นมาจากการเพื่อรองรับกองทุนต่างๆที่จะมาสนับสนุน เป็นที่น่าสังเกตว่าชาวบ้านขอคำปรึกษาจัดตั้งกลุ่มกับครูของโรงเรียนประถมศึกษาในหมู่บ้าน 	● สภาพเศรษฐกิจ อาชีพหลัก ผลผลิตสำคัญ <u>การรวมกลุ่มเพื่อการผลิต</u> - วิถีคิดเอาเงินเป็นตัวตั้งนี้ไม่เพียงทำให้กลุ่มของการไปไม่รอด แม้แต่กลุ่มที่รวมกันขึ้นโดยการประสานของครูแกนนำก็ไปไม่รอดเช่นกัน เช่นกลุ่มอาชีพของเยาวชน ก็ไม่มีตลาดรองรับ เช่นเดียวกัน (จากการสัมภาษณ์ระดับลึกกำนันของหมู่บ้าน) "...ก็เคยมีกลุ่มแม่บ้านทอดเสือกก ที่แรกก็ทำกันดี เดียวนี้ก็เลิกๆกันไป ทำแล้วไม่มีตลาดรับซื้อ กลุ่มเกิดที่พัฒนาชุมชนแล้วเลิกไป ไม่มีตลาดรับซื้อเหมือนกัน" (จากการสัมภาษณ์ระดับลึกเยาวชนที่ออกโรงเรียนแล้วของหมู่บ้านหนึ่ง - สมาชิกกลุ่มเยาวชนที่ครูแกนนำประสานให้เกิดกลุ่ม) "...เคยรวมกลุ่มเยาวชนมีที่ออกโรงเรียนแล้ว กับที่ยังไม่ออกโรงเรียน ได้ประมาณ 20 คน คิดจะปลูกต้นไม้กัน แต่ก็ไปไม่รอด เพราะพอรวมกลุ่มกัน ก็คิดแต่จะเอาเงินกันทำเดียว"
● ข้อมูลประชากร สัญชาติ ศาสนา การศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี การย้ายถิ่น <u>ข้อมูลประชากร</u> - จำนวนประชากรต่อพื้นที่ประกอบอาชีพ การเกษตรจัดว่ายังเป็นภาวะเอื้อ เนื่องจากอยู่ในเกณฑ์ที่สามารถทำเกษตรผสมผสานแบบพออยู่พอกินได้(เกณฑ์ของโรงเรียนชุมชนอิสลามนั้นขั้นต่ำ 5 ไร่ก็พอเพียง)	● ข้อมูลประชากร สัญชาติ ศาสนา การศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี การย้ายถิ่น <u>ข้อมูลประชากร</u> - ภาวะเดิมที่เปลี่ยนไปสู่ความอ่อนแอของสังคมของหมู่บ้านนี้ปรากฏให้เห็นในเรื่องการย้ายถิ่นของประชากรวัยแรงงาน จากข้อมูล กชช.2ค. ปรากฏว่า ในจำนวน 115 ครัวเรือน มี 12 ครัวเรือน หรือร้อยละ 10.4 (35 คน) ที่ไปทำงานต่างถิ่นโดยเฉพาะที่กรุงเทพฯ

สภาวะพื้นฐานของหมู่บ้านหนึ่งในเขตหนึ่ง	
ภาวะที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตอยู่ได้ในหมู่บ้านหรือเอื้อให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมหมู่บ้าน	ภาวะที่เป็นข้อจำกัดหรือมีต้นทุนสังคมในหมู่บ้านให้ย้อนมอง
● ข้อมูลประชากร สัญชาติ ศาสนา การศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี การย้ายถิ่น ข้อมูลประชากร(ต่อ) โดยข้อมูลจากกชช.2ค.พบว่า จำนวนประชากร 479คน หรือ 115 ครัวเรือน เทียบกับพื้นที่การเกษตร 1250 ไร่ เหลือจะได้อีก 10.8 ไร่ต่อครัวเรือน -จำนวนประชากรเทียบกับวัยแรงงานที่จัดว่าเป็นกำลังสมองและพลังของชุมชนยังคงเป็นภาวะเอื้อ โดยพบจำนวนคนในวัยแรงงานมากกว่าในวัยเด็กและคนชรา จากข้อมูลกชช.2ค. มีผู้ที่อยู่ในวัยแรงงาน (15 – 59 ปี) ร้อยละ 67.7 มากกว่าผู้ที่อยู่ในวัยเด็ก (ต่ำกว่า 14 ปี) ที่มีร้อยละ 21.4 และในวัยชรา(60 ปีขึ้นไป) ที่มีร้อยละ 7.9 การศึกษา - กระแสหลักของการศึกษาในระบบโรงเรียนของหมู่บ้าน แม้ว่าเป็นการศึกษาที่แยกผู้เรียนออกจากการเรียนรู้ของครอบครัวและวิถีชีวิตในชุมชน แต่ก็เชื่อในเชิงของการอ่านเขียนและความรู้แกนกลาง พบว่าคนในวัยกำลังศึกษาเล่าเรียนนั้น	● ข้อมูลประชากร สัญชาติ ศาสนา การศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี การย้ายถิ่น ข้อมูลประชากร(ต่อ) โดยมักมักไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่นำสังเกตคือ ตามการรับใช้ของชาวบ้านแล้วพบว่า แต่ละครัวเรือนโดยส่วนใหญ่ของหมู่บ้านนี้อยู่กันเฉพาะปู่ ย่า ตา ยาย กับหลานๆ (จากการสัมภาษณ์ระดับลึกตาของนักเรียนในโรงเรียนของเขตหนึ่ง) "ลูกหลานอยู่กับตา ยายทั้งนั้น พ่อแม่พากันไปทำงานที่อื่น ของผมก็มีอยู่กับหลานๆ 9 คน สองคนตา ยายช่วยกันเลี้ยง พอกูๆก็ส่งเงินมาบ้าง ไม่ส่งมาบ้างก็เลี้ยงกันไปตามมีตามเกิด แต่สองคนนั้นอีกสองสามวันพ่อแม่เขาจะมารับไปอยู่กรุงเทพฯด้วย ก็คงคิดถึงเขาพักใหญ่ๆละ" (จากการสัมภาษณ์ระดับลึกยายของนักเรียนในโรงเรียนของเขตหนึ่ง) "พ่อแม่อยู่ครบมีไม่เท่าไรหรอก ไปกรุงเทพฯกันหมด อยู่แต่ปู่ ย่า ตา ยาย กับหลาน" การศึกษา -ภาวะที่เป็นข้อจำกัด พบว่า ในกลุ่มระดับมัธยมศึกษา มีผู้จบระดับนี้เพียงร้อยละ 60 ของคนในวัยนี้ คนในหมู่บ้านที่ไม่ได้เรียนต่อแล้วส่วนใหญ่จบการศึกษาภาคบังคับ ระดับการศึกษาสูงสุดของคนในหมู่บ้าน คือ ปริญญาตรี และกำลังมีศึกษาต่อปริญญาโท 1 คน

สถานะพื้นฐานของหมู่บ้านหนึ่งในเขตหนึ่ง	
ภาวะที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตอยู่ได้ในหมู่บ้านหรือเอื้อให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมหมู่บ้าน	ภาวะที่เป็นข้อจำกัดต่อการพัฒนาสังคมในหมู่บ้านให้ยั่งยืน
ข้อมูลประชากร-สังคม ศาสนา การศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี การย้ายถิ่น การศึกษา(ต่อ) มีเด็กในวัยที่ควรเรียนในระดับประถมศึกษา ได้รับการศึกษาร้อยละ 100 มีผู้ที่กำลังเรียนในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น 10 คน ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย 15 คน อนุปริญญาหรือเทียบเท่า 6 คน ระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า 13 คน <u>การเรียนรู้</u> 	- ข้อมูลประชากร-สังคม ศาสนา การศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี การย้ายถิ่น การศึกษา(ต่อ) ความเห็นของผู้ปกครองส่วนใหญ่ยังคงไม่เห็นความสำคัญของการจัดการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตอยู่ได้ในท้องถิ่น (จากการสนทนาลักษณะไม่เป็นทางการกับนายของนักเรียนของโรงเรียนในเขตหนึ่ง) “ครูพาไปเรียนที่โรงเรียนที่โรงเรียนบ้านบึง เด็กก็รู้จากพ่อแม่อยู่แล้ว ส่งไปโรงเรียนก็อยากให้อ่านหนังสือ จะได้สอบเขียนต่อได้ ได้ทำงานมีเงินเดือน” <u>การเรียนรู้</u> - แต่ละครัวเรือนต่างเรียนรู้จากวิถีการประกอบอาชีพเดิมของบรรพบุรุษ การเรียนรู้ใหม่ไม่ได้มาจากการต้องการของตนเองหรือจากการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง แต่เป็นทางการที่มาจัดอบรมให้ เช่น การอบรมด้านสุขภาพ การจัดกลุ่มสนใจในอาชีพเฉพาะทาง เป็นต้น นอกจากนี้ก็เป็นการเรียนรู้จากสื่อ โดยเฉพาะจากสื่อโทรทัศน์ ที่มีแทบทุกบ้าน มีเพียงร้อยละ 10 ที่ไม่มีโทรทัศน์ แต่ก็มีวิทยุแทน - การเรียนรู้จากการเรียกประชุมโดยผู้นำทางกรนั้นค่อนข้างน้อย และมักประชุมเพื่อแจ้งข่าวสำคัญของทางราชการ ถ้าไม่สำคัญก็ออกเสียงตามสายแทน หรือมีการเรียกประชุมอีกบ้างในเรื่องการเตรียมจัดงานบุญตามประเพณีของหมู่บ้าน

ลักษณะเฉพาะของสภาวะพื้นฐานของหมู่บ้านหนึ่งในเขตหนึ่ง	
ภาวะเอื้อต่อการดำรงชีวิตอยู่ได้ในหมู่บ้านหรือเอื้อให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมหมู่บ้าน	ภาวะที่เป็นข้อจำกัดหรือกีดกันสังคมในหมู่บ้าน ให้อย่นแอลง
● ข้อมูลประชากร สัญชาติ ศาสนา การศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี การย้ายถิ่น <u>เชื้อชาติ/ศาสนา/วัฒนธรรม/ประเพณี</u> - เชื้อชาติของคนในหมู่บ้าน ล้วนเป็นคนไทยที่ใช้ภาษาพูดท้องถิ่นอีสานหรือภาษาลาว จึงไม่มีเรื่องขัดแย้งกันในทางเชื้อชาติ และสามารถสื่อสารเพื่อการเรียนรู้เป็นภาษาเดียวกันได้อย่างคล่องตัว - ศาสนาของคนในหมู่บ้านล้วนเป็นศาสนาพุทธ ที่เอื้อให้ผู้คนมารวมตัวกันทำบุญต่างๆตามประเพณี ได้แก่ บุญข้าวจี บุญพระเวส บุญสงกรานต์ บุญบั้งไฟ บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญออกพรรษา บุญกฐิน - มีภาวะเอื้อจากความเชื่อร่วมกันของคนในหมู่บ้านนี้ คือ ความเชื่อในศาลหลวงพ่ออุดม โดยได้จัดให้มีพิธีกรรมร่วมกันในช่วงก่อนลงนาเพื่อขอพรความอุดมสมบูรณ์ <u>ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน</u> - ความสัมพันธ์ระบบเครือญาติยังคงดำรงอยู่ และมีความชัดเจนตามการรับรู้ของชาวบ้านถึงความเป็นญาติกัน ซึ่งในหมู่บ้านนี้มีเพียงสามตระกูลใหญ่ ตระกูลที่มีเครือญาติใหญ่กว่าตระกูลอื่นๆโดยมีถึงร้อยละ 70 คือ ตระกูลของผู้บริหารโรงเรียนของหมู่บ้านนี้	● ข้อมูลประชากร สัญชาติ ศาสนา การศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี การย้ายถิ่น <u>เชื้อชาติ/ศาสนา/วัฒนธรรม/ประเพณี</u> - มีภาวะที่นำไปสู่ความอ่อนแอของสังคมของหมู่บ้านจากอิทธิพลวัฒนธรรมของสังคมยึดเงินเป็นสำคัญ ได้แก่ มีการพนัน หวยหุ้น (พอมีบ้างแต่ยังไม่มาก) พนันบอล พนันมวย ยาเสพติดไม่ค่อยเป็นปัญหา แต่มักมีในแง่เกร เช่น เทียวงานแล้วตีกัน ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะวัยแรงงานส่วนใหญ่ไปทำงานต่างถิ่น อยู่แต่เฉพาะปู่ย่าตายายและหลานๆ ยังคงมีวัยแรงงานอยู่บ้างแต่ไม่มาก <u>ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน</u> แม้ว่าระบบเครือญาติยังมีอยู่ แต่ก็พบข้อจำกัดที่มาจากสังคมแบบยึดเงินและยึดวัตถุเป็นสำคัญ เช่น พบว่า การช่วยเหลือแบบไม่คิดค่าจ้างนั้นไม่มีแล้ว การกู้ยืมเงินในเครือญาติก็มีการคิดดอกเบี้ย การทำงานในไร่นาก็คิดเป็นค่าจ้าง

สภาวะพื้นฐานของหมู่บ้านหนึ่งในเขตหนึ่ง	
ภาวะเอื้อต่อการดำรงชีวิตอยู่ได้ในหมู่บ้านหรือเอื้อให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมหมู่บ้าน	ภาวะที่เป็นข้อจำกัดหรือกีดกันของคนในหมู่บ้านให้อ่อนแอลง
- ข้อมูลประชากร สัญชาติ ศาสนา การศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี การย้ายถิ่น <u>ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน(ต่อ)</u> เป็นภาวะเอื้อที่ยังคงอาศัยระบบเครือญาติขอความร่วมมือกันได้ - ภาวะผู้นำ - ภาวะการนำของหมู่บ้านนี้ มีภาวะเชื้อสำคัญในกรณีมีครูแกนนำ ที่มีคุณสมบัติของความเป็นผู้นำธรรมชาติ ภายหลังจากได้รู้จักกับปราชญ์ชาวบ้านในเขตหนึ่ง และได้หาแนวทางเคลื่อนไหวกิจกรรมที่เชื่อมต่อการศึกษาระบบโรงเรียนกับการดำรงวิถีชีวิตอยู่ได้ในชุมชน ซึ่งกิจกรรมที่จัดไปแล้ว ได้แก่ การสร้างหลักสูตรลูกน้อยหยอสังข์ ซึ่งเป็นหลักสูตรปรับห้องเรียนเดิมให้เป็นห้องเรียนชีวิต	- ข้อมูลประชากร สัญชาติ ศาสนา การศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี การย้ายถิ่น <u>ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน(ต่อ)</u> - ภาวะผู้นำ - ภาวะการนำของหมู่บ้านนี้อยู่ในกระแสหลักของภาวะการนำโดยทางการ ซึ่งมีภาวะที่เป็นข้อจำกัดของการนำแบบทางการโดยทั่วไป ที่มักเป็นการนำแบบแนวตั้ง ตามสายบังคับบัญชา หรือทำตามหน้าที่ ไม่ได้ผูกพันเพื่อช่วยเหลือเจือจุนอย่างผู้นำดั้งเดิม เช่น หมอธรรม หรือเจ้าเป็นต้น รวมทั้งไม่ได้มีการรวมกลุ่มประชุมปรึกษาหารืออยู่เป็นประจำและต่อเนื่องเพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้ หรือสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน อย่างภาวะการนำโดยธรรมชาติของโรงเรียนชุมชนอีสาน ภาวะการนำโดยผู้นำทางการของหมู่บ้านนี้ ปรากฏว่า การเรียกประชุมมีน้อย จะเรียกประชุมเฉพาะเมื่อมีข่าวสำคัญจากทางราชการต้องแจ้งให้ทราบ ชาวที่ไม่สำคัญนั้นใช้วิธีประกาศเสียงตามสาย หรืออาจมีประชุมอีกบ้างเมื่อต้องเตรียมจัดงานบุญตามประเพณีของหมู่บ้าน

สภาวะพื้นฐานของหมู่บ้านหนึ่งในเขตหนึ่ง	
ภาวะเอื้อต่อการดำรงชีวิตอยู่ได้ในหมู่บ้านหรือเอื้อให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมหมู่บ้าน	ภาวะที่เป็นข้อจำกัดหรือมีเงื่อนไขสังคมในหมู่บ้านให้อ่อนแอลง
● ภาวะผู้นำ (ต่อ) ใช้สื่อที่มีชีวิต โดยจำลองเอาวิถีชีวิตที่บ้านมาไว้ที่โรงเรียน สร้างบ้านไม้ขีดตะ แลหลังคามุงจาก มีคอกหมู ไก่ เป็ด มีแปลงผัก เป็นต้น อยู่ที่ โรงเรียน เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมผู้เรียน ให้เหมือนกับสิ่งของที่ออกมาจากหอยสังข์ มาช่วยเหลืองานบ้านให้พ่อแม่ - นอกจากนี้ยังเคลื่อนไหวให้มีการรวมกลุ่ม ทำ ศูนย์สาธิตการตลาด กองทุนการศึกษา กลุ่มเกษตรกรต้นแบบ กลุ่มฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มอาชีพของเยาวชน ● ภาวะภูมิปัญญา : การเคลื่อนไหวและการสืบทอด ภูมิปัญญาในวิชาชีพเพื่อการถ่ายทอด ที่โรงเรียนในเขตหนึ่งรวบรวมได้ ได้แก่ จักสาน ช่างไม้ ช่างปูน ทอผ้า ทำขนม สมุนไพร เสริมสวย เคาะฟันสี ช่างกลึง สานแห สานสวิง ซ่อมเครื่องยนต์ เลี้ยงไก่พันธุ์ เป็นต้น	● ภาวะผู้นำ(ต่อ) - จากการสรุปผลการดำเนินกิจกรรมของครูแกนนำ พบว่า ผลการดำเนินกิจกรรมรวมกลุ่ม ยังมีข้อจำกัดอยู่มาก กรณีของศูนย์สาธิตการตลาด ดำเนินกิจการคล้ายร้านขายของเบ็ดเตล็ดที่รับสิ่งของจากร้านขายส่งมาขายปลีก แทนการซื้อขายของจากร้านค้าทั่วไปชาวบ้านก็มาซื้อที่ศูนย์สาธิตการตลาด แล้วนำผลกำไรมาแบ่งปันกัน ลักษณะการขายเป็นการขายโดยมิได้นำสิ่งที่ผลิตได้เองมาขาย จึงเป็นการกระตุ้นภาวะการซื้อขายเป็นหลัก ทุนไปจมอยู่ในสินค้าที่ซื้อมาขาย นอกจากนี้ยังมีศูนย์สาธิตการตลาดของผู้นำทางการที่เป็นตระกูลของเครือข่ายขึ้นมาแข่งกันขายด้วย ถ้าใจจึงไม่มากพอที่จะนำไปพัฒนากิจกรรมอื่นๆที่ยั่งยืนตามที่ได้ตั้งไว้ในวัตถุประสงค์ และเป็นข้อจำกัดในแง่ของการกระตุ้นพฤติกรรมการซื้อขายของชาวบ้านด้วย ● ภาวะภูมิปัญญา : การเคลื่อนไหวและการสืบทอด ยังคงเป็นการรวบรวมภูมิปัญญาที่เป็นความรู้ในวิชาชีพเพื่อการถ่ายทอด ไม่ได้มีการเคลื่อนไหวแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือสร้างองค์ความรู้ร่วม เพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนเช่นเดียวกับของโรงเรียนชุมชนอีสานแต่อย่างใด

ลักษณะโดยสรุปของสถานะพื้นฐานของหมู่บ้านหนึ่งในเขตบริการของโรงเรียน ในเขตหนึ่ง

กระแสหลักของสถานะพื้นฐานของหมู่บ้านหนึ่งในเขตหนึ่ง มีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปสู่ความอ่อนแอของสังคมหมู่บ้านในหลายๆด้าน ซึ่งเป็นลักษณะเดียวกับที่มักปรากฏอยู่โดยทั่วไปของสังคมอุตสาหกรรมทุนนิยมที่พึ่งพิงที่เร่งการผลิตและการบริโภคด้วยการสร้างค่านิยมบริโภคนิยมและวัตถุนิยม ยึดเงินเป็นปัจจัยสำคัญของการดำรงชีวิต ในขณะที่ต้องพึ่งพิงภายนอกเป็นส่วนใหญ่

ในส่วนของการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยผู้นำธรรมชาติเพียงอยู่ในขั้นเริ่มก่อตัวโดยครูแกนนำเพียงคนเดียวที่ติดต่อสัมพันธ์กับปราชญ์ชาวบ้านของโรงเรียนชุมชนอิสาน และมีข้อสังเกตสำคัญได้แก่ ยังไม่มีชาวบ้านคนใดเลยเป็นสมาชิกของโรงเรียนชุมชนอิสาน

ภาวะการเปลี่ยนแปลงสู่ความอ่อนแอของสังคมหมู่บ้าน

การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความอ่อนแอของสังคมหมู่บ้าน : ด้านสภาพภูมิศาสตร์

แหล่งป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ ซึ่งตามการรับรู้ของชาวบ้านเคยรับรู้ถึงขั้นเป็นป่าดงดิบ มีสัตว์ป่าหลายชนิด ดินดี น้ำดี ปัจจุบันป่าถูกทำลายจนกระทั่งไม่มีแหล่งป่าเหลืออยู่เลย ดินและน้ำเปลี่ยนสภาพเป็นดินเค็ม และน้ำเค็ม

จากเดิมที่ทำเลของหมู่บ้านไม่มีแหล่งน้ำธรรมชาติอยู่แล้ว เมื่อต้องประสบกับภาวะน้ำเค็ม และยังไม่มีการประปาของหมู่บ้าน จึงมีปัญหาเรื่องน้ำสำหรับการเกษตร รวมถึงน้ำอุปโภคบริโภค ไม่เพียงพอในบางครัวเรือน แหล่งน้ำที่ใช้มาจากน้ำฝน และบ่อบาดาล ซึ่งขุดแล้วใช้ได้เพียงบางพื้นที่ที่ดินไม่เค็ม โดยทั่วไปต้องใช้ร่วมกันสองหรือสามครัวเรือนที่เป็นญาติกัน

ต่อหนึ่งบ่อ

เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านแต่เดิมที่คนโบราณได้ขุดคลองสามชั้นรอบหมู่บ้าน ซึ่งคนเฒ่าคนแก่เล่าว่าเคยมีน้ำใส และเป็นคลองน้ำติดต่อกันเป็นวงกลมสามชั้นรอบหมู่บ้านนั้น ปัจจุบันตื้นเขิน และใช้เป็นที่ทำนา หรือประกอบกิจกรรมทางการเกษตรต่างๆของครัวเรือน บางครัวเรือน ทำให้น้ำไม่ไหลติดต่อกันเป็นวงกลมสามชั้นรอบหมู่บ้านเช่นเดิม แต่กลับมีน้ำขังเป็นหย่อมๆ และปัญหานี้เป็นชนวนของความขัดแย้งของชาวบ้านทำให้เกิดการแบ่งเป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งพยายามรื้อฟื้นให้มีการขุดลอกคลองสามชั้นรอบหมู่บ้านเพื่อทำให้เป็นแหล่งน้ำสาธารณะสำหรับชาวบ้านใช้ร่วมกัน รวมถึงเพื่อทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวในฐานะเป็นเมืองโบราณ อีกฝ่ายหนึ่งคัดค้าน เนื่องจากได้ยึดครองพื้นที่คลองที่ตื้นเขินทำการเกษตร และอ้างสิทธิการถือครองตามกฎหมาย อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่า ความขัดแย้งเรื่องคลองนี้ เพิ่งถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นขัดแย้ง เมื่อมีการเลือกตั้งในท้องถิ่น

การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความอ่อนแอของสังคมหมู่บ้าน : ด้านเศรษฐกิจ รายได้

รายได้หลักของหมู่บ้านมาจากการทำนา และมีรายได้บางส่วนมาจากการเกษตรทางอื่นเสริม เช่น จากการทำสวนยาง จากการปลูกไม้ยืนต้นไว้ขาย จากการปลูกผัก และเลี้ยงสัตว์จำพวกหมู เป็ด ไก่ วัว แต่กระนั้นครัวเรือนที่มีรายได้ผ่านเกณฑ์ขั้นต่ำ หรือมีรายได้พอเพียงสำหรับยังชีพโดยเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 20,000 บาท ต่อปีต่อคน มีเพียง ร้อยละ 13.04 เท่านั้น (ที่มา : จากข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานของหมู่บ้าน - จปฐ.2)

ลักษณะหนี้สิน

พฤติกรรมการประกอบอาชีพทำนาของหมู่บ้าน รับผิดชอบจากสังคมเทคโนโลยี และสังคมยึดเงินเป็นสำคัญ โดยพบว่า มีความเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่ใช้แรงงานคน หรือแรงงานสัตว์ มาเป็นการใช้เครื่องจักรกลประเภทรถไถนา เปลี่ยนจากการไถวัวควาย ลงแขก มาเป็นการให้ค่าจ้าง

ทั้งจ้างโต จ้างหว่าน จ้างดำ จ้างเกี่ยว มีการใช้สารเคมีทั้งปุ๋ย และยาปราบศัตรูพืชเพื่อเพิ่มผลผลิตให้มีรายได้มากขึ้น แต่ก็มักไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง เนื่องจากต้นทุนการผลิต ทั้งค่าจ้าง ค่าเทคโนโลยี มีแนวโน้มสูงขึ้นๆ ในขณะที่สภาพดินเสื่อมคุณภาพลง อันเป็นผลมาจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว และการเพิ่มปริมาณการใช้สารเคมี รวมถึงตกเบียดจากการกู้ยืม ซึ่งมีการกู้ยืมกันทุกครัวเรือน โดยไม่เพียงกู้ยืมเพื่อมาใช้ในการลงทุนสำหรับการผลิตทางการเกษตรเท่านั้น แต่ได้นำเงินไปใช้สนองตอบค่านิยมวัตถุนิยม บริโภคนิยมที่รับอิทธิพลจากโครงสร้างสังคมทุนนิยมที่เป็นแผนพัฒนาประเทศของรัฐด้วย ดังที่ได้ปรากฏว่าครัวเรือนส่วนใหญ่ของหมู่บ้านนี้มีรถยนต์ โทรศัพท์ ตู้เย็น พัดลม บางครัวเรือนมีรถปิคอัพ บางครัวเรือนมีรถไถใหญ่ เป็นต้น บางครัวเรือนยังได้นำเงินไปใช้ในงานประเพณีด้วย เช่น ตัวอย่างครัวเรือนหนึ่งใช้เงินกู้ในงานแต่งงานลูกถึง 80,000 บาท

ภาวะการถือครองที่ดิน

ปริมาณครัวเรือนของหมู่บ้านนี้ร้อยละ 26 ต้องเช่าที่ดินเพิ่มเพื่อทำการเกษตร(ที่มา : ข้อมูลจาก กชช.2ศ. ปี พ.ศ. 2541) ปัจจุบันในปีพ.ศ. 2542 ตามการรับรู้ของชาวบ้าน และจากการสำรวจของโรงเรียนประถมศึกษาในหมู่บ้าน ปรากฏว่า มีครัวเรือนกว่าร้อยละ 70 ต้องเช่าที่ดินเพิ่มเพื่อทำการเกษตร

ภาวะของประชากรกับการอพยพย้ายถิ่น

จากค่านิยมความต้องการเงิน อยากรวย ประกอบกับภาวะหนี้สินที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น คนในวัยแรงงานของหมู่บ้านส่วนใหญ่ได้อพยพไปทำงานต่างถิ่น ภาวะของประชากรที่ปรากฏในหมู่บ้านจึงมีอยู่สองช่วงวัยหลักๆ ได้แก่ ช่วงวัยของปู่ ย่า ตา ยาย และช่วงวัยของหลานๆ ส่วนช่วงวัยของพ่อแม่ และเยาวชนส่วนใหญ่ย้ายถิ่นทั้งแบบชั่วคราว และแบบถาวรไปทำงานต่างถิ่น

ภาวะของประชากรกับการเรียนรู้

การเรียนรู้ของผู้คนในหมู่บ้าน เป็นการเรียนรู้จากวิถีการประกอบอาชีพการทำงานแบบดั้งเดิม เรียนรู้จากประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา และเรียนรู้จากสื่อโทรทัศน์ เป็นหลัก ยังไม่มีการเรียนรู้ที่มาจากที่อ่านหนังสือของหมู่บ้าน

การเรียนรู้ในส่วนของระบบโรงเรียนประถมศึกษาของหมู่บ้านนั้น ยังคงอยู่ในกระแสหลักของการเรียนความรู้สากลตามตำราแกนกลางเพื่อสอบจัดลำดับความเป็นเลิศทางวิชาการเปรียบเทียบกับภายในกลุ่มโรงเรียน แต่ก็ได้มีความพยายามของครูแกนนำซึ่งเป็นเครือข่ายของปราชญ์ชาวบ้านของโรงเรียนชุมชนอีสานในเขตหนึ่ง ได้จัดการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของครอบครัวและวิถีชีวิตในชุมชน ด้วยหลักสูตรฐานน้อยหอยสังข์ ในบริบทของห้องเรียนชีวิต ที่นำเอาภาระงานที่บ้านมาไว้ที่โรงเรียน เช่น การนำเอาหมูกระโดน ไก่ เป็ดของผู้ปกครองที่สมัครใจ มาเลี้ยงที่โรงเรียน มีการจำลองบ้านมาไว้ที่โรงเรียน เพื่อฝึกวิถีคิดและพฤติกรรมกรช่วยเหลืองานผู้ปกครองที่โรงเรียน แล้วนำกลับไปทำที่บ้าน อย่างไรก็ตามความพยายามดังกล่าวยังมีข้อจำกัด เนื่องจากมีเพียงครูแกนนำเพียงคนเดียวของโรงเรียน (จากจำนวนครูทั้งหมด 9 คน) ที่มีความพยายามดังกล่าว

ภาวะการรวมกลุ่ม

การรวมกลุ่มชาวบ้านโดยทางการนั้นส่วนใหญ่ไม่ยั่งยืน โดยเฉพาะกลุ่มอาชีพต่างๆ เช่น กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มทอเสื่อกก เป็นต้น ทั้งนี้เพราะ เมื่อได้ผลผลิตแล้วขาดตลาดรองรับ เป็นที่น่าสังเกตว่า กลุ่มชาวบ้านที่รวมกลุ่มโดยผ่านการประสานงานของทางกรนั้น มีบางกลุ่มที่ยังคงดำรงอยู่ในเวลาต่อมาได้บ้าง ได้แก่ กลุ่มสาธิตการตลาด และกลุ่มชมทรัพย์ ทั้งนี้เนื่องจากชาวบ้านต้องใช้บริการเพื่อซื้อสิ่งอุปโภค บริโภค หรือต้องการกู้ยืม เป็นประจำอยู่แล้ว ในวิถีชีวิต และมักมีแนวโน้มใช้บริการดังกล่าวมากขึ้นอันเป็นผลมาจากอิทธิพลของวัฒนธรรมของสังคมยึดเงินเป็นสำคัญ หรือ สังคมที่กระตุ้นค่านิยมบริโภคนิยม วัตถุนิยม ภายใต้โครงสร้าง

ของสังคมอุตสาหกรรมทุนนิยมเพียงอย่างเดียวก็ตาม แม้ว่ากลุ่มชมรมทรัพย์ที่จัดตั้งขึ้นโดยผู้นำทางการเมืองยังไม่ล้มเลิกไปแต่ก็ต้องหยุดกิจกรรมไว้ชั่วคราว เพราะได้มีการนำเงินส่วนหนึ่งไปลงทุนในปุ๋ยเคมีให้สมาชิกกู้ ซึ่งปรากฏว่าสมาชิกกู้ไปแล้วไม่ใช้คืน เงินทุนจึงไปค้างอยู่ที่ค่ายปุ๋ยเคมีดังกล่าว ทำให้ต้องหยุดกิจการของกลุ่มชมรมทรัพย์ไว้ชั่วคราว

การรวมกลุ่มโดยการประสานงานของผู้นำธรรมชาตินั้น ได้มีความพยายามอยู่บ้างแต่ยังไม่ประสบผลสำเร็จ เช่น การรวมกลุ่มอาชีพของเยาวชนโดยครูแกนนำที่เป็นเครือข่ายของปราชญ์ชาวบ้านของโรงเรียนชุมชนอิสานในเขตหนึ่ง ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มเพาะพันธุ์ไม้ขาย แต่กลุ่มนี้ตั้งอยู่ได้ไม่นานก็ล้มเลิก สาเหตุหนึ่งเนื่องมาจากมีสมาชิกเยาวชนบางส่วนกำลังเรียนในระบบโรงเรียนทำให้มีเวลาว่างไม่ตรงกัน และอีกสาเหตุหนึ่งเนื่องมาจากความต้องการเงินจากผลผลิต หรือยึดเงินเป็นตัวตั้ง ซึ่งก็ต้องประสบกับปัญหาตลาดรองรับเช่นเดียวกับกลุ่มอาชีพของทางการเมืองอื่นๆ

ความต้องการรวมกลุ่มของชาวบ้านกันเองเริ่มปรากฏขึ้นบ้าง แต่ก็ไม่ได้เป็นความต้องการจากภายใน แต่เป็นความต้องการที่มาจากแรงกระตุ้นของภายนอก โดยเฉพาะจากทางการ การรวมกลุ่มจึงเพื่อสำหรับรองรับการสนับสนุนจากกองทุนต่างๆ เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ที่ชาวบ้านได้ไปขอคำปรึกษาเพื่อจัดตั้งกลุ่มคือครูในโรงเรียนประถมศึกษาในหมู่บ้าน

ภาวะการนำ

ภาวะการนำของหมู่บ้านนี้อยู่ในกระแสหลักของภาวะการนำโดยทางการ ซึ่งได้ปรากฏให้เห็นถึงข้อจำกัดของการนำแบบทางการที่มักประสบกันอยู่โดยทั่วไป ที่เป็นการนำแบบแนวตั้งตามสายบังคับบัญชา หรือเป็นการนำแบบทำตามหน้าที่ ไม่ได้ผูกพันการนำเพื่อช่วยเหลือทุกข์ของชาวบ้านเช่นเดียวกับผู้นำแบบดั้งเดิม เช่น จ่า หรือหมอธรรม ภาวะการนำของทางการไม่ได้รวมกลุ่มชาวบ้านเป็นประชาคมที่มีการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นประจำ แต่จะมีการประชุมก็ต่อเมื่อมีเรื่องสำคัญจากทางการเมืองมาแจ้ง หรือเมื่อต้องการเตรียมจัดงานบุญตามประเพณี ในกรณีที่มีเรื่องแจ้งที่ไม่สำคัญนั้นมักใช้ การประกาศเสียงตามสายทางหอกระจายข่าวของหมู่บ้านเป็นหลัก

ระบบข้อมูลที่ใช้ในภาวะการนำของทางการ เป็นข้อมูลที่ไดมาจากแบบฟอร์มของทางการที่ออกโดยกระทรวงต่างๆ 9 กระทรวง เช่น แบบฟอร์ม กษช.(แบบบันทึกข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้าน) หรือ แบบฟอร์ม จปฐ.(แบบบันทึกข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานของหมู่บ้าน) เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่า เป็นระบบข้อมูลที่ต่างจากระบบข้อมูลของโรงเรียนชุมชนอิสานที่มีการออกแบบฟอร์มเก็บข้อมูลเพื่อนำไปพัฒนางานกลุ่มที่มาจากความต้องการของกลุ่มเอง

ภาวะของภูมิปัญญา : การเคลื่อนไหวและการสืบทอด

ภูมิปัญญาของหมู่บ้าน โดยทั่วไปเป็นภูมิปัญญาที่เป็นความรู้ในวิชาชีพแบบปัจเจก ยังไม่มีการเคลื่อนไหวรวมกลุ่มเพื่อสร้างองค์ความรู้ หรือกระบวนการเรียนรู้ร่วมสำหรับสังคมของหมู่บ้าน ตัวอย่างความรู้ในวิชาชีพที่โรงเรียนประถมศึกษาของหมู่บ้านได้รวบรวมไว้ เช่น จักสาน ช่างไม้ ช่างปูน ทอผ้า ทำขนม สมุนไพร เลี้ยงสัตว์ เคาะฟันดี ช่างกลึง สานแห สานสวิง ซ่อมเครื่องยนต์ ซ่อมไฟฟ้า เย็บรองเท้า เลี้ยงไก่พันธุ์เนื้อ ทอเสื่อ ทำบายศรีสู่ขวัญ เป็นต้น

ภาวะที่ทำให้ยังคงดำรงชีวิตอยู่ได้ในหมู่บ้าน

การดำรงอยู่ได้ของวิถีการผลิตทางการเกษตรซึ่งเป็นวิถีการผลิตหลักของหมู่บ้าน หลังจากที่ได้แหล่งน้ำหมดไป ไม่มีแหล่งน้ำธรรมชาติ คลองขุดโบราณสามชั้นรอบหมู่บ้าน บางส่วนตื้นเขินและน้ำเค็มนั้น ได้เปลี่ยนมาอาศัยแหล่งน้ำฝนตามธรรมชาติเป็นหลัก

ในส่วนของดินที่เคยอุดมสมบูรณ์ที่ได้เปลี่ยนมาเสื่อมคุณภาพเป็นดินเค็มนั้น ได้มีการแก้ปัญหาด้วยการใช้สารเคมี

รายได้หลักจากการเกษตรที่ครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่พอเพียงสำหรับดำรงชีวิต ได้มีการแก้ปัญหาด้วยการกู้ยืมแบบหมุนเวียน โดยการกู้หนี้จากนอกระบบมาใช้หนี้ในระบบเพื่อจะสามารถใช้สิทธิกู้ยืมต่อเนื่องได้ และรอรายได้มาจุนเจือจากแรงงานที่อพยพไปทำงานต่างท้องถิ่น

หมู่บ้านมีสิ่งอำนวยความสะดวกสาธารณะทั้งที่ได้มาจากทางการและเอกชน ที่ทำให้ผู้คนในหมู่บ้านสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสะดวกสบาย เช่น มีถนนลาดยางยาว 3 กิโลเมตร ไปอำเภอด้วยเวลาเพียง 10 นาที มีไฟฟ้าใช้ มีอาสาพัฒนาปศุสัตว์ มีศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีหอกระจายข่าว มีสถานบริการโทรศัพท์สาธารณะ มีร้านซ่อมเครื่องยนต์ มีร้านขายของเบ็ดเตล็ด มีโรงสีเล็ก เป็นต้น

ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านนั้น ตามการรับรู้ของชาวบ้าน ยังคงเป็นความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ ซึ่งในหมู่บ้านนี้มีสามตระกูลหลัก โดยมีตระกูลหนึ่งมีสมาชิกมากกว่าตระกูลอื่นๆ โดยมีถึงร้อยละ 70 อย่างไรก็ตามแม้ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติแต่เดิมเคยก่อให้เกิดความไว้น้ำใจ และเกื้อกูลร่วมมือกัน สำหรับในปัจจุบันที่บริบทของสังคมยึดเงินเป็นสำคัญนั้น การช่วยเหลือที่เมื่อยังมีอยู่ แต่ก็มีเงื่อนไขในคำค่อนวลที่เป็นตัวเงินแทนการให้เปล่า แต่ความเป็นญาติยังคงเอื้อในแง่ที่คิดดอกเบี้ยต่ำกว่าของเอกชนอยู่บ้างเท่านั้น

กระแสหลักของสภาพพื้นฐานของหมู่บ้านหนึ่งในเขตหนึ่งจึงอยู่ในกระแสหลักของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยของสังคมหมู่บ้าน ที่ปรากฏให้เห็นถึง การที่ต้องพึ่งภายนอก ในส่วนของการพึ่งตนเอง หรือพึ่งพากันเอง มีค่อนข้างน้อย

@ปัจจัยที่ส่งเสริม หรือกีดขวาง ต่อการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนในระบบ กับชุมชนเพื่อไปสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน : ปัจจัยที่มาจากส่วนของสภาพพื้นฐานของหมู่บ้านหนึ่งในเขตหนึ่ง

สภาพพื้นฐานของหมู่บ้านหนึ่งในเขตหนึ่ง ปรากฏให้เห็นถึงปัจจัยที่ส่งเสริมและกีดขวาง ต่อการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนในระบบและชุมชน เพื่อไปสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

ปัจจัยส่งเสริม

1. โครงสร้างวิถีการผลิตหลักของหมู่บ้านที่ยังคงเป็นวิถีการผลิตทางการเกษตร(ทำนา) จัดเป็นปัจจัยส่งเสริม เนื่องจากจะสามารถใช้เป็นฐานในการปรับปรุงนำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนชนบทตามแนวทางของโรงเรียนชุมชนอีสานได้ ได้แก่แนวทางที่ยึดหลักการพึ่งตนเองบนวิถีแห่งการเกษตรกรรมยั่งยืนแบบผสมผสาน ซึ่งต้องการสมาชิกที่มีที่ดิน และมีประสบการณ์และบทเรียนจากอาชีพทางการเกษตรมาแล้วระดับหนึ่ง

2. เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ของหมู่บ้าน พบปัจจัยส่งเสริม 2 นัย ได้แก่

นัยที่หนึ่ง คือ การมีประวัติความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติมาก่อน ทั้งแหล่งป่า คุณภาพของดิน และคุณภาพของน้ำ

นัยที่สอง คือ การมีร่องรอยหลักฐานของความเป็นเมืองโบราณ ที่มีคูเมืองล้อมรอบสามชั้น และมีเตาเผาเหล็กโบราณรวมทั้งภาชนะโบราณที่ขุดค้นพบ

เหล่านี้ เป็นเงื่อนไขที่จะเอื้อให้สามารถใช้เป็นสื่อไปสู่การทำกิจกรรมสร้างสำนึกร่วมเพื่อรื้อฟื้นความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร หรือพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวหารายได้เข้าหมู่บ้าน หรือการมีความภาคภูมิใจที่หมู่บ้านมีร่องรอยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้

3. ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ และความเชื่อในพิธีกรรมดั้งเดิม เป็นปัจจัยส่งเสริม เพราะยังคงทำให้หลงเหลือวัฒนธรรมแห่งความไว้น้ำใจ และความร่วมมือกันได้บ้าง ซึ่งจะส่งเสริมแผนงานในการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนชนบทตามแนวทางของโรงเรียนชุมชนอีสานในแง่ 'ขยายเครือข่ายสมาชิกแบบทวีคูณในกลุ่มรู้จัก' ได้

4. การเป็นหมู่บ้านในเขตบริการของโรงเรียนอย่างเป็นทางการ เป็นปัจจัยส่งเสริม โดยพบว่า กิจกรรมที่โรงเรียนในระบบทำร่วมกับชุมชนล้วนเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของหมู่บ้านหนึ่ง ไม่มีในพื้นที่ของหมู่บ้านสองซึ่งไม่ได้เป็นหมู่บ้านในเขตบริการโดยตรงของโรงเรียน

ปัจจัยกีดขวาง

1. โครงสร้างสังคมหมู่บ้านที่ถูกครอบงำด้วยกระแสการพัฒนาประเทศตามระบอบอุตสาหกรรมทุนนิยมฟุ้งเฟ้อ ปรากฏปัจจัยกีดขวางหลายนัย ได้แก่

นัยที่หนึ่ง การเสื่อมลง และการสูญสลายไปของทรัพยากรธรรมชาติ โดยการทำลายของ
วิถีการผลิตแบบเร่งการผลิตและเร่งการบริโภค ทั้งแหล่งป่า คุณภาพดิน และคุณภาพน้ำ

นัยที่สอง การปลูกฝังค่านิยมให้ยึดเงินเป็นสำคัญ รวมทั้งค่านิยมบริโภคนิยม
และวัตถุนิยม

นัยที่สาม การกู่หนี้มลพิษหมุนเวียนแบบไม่มีวันใช้หนี้ได้หมด

เหล่านี้ส่งผลให้ หนึ่ง ผู้คนในหมู่บ้านต้องอพยพแยกย้ายไปหางานทำต่างถิ่น โดยเฉพาะ
คนในวัยแรงงาน ทำให้ขาดพลังของคนในวัยแรงงานมาร่วมกิจกรรมในการทำงานร่วมกันระหว่าง
โรงเรียนกับชุมชน สอง แม้ว่ามีคนในวัยแรงงานส่วนหนึ่งที่ยังคงดำรงวิถีชีวิตอยู่ในหมู่บ้าน แต่ก็
ขาดพลังที่มีประสิทธิภาพในการเข้าร่วมกิจกรรม เนื่องจากต้องทุ่มเวลา กำลังกาย กำลังใจ
กำลังสติปัญญาทั้งหมดไปแสวงหารายได้มาใช้หนี้ หรือสนองค่านิยมวัตถุนิยม และบริโภคนิยม
สังเกตจากเมื่อมีโอกาสที่ต้องเข้าร่วมประชุม มักเสนอปิดประชุมโดยเร็วด้วยเหตุผลว่า
'ต้องไปทำมาหากิน' สาม วิถีคิดยึดเงินเป็นตัวตั้งเป็นปัจจัยกีดขวางสำคัญต่อการส่งเสริมวิถีคิด
ตามแนวทางของโรงเรียนชุมชนอีสาน ที่ยึดหลักทำเพื่ออยู่เพื่อกิน เหลือกินแจก เหลือแจกจึงขาย
หรือแปรรูป อันจะนำไปสู่สำนึกทางคุณธรรมจริยธรรม ในเชิงของการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน
ต่อเนื่องไปจนถึงการรักษาสมดุลของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งแนวคิดทำเพื่ออยู่เพื่อกินนี้
ไม่ได้ปรับเปลี่ยนให้เกิดขึ้นโดยง่ายหรือรวดเร็ว แม้แต่ในหมู่สมาชิกโรงเรียนชุมชนอีสานก็ต้องผ่าน
การสรุปบทเรียนซ้ำแล้วซ้ำเล่า ว่า 'อยากรวยกลับจน' วิถีคิดยึดเงินเป็นตัวตั้งนี้ยังกีดขวางต่อ
แนวทางการจัดการศึกษาที่มุ่งเชื่อมโยงหลักสูตรกับการดำรงวิถีชีวิตอยู่ได้ในท้องถิ่น สังเกตจาก
คำสนทนาลักษณะไม่เป็นทางการของผู้ปกครองที่มักไม่เห็นด้วยกับการที่ครูพานักเรียนไปเรียนรู้
อาชีพของผู้ปกครอง ว่าเด็กคุ้นเคยอยู่แล้ว ต้องการให้ครูสอนหนังสือเพื่อเด็กจะสามารถ
สอบเรียนต่อและหางานที่มีเงินเดือนทำได้

2. ภาวะการนำทางการแบบทำตามหน้าที่ เป็นปัจจัยกีดขวาง เนื่องจากมักเคลื่อนไหว
เพียงก่อให้เกิดการรวมกลุ่มแบบผิวเผิน หรือเพียงก่อให้เกิดการรวมกลุ่มประชุมเพื่อแจ้งข่าว หรือ
ประชุมเพื่อจัดงานตามประเพณี ซึ่งกลุ่มที่เกิดขึ้นมักเลิกล้มไปในที่สุด ไม่สามารถส่งเสริมให้เกิด
การรวมกลุ่มเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมอย่างเป็นประจำ และต่อเนื่องได้ ทำให้ไม่มีแรงจูงใจ
ไม่สัมฤทธิ์ในการรวมกลุ่ม ส่งผลต่อการทำงานรวมกลุ่มตามแนวทางของโรงเรียนชุมชนอีสาน
ให้ยุ่งยากขึ้น รวมทั้งระบบข้อมูล ในภาวะการนำ ก็ได้เป็นระบบข้อมูลที่พัฒนาขึ้นเอง
เพื่อให้ประโยชน์เอง แต่เป็นระบบข้อมูลที่จัดทำเพื่อสนองงานราชการของหน่วยเหนือเป็นสำคัญ
ทำให้หมู่บ้านขาดแคลนข้อมูลที่มาจากความต้องการที่แท้จริงของสมาชิกและไม่คุ้นเคยกับการ
ทำงานโดยอาศัยฐานข้อมูล

3. การเลือกตั้งเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมืองการปกครอง เป็นปัจจัยกีดขวาง เนื่องจากมักมีการเคลื่อนไหวนำเขาประเด็นปัญหาในหมู่บ้านที่ควรร่วมมือกันแก้ไข มาเป็นประเด็นขัดแย้ง แบ่งฝักแบ่งฝ่ายให้เป็นประโยชน์ในการเลือกตั้ง ส่งผลให้ผู้ประสานเพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนต้องมีข้อจำกัด เพื่อไม่แสดงว่าอยู่ฝ่ายใด (เช่น กรณีขัดแย้งเรื่องการทำหัตถ์ของลุ่มรอบหมู่บ้านตามขึ้น เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น)

เขต	เขต 28-82	รหัส	Code HT 271616907	วันที่	18/11/76
ปี	13 17 01 82	Long	102 20 25 82	ชื่อ	ชื่อ
ชื่อ	Amphur	ชื่อ	ชื่อ	ชื่อ	ชื่อ
ชื่อ	ชื่อ	ชื่อ	ชื่อ	ชื่อ	ชื่อ
ชื่อ	ชื่อ	ชื่อ	ชื่อ	ชื่อ	ชื่อ
ชื่อ	ชื่อ	ชื่อ	ชื่อ	ชื่อ	ชื่อ

6.1.2 สภาพะพื้นฐานของหมู่บ้านสองในเขตบริการของโรงเรียนในเขตหนึ่ง

หมู่บ้านสองในเขตหนึ่ง

สภาพะพื้นฐานของหมู่บ้านสองในเขตหนึ่ง	
ภาวะที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตอยู่ได้ไม่หมู่บ้าน หรือเอื้อให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมหมู่บ้าน	ภาวะที่เป็นข้อจำกัดหรือบั่นทอนสังคมในหมู่บ้าน ให้อ่อนแอ
สภาพภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ ทรัพยากร และ สิ่งแวดล้อม <u>เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์</u> ความผูกพันเป็นสังคมหมู่บ้านสองในเขตหนึ่งมีช่วงเวลาค่อนข้างยาวนานประมาณกว่า 100 ปี <u>แหล่งป่า</u> - หมู่บ้านสองในเขตหนึ่งเดิมเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์มาก่อน โดยตามการรับรู้ของชาวบ้านรับรู้ถึงขั้นเป็นป่าดงดิบ ที่มีสัตว์ป่าชุกชุม เช่น เลือ ข้าง หมู จิวป่า หมูป่า จึงเป็นภาวะที่เอื้อให้สามารถใช้เป็นสื่อกระตุ้นให้เกิดการรื้อฟื้นสำนึกร่วมของชาวบ้านขึ้นมาได้ (จากการสัมภาษณ์ระดับลึกตาของนักเรียนของโรงเรียนในเขตหนึ่ง) "บ้านนี้เดิมเป็นป่าดงดิบมีสัตว์ทุกชนิด พวกข้าง เลือ หมู จิวป่า หมูป่า อุดมสมบูรณ์มาก" <u>แหล่งน้ำ</u> มีแหล่งน้ำธรรมชาติเป็นหนองน้ำจำนวนมาก ชาวบ้านเรียกหนองน้ำว่า กุด ในกุดมีจระเข้ด้วย ต่อมาทางการได้ขุดลอกเป็นสระน้ำสาธารณะ(ขุดโดยกรมโยธาธิการ กรมทรัพยากรธรณี กรมอนามัย และสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท) ทุกวันนี้มีอยู่ 4 แห่งที่ชาวบ้านปลูกผักบนที่ดินขอบสระได้	สภาพภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ ทรัพยากร และ สิ่งแวดล้อม <u>แหล่งป่า</u> - ภาวะที่เป็นข้อจำกัด คือ ปัจจุบันพื้นที่ป่าได้หมดไปจากหมู่บ้านแล้ว เหลือไว้เพียงร่องรอยของดอน ทำให้หมู่บ้านขาดแหล่งอาหารธรรมชาติ ที่เป็นฐานรากของการพึ่งตนเองด้านอาหารและยา (จากการสัมภาษณ์ระดับลึกอดีตผู้ใหญ่บ้านของหมู่บ้านสองในเขตหนึ่ง) "ป่าทุกวันนี้เหลือแค่ดงไผ่เป็นคอกๆ เรื่อยกันไปทางตำบล พอให้รู้ว่าเป็นป่ามาก่อน"

สภาวะพื้นฐานของหมู่บ้านสองในเขตหนึ่ง

สภาวะเบื้องต้นการดำรงชีวิตอยู่ได้ในหมู่บ้าน หรือสื่อให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมหมู่บ้าน	สภาวะที่เป็นข้อจำกัดหรือบั่นทอนสังคมในหมู่บ้าน ให้อ่อนแอลง
● สภาพภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ ทรัพยากร และ สิ่งแวดล้อม <u>แหล่งน้ำ</u> (จากการสัมภาษณ์ระดับลึกผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน) “บ้านนี้กุดมาก มีจระเข้ด้วย ด้านหลังทางทิศเหนือของหมู่บ้าน มีกุดน้ำใส กุดรวบตาย กุดแคน กุดกระจาน เต็มไปหมด” <u>สภาพดิน</u> สภาพดินของหมู่บ้านนี้ ตามการรับรู้ของชาวบ้าน รับรู้ที่ดินของหมู่บ้านนี้เคยอุดมสมบูรณ์มาก่อน ● สภาพเศรษฐกิจ อาชีพหลัก ผลผลิตสำคัญ อาชีพหลัก/อาชีพรอง อาชีพหลักได้แก่ ทำนา ซึ่งเป็นอาชีพที่มีผลผลิตเกิดขึ้น และเป็นผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรที่หากมีวิถีคิดและวิถีจัดการที่เหมาะสม จะสามารถเชื่อมต่อระบบสมดุของธรรมชาติได้ ซึ่งข้อมูลจาก กชช.2ค. แสดงว่าในจำนวน 125 ครัวเรือนของหมู่บ้าน มี 110 ครัวเรือน หรือร้อยละ 88 ประกอบอาชีพทำนา ในจำนวนนี้มี 80 ครัวเรือน หรือร้อยละ 64 ทำอาชีพเสริมทางการเกษตรอื่นๆ ด้วย	● สภาพภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ ทรัพยากร และ สิ่งแวดล้อม <u>สภาพดิน</u> สภาพดินปัจจุบันได้ผ่านการทำการเกษตรเชิงเดี่ยวมาเท่าอายุของหมู่บ้านกว่า 100 ปี ประกอบกับการใช้สารเคมี จึงต้องประสบกับปัญหาภาวะดินจืด ● สภาพเศรษฐกิจ อาชีพหลัก ผลผลิตสำคัญ อาชีพหลัก/อาชีพรอง สภาวะที่เป็นข้อจำกัดจากอาชีพทำนา และ อาชีพเสริมทางการเกษตรอื่นๆ ได้แก่ พฤติกรรมการใช้สารเคมีซึ่งเป็นปัญหาในเรื่องการเพิ่มต้นทุนการผลิต และการทำลายคุณภาพดิน ข้อมูลจาก กชช.2ค. แสดงว่า <u>ทุกครัวเรือนที่ทำการเกษตร ส่วนใช้สารเคมี</u> นอกจากนี้ ต้นทุนการผลิตยังสูงขึ้น อันเนื่องมาจากต้องจ้างทุกอย่าง ทั้งจ้างไถ จ้างดำ จ้างเกี่ยว รวมทั้งยังมีต้นทุนจากพฤติกรรมที่เปลี่ยนมาใช้เทคโนโลยีเครื่องจักรกลแทนวิถีการผลิตเดิมด้วย

สภาวะพื้นฐานของหมู่บ้านสองในเขตหนึ่ง	
ภาวะที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตอยู่ได้ในหมู่บ้าน หรือเอื้อให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมหมู่บ้าน	ภาวะที่เป็นข้อจำกัดหรือบั่นทอนสังคมในหมู่บ้าน ให้อย่อนแอลง
● สภาพเศรษฐกิจ อาชีพหลัก ผลผลิตสำคัญ 	● สภาพเศรษฐกิจ อาชีพหลัก ผลผลิตสำคัญ อาชีพหลัก/อาชีพรอง ข้อมูลจาก กชช.2ค. ปรากฏว่าจาก 110 ครัวเรือน ที่ทำการเกษตร มี 80 ครัวเรือนที่ได้จ้าง รถไถเล็ก มี 30 ครัวเรือน ที่มีรถไถเล็ก เป็นของตนเอง ภาวะหนี้สิน จากการเพิ่มต้นทุนการผลิตทั้งในเรื่อง สารเคมี เครื่องจักรกลในการผลิต (รวมถึง การลงทุนอื่นๆเพื่อหวังรวย การซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ด้วยค่านิยมวัตถุนิยมและ บริโภคนิยมของสังคมยุคเงินเป็นสำคัญ) ภาวะ ที่เป็นข้อจำกัดตามมาคือ การเป็นหนี้ พบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ใช้แหล่งเงินเชื่อเพื่อการผลิต ข้อมูลจาก กชช.2ค. ปรากฏว่า มี 50 ครัวเรือน ใช้สินเชื่จาก สหกรณ์ มี 40 ครัวเรือน ใช้สิน เชื่จาก ธกส. มี 30 ครัวเรือน ใช้สินเชื่จาก ธนาคารออมสิน และ มี 15 ครัวเรือนกู้ยืมจาก พ่อค้า ซึ่งตามการรับรู้ของชาวบ้านแล้ว เห็นว่า ชาวบ้านของหมู่บ้านนี้ส่วนใหญ่เป็นหนี้ จากการสัมภาษณ์ระดับลึกตาของนักเรียน ของโรงเรียนในเขตหนึ่ง บ้านนี้ไม่มีใครไม่เป็นหนี้ ผมเองก็มาแสนห้ามาซื้อ ข้าวให้ลูกสาวไปจับจ้างพาสีถึงที่สวนอยู่ทางใต้

สภาพพื้นฐานของหมู่บ้านสองในเขตหนึ่ง	
ภาวะเอื้อต่อการดำรงชีวิตอยู่ได้ในหมู่บ้าน หรือเอื้อให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมหมู่บ้าน	ภาวะที่เป็นข้อจำกัดหรือบั่นทอนสังคมในหมู่บ้าน ให้อ่อนแอลง
● สภาพเศรษฐกิจ อาชีพหลัก ผลผลิตสำคัญ กรรมสิทธิ์ในที่ดิน กรรมสิทธิ์ในที่ดินของหมู่บ้านนี้ ยังคงความเป็นภาวะเอื้อ เนื่องจากครัวเรือน ส่วนใหญ่ยังคงมีที่ดินเป็นของตนเอง และมี เอกสารสิทธิ์เป็นโฉนด ข้อมูล กชช.2ค. ปรากฏว่า ในจำนวน 125 ครัวเรือน มี 110 ครัวเรือน หรือร้อยละ 88 ที่มีที่ดินเป็นของ ตนเอง และไม่ต้องเช่าเพิ่ม รายได้ ภาวะที่ทำให้คนในหมู่บ้านนี้มีรายได้ สำหรับดำรงชีวิตอยู่ได้มาจาก 3 ทาง โดย ทางหนึ่งมาจากการขายผลผลิตทางการ เกษตรโดยตรง ทางที่สองของรายได้มาจาก การกู้ยืมจากนอกระบบมาใช้หนี้ในระบบ เพื่อกู้ยืมในระบบได้ต่อเนื่อง และรายได้ ทางที่สามมาจากแรงงานที่อพยพไปทำงาน ต่างถิ่น 	● สภาพเศรษฐกิจ อาชีพหลัก ผลผลิตสำคัญ กรรมสิทธิ์ในที่ดิน เรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินมีภาวะที่เป็นข้อจำกัด อยู่บ้าง จากครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินเป็นของ ตนเอง 5 ครัวเรือน หรือร้อยละ 4 และมี 10 ครัวเรือน หรือร้อยละ 8 ที่ต้องเช่าเพิ่ม รายได้ จากข้อมูล จปฐ.2 ของหมู่บ้าน(ข้อมูล ความจำเป็นพื้นฐานของหมู่บ้าน) พบว่า มีครัวเรือนเพียงร้อยละ 24 เท่านั้นที่ผ่านเกณฑ์ ขั้นต่ำมีรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีพ หรือมี รายได้เฉลี่ยไม่น้อยกว่า 20,000 บาท ต่อปี ต่อคน ครัวเรือนส่วนใหญ่ นอกจากมีรายได้ไม่ถึง เกณฑ์ขั้นต่ำ ยังต้องเผชิญกับภาวะคับขันจาก การที่ต้องซื้อทั้งสิ่งอุปโภคบริโภคจำเป็นซึ่งไม่มี เวลาผลิตเองเพราะต้องทุ่มกำลังทั้งหมดไป ปลูกพืชเชิงเดี่ยว และต้องซื้อทั้งสิ่งอุปโภค บริโภคอื่นเนื่องมาจากอิทธิพลค่านิยม บริโภคนิยมและวัตถุนิยมจากโครงสร้างสังคม แบบอุตสาหกรรมทุนนิยมของประเทศ ที่มา จากสื่อทั้งของหน่วยงานรัฐ และเอกชน

สภาวะพื้นฐานของหมู่บ้านลงในเขตหนึ่ง	
ภาวะที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตอยู่ได้ในหมู่บ้าน หรือเอื้อให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมหมู่บ้าน	ภาวะที่เป็นข้อจำกัดหรือบั่นทอนสังคมในหมู่บ้าน ให้อ่อนแอลง
● สภาพเศรษฐกิจ อาชีพหลัก ผลผลิตสำคัญ ภาวะของสิ่งอำนวยความสะดวกที่มุ่งใจให้ดำรงชีวิต อยู่ในท้องถิ่น ข้อมูลจาก กชช.2ค. พบภาวะของ สิ่งอำนวยความสะดวกที่มุ่งใจให้ดำรงชีวิต อยู่ในหมู่บ้านนี้ ได้แก่ - มีถนนลาดยาง 4 กิโลเมตรไปยังอำเภอ ด้วยเวลา 15 นาที - ทุกครัวเรือนมีไฟฟ้าใช้ (125 ครัวเรือน หรือร้อยละ 100) - มีอาสาพัฒนาปศุสัตว์ - มีศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน - มีหอกระจายข่าว - มีร้านขายของเบ็ดเตล็ด 5 ร้าน - มีโรงสีเล็ก 5 เครื่อง <u>การรวมกลุ่มเพื่อการผลิต</u> - การรวมกลุ่มชาวบ้านโดยผู้นำทางการ ที่ยังคงดำเนินการอยู่ได้มี 2 กลุ่ม คือ กลุ่ม สหกรณ์ตลาด ที่มีสิ่งของขายเหมือนร้าน ขายของชำ ซึ่งแม้ไม่มีศูนย์นี้ ชาวบ้านก็ต้อง ซื้ออยู่แล้วจากร้านค้าทั่วไป และกลุ่ม ชมรมทรัพย์ ที่ชาวบ้านต้องการใช้เงินกู้สำหรับ ทำการผลิตทางการเกษตร ใช้ในวิถีชีวิต และ เพื่อนำมาใช้หนี้หนุนเวียน	● สภาพเศรษฐกิจ อาชีพหลัก ผลผลิตสำคัญ ภาวะนิยมวัตถุของสังคมยึดเงินเป็นสำคัญ เหตุการณ์ที่เป็นภาวะนิยมวัตถุของสังคม ยึดเงินเป็นสำคัญของหมู่บ้านนี้ จากข้อมูล กชช.2ค. พบเรื่องการครอบครองพาหนะ อำนวยความสะดวก ได้แก่ ในจำนวน 125 ครัวเรือน มีครัวเรือนที่ ครอบครองพาหนะต่างๆ ดังนี้ มี 35 ครัวเรือน หรือร้อยละ 28 เป็นเจ้าของรถมอเตอร์ไซด์ มี 20 ครัวเรือน หรือร้อยละ 16 เป็นเจ้าของรถ จักรยานสองล้อ มี 3 ครัวเรือน หรือร้อยละ 2.4 เป็นเจ้าของรถปิคอัพ มี 30 ครัวเรือน หรือ ร้อยละ 24 เป็นเจ้าของรถอีแต่น และมี 2 ครัวเรือนหรือร้อยละ 1.6 เป็นเจ้าของ รถบรรทุกหรือรถเก๋ง ตามการรับรู้ของชาวบ้าน นั้น แทบทุกหลังมีโทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็น มีเพียง ร้อยละ 4 ที่ไม่มีโทรทัศน์ แต่ก็มีวิทยุแทน <u>การรวมกลุ่มเพื่อการผลิต</u> - การรวมกลุ่มโดยการประสานงานของ ทางการ ดำรงอยู่ได้ค่อนข้างน้อย เนื่องจาก ยึดเงิน หรือรายได้เป็นสำคัญ ทำให้มีปัญหา เรื่องไม่มีตลาดรองรับ กลุ่มที่ยังคงดำรงอยู่จึง มักได้แก่ กลุ่มชมรมทรัพย์ และศูนย์สหกรณ์ ตลาดที่ชาวบ้านต้องกู้ยืม หรือซื้อสิ่งอุปโภค บริโภคมาใช้ในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว

สภาวะพื้นฐานของหมู่บ้านสองในเขตหนึ่ง	
ภาวะเสี่ยงต่อการดำรงชีวิตอยู่ได้ในหมู่บ้าน หรือเสี่ยงให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมหมู่บ้าน	ภาวะที่เป็นข้อจำกัดหรือบ่อนทำลายสังคมในหมู่บ้าน ให้อ่อนแอลง
● ข้อมูลประชากร สัญชาติ ศาสนา การศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี การย้ายถิ่น ข้อมูลประชากร -จำนวนประชากรของหมู่บ้านจัดว่ายังไม่หนาแน่น ทั้งนี้โดยใช้เกณฑ์จำนวนประชากรต่อพื้นที่ประกอบอาชีพการเกษตรผสมผสานตามเกณฑ์ของโรงเรียนชุมชนอีสาน ที่ทำแบบพออยู่พอกิน จะพอเพียงในพื้นที่ขั้นต่ำ 5 ไร่ต่อครัวเรือน โดยข้อมูลจากกชช.2ค.พบว่า จำนวนประชากร 640 คน หรือ 125 ครัวเรือน เทียบกับพื้นที่การเกษตร 3048 ไร่ จะเฉลี่ยต่อครัวเรือนได้ถึง 24.4 ไร่ มากกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำถึง 5 เท่า -จำนวนประชากรเทียบกับวัยแรงงานที่จัดว่าเป็นกำลังสมองและพลังของชุมชนยังคงเป็นภาวะเฉื่อย โดยพบจำนวนคนในวัยแรงงานมากกว่าในวัยเด็กและคนชรา จากข้อมูลจากข้อมูล กชช.2ค. มีผู้ที่อยู่ในวัยแรงงาน (15 - 59 ปี) ร้อยละ 66.1 มากกว่าผู้ที่อยู่ในวัยเด็ก(ต่ำกว่า 14 ปี) ที่มีร้อยละ 29.2 และในวัยชรา(60 ปีขึ้นไป) ที่มีร้อยละ 4.7	● ข้อมูลประชากร สัญชาติ ศาสนา การศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี การย้ายถิ่น ข้อมูลประชากร -ภาวะเดิมที่เปลี่ยนไปสู่ความอ่อนแอของสังคมของหมู่บ้านมีปรากฏให้เห็นในเรื่องการย้ายถิ่นของประชากรวัยแรงงาน จากข้อมูล กชช.2ค. ปรากฏว่า ในจำนวน 125 ครัวเรือน มี 20 ครัวเรือน หรือร้อยละ 3.1 (70 คน) ที่ไปทำงานต่างถิ่นโดยเฉพาะที่กรุงเทพฯ โดยมากมักไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่นำสังเกตคือ ตามการรับรู้ของชาวบ้านแล้ว รับรู้ว่า แต่ละครัวเรือนโดยส่วนใหญ่ของหมู่บ้านนี้อยู่กันเฉพาะปู่ ย่า ตา ยาย กับหลานๆ (จากการสัมภาษณ์ระดับลึกคานของนักเรียนในโรงเรียนของเขตหนึ่ง) "ลูกหลานอยู่กับปู่ย่าตายายเป็นส่วนใหญ่ พ่อแม่พากันไปทำงานที่อื่น ของผมเนี่ยก็อยู่กับหลาน ลูกสาวกับลูกชายไปรับจ้างพาฝรั่งขี่ช้างเที่ยวอยู่ทางใต้" (จากการสัมภาษณ์ระดับลึกยายของนักเรียนหมู่บ้านสองของโรงเรียนเขตหนึ่ง) "พ่อแม่อยู่ครบมีไม่เท่าไร ส่วนใหญ่ไปกรุงเทพฯ กันหมด อยู่แต่ปู่ ย่า ตา ยาย กับหลานๆ"

สภาวะพื้นฐานของหมู่บ้านสองในเขตหนึ่ง	
ภาวะเกี่ยวกับการดำรงชีวิตอยู่ได้ในหมู่บ้าน หรือก่อให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมหมู่บ้าน	ภาวะที่เป็นข้อจำกัดหรือบั่นทอนสังคมในหมู่บ้าน ให้อ่อนแอลง
● ข้อมูลประชากร สัญชาติ ศาสนา การศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี การย้ายถิ่น การศึกษา กระแสหลักของการศึกษาในระบบโรงเรียนของหมู่บ้าน ยังคงเป็นการศึกษาที่แยกผู้เรียนออกจากการเรียนรู้ของครอบครัวและวิถีชีวิตในชุมชน เพียงแต่เชื่อในเชิงของการอ่านเขียนและความรู้แกนกลาง พบว่าคนในวัยกำลังศึกษาเล่าเรียนนั้น มีเด็กในวัยที่ควรเรียนในระดับประถมศึกษา ได้รับการศึกษา ร้อยละ 100 มีผู้ที่กำลังเรียนในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น 12 คน ไม่มีผู้เรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในระดับอนุปริญาหรือเทียบเท่า และในระดับปริญาตรีหรือสูงกว่า	● ข้อมูลประชากร สัญชาติ ศาสนา การศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี การย้ายถิ่น การศึกษา ภาวะที่เป็นข้อจำกัด พบว่า ในกลุ่มระดับมัธยมศึกษา มีผู้จบระดับนี้เพียงร้อยละ 25 ของคนในวัยนี้ คนในหมู่บ้านที่ไม่ได้เรียนต่อแล้วส่วนใหญ่จบการศึกษาภาคบังคับ ระดับการศึกษาสูงสุดของคนในหมู่บ้าน คือ อนุปริญาหรือเทียบเท่า การเรียนรู้ - แต่ละครัวเรือนต่างเรียนรู้จากวิถีการประกอบอาชีพเดิมของบรรพบุรุษ การเรียนรู้ใหม่นี้ไม่ได้มาจากความต้องการของตนเองหรือจากการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง แต่เป็นทางที่มามีจัดอบรมให้ เช่น การอบรมด้านสุขภาพ การจัดกลุ่มสนใจในอาชีพเฉพาะทาง เป็นต้น นอกจากนี้ก็เป็นการเรียนรู้จากสื่อ โดยเฉพาะจากสื่อ โทรทัศน์ ที่มีแทบทุกบ้าน มีเพียงร้อยละ 4 ที่ไม่มีโทรทัศน์ แต่ก็มีวิทยุแทน การเรียนรู้จากการเรียกประชุมโดยผู้นำทางคามันค่อนข้างน้อย และมักประชุมเพื่อแจ้งข่าวสำคัญของทางราชการ ถ้าไม่สำคัญ ก็ออกเสียงตามสายแทน หรือมีการเรียกประชุมอีกบ้างในเรื่องการเตรียมจัดงานบุญตามประเพณีของหมู่บ้าน

ลักษณะเฉพาะของสภาพพื้นฐานของหมู่บ้านสองในเขตหนึ่ง	
ภาวะที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตอยู่ได้ในหมู่บ้านหรือเอื้อให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมหมู่บ้าน	ภาวะที่เป็นข้อจำกัดหรือบั่นทอนสังคมในหมู่บ้านให้อ่อนแอลง
• ข้อมูลประชากร สัญชาติ ศาสนา การศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี การย้ายถิ่น <u>เชื้อชาติ/ศาสนา/วัฒนธรรม/ประเพณี</u> เชื้อชาติของคนในหมู่บ้าน ล้วนเป็นคนไทยที่ใช้ภาษาพูดท้องถิ่นอีสานหรือภาษาลาว จึงไม่มีเรื่องขัดแย้งกันทางเชื้อชาติ และสามารถสื่อสารเพื่อการเรียนรู้เป็นภาษาเดียวกันได้อย่างคล่องตัว ศาสนาของคนในหมู่บ้านล้วนเป็นศาสนาพุทธ ที่เชื่อให้ผู้คนมารวมตัวกันทำบุญต่างๆตามประเพณี ได้แก่ บุญข้าวจี บุญพระเวส บุญสงกรานต์ บุญบั้งไฟ บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญออกพรรษา บุญกฐิน มีภาวะเอื้อจากความเชื่อร่วมกันของคนในหมู่บ้านนี้ คือ ความเชื่อในศาลหลวงพ่อบุญม โดยได้จัดให้มีพิธีกรรมร่วมกันในช่วงก่อนลงนาเพื่อขอพรความอุดมสมบูรณ์ <u>ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน</u> ความสัมพันธ์ระบบเครือญาติยังคงดำรงอยู่ และมีความชัดเจนตามการรับรู้ของชาวบ้าน ถึงความเป็นญาติกัน ซึ่งเป็นภาวะเอื้อที่ยังคงอาศัยระบบเครือญาติ ขอความร่วมมือกันได้	• ข้อมูลประชากร สัญชาติ ศาสนา การศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี การย้ายถิ่น <u>เชื้อชาติ/ศาสนา/วัฒนธรรม/ประเพณี</u> มีภาวะที่นำไปสู่ความอ่อนแอของสังคมของหมู่บ้านจากอิทธิพลวัฒนธรรมของสังคมยึดเงินเป็นสำคัญ ได้แก่ มีการพนัน หวยหุ้น พนันบอล พนันมวย ยาเสพติด ไม่ค่อยเป็นปัญหา แต่มักมีในแง่เกร เช่น เที่ยวงานแล้วตีกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะวัยแรงงานส่วนใหญ่ไปทำงานต่างถิ่น อยู่แต่เฉพาะปู่ย่า ตายายและหลานๆ ยังคงมีวัยแรงงานอยู่บ้างแต่ไม่มาก <u>ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน</u> แม้ว่าระบบเครือญาติยังมีอยู่ แต่ก็พบข้อจำกัดที่มาจากสังคมแบบยึดเงินและยึดวัตถุเป็นสำคัญ เช่น พบว่า การช่วยเหลือแบบไม่คิดค่าจ้างนั้นไม่มีแล้ว การกู้ยืมเงินในเครือญาติก็มีการคิดดอกเบี้ย การทำงานในไร่นาก็คิดเป็นค่าจ้าง

สภาวะพื้นฐานของหมู่บ้านสองในเขตหนึ่ง	
ภาวะเอื้อต่อการดำรงชีวิตอยู่ได้ในหมู่บ้าน หรือเอื้อให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมหมู่บ้าน	ภาวะที่เป็นข้อจำกัดหรือบั่นทอนสังคมในหมู่บ้าน ให้อ่อนแอ
● ภาวะผู้นำ ภาวะการนำของหมู่บ้านนี้ มีภาวะ เชื้อสำคัญคือ มีครูแกนนำที่มีคุณสมบัติของ ความเป็นผู้นำธรรมชาติ ภายหลังจากได้รู้จัก กับปราชญ์ชาวบ้านในเขตหนึ่ง ได้พยายาม ชักชวนผู้ปกครองที่พิจารณาแล้วไม่ปฏิเสธ แนวทางของการเกษตรผสมผสาน ได้เข้าไป เรียนรู้กับปราชญ์ชาวบ้าน แต่ก็ยังไม่ได้เข้า เป็นสมาชิกของโรงเรียนชุมชนอีสาน อย่างไรก็ตามก็สนับสนุนแนวคิดถึงกับ วางแผนแบ่งที่ดินให้หลานเพื่อทำการเกษตร ตามใจรักของหลานชาย ครูแกนนำยังได้หาแนวทางเคลื่อนไหว กิจกรรมที่เชื่อมต่อการระหว่างการศึกษาในระบบ โรงเรียนกับการดำรงวิถีชีวิตอยู่ได้ในชุมชน ซึ่งกิจกรรมที่จัดไปแล้ว ได้แก่ การสร้าง หลักสูตรรูกน้อยหอยสังข์ ซึ่งเป็นหลักสูตร ปรับห้องเรียนเดิมให้เป็นห้องเรียนชีวิต ใช้สื่อ ที่มีชีวิต โดยจำลองเอาวิถีชีวิตที่บ้านมาไว้ที่ โรงเรียน สร้างบ้านไม้ชีวิตตะ หลังคามุงจาก มีคอกหมู ไก่ เป็ด มีแปลงผัก เป็นต้น อยู่ที่ โรงเรียน เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมผู้เรียน ให้ เหมือนกับสังข์ทองที่ออกมาจากหอยสังข์มา ช่วยเหลืองานบ้านให้พ่อแม่	● ภาวะผู้นำ ภาวะการนำของหมู่บ้านนี้อยู่ใน กระแสหลักของภาวะการนำโดยทางการ ซึ่งมีภาวะที่เป็นข้อจำกัดของการนำ แบบทางการโดยทั่วไป ที่มักเป็นการนำแบบ แนวตั้ง ตามสายบังคับบัญชา หรือทำตาม หน้าที่ ไม่ได้ผูกพันเพื่อช่วยเหลือเจือจุน อย่างผู้นำดั้งเดิม เช่น หมอธรรม หรือเจ้า เป็นต้น รวมทั้งไม่ได้มีการรวมกลุ่มประชุม ปรึกษาหารืออยู่เป็นประจำและต่อเนื่องเพื่อ แลกเปลี่ยน เรียนรู้ หรือสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน อย่างภาวะการนำโดยธรรมชาติของโรงเรียน ชุมชนอีสาน ภาวะการนำโดยผู้นำทางการของ หมู่บ้านนี้ ปรากฏว่า การเรียกประชุมมีน้อย จะเรียกประชุมเฉพาะเมื่อมีข่าวสำคัญจากทาง ราชการต้องแจ้งให้ทราบ ชาวที่ไม่สำคัญนั้นใช้ วิธีประกาศเสียงตามสาย หรืออาจมีประชุมอีก บ้างเมื่อต้องเตรียมจัดงานบุญตามประเพณี ของหมู่บ้าน

สภาวะพื้นฐานของหมู่บ้านสองในเขตหนึ่ง	
ภาวะเอื้อต่อการดำรงชีวิตอยู่ได้ในหมู่บ้าน หรือเอื้อให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมหมู่บ้าน	ภาวะที่เป็นข้อจำกัดหรือบั่นทอนสังคมในหมู่บ้าน ให้อ่อนแอลง
ภาวะภูมิปัญญา : การเคลื่อนไหวและการ สืบทอด ภูมิปัญญาในวิชาชีพเพื่อการถ่ายทอด ที่รวบรวมได้ ได้แก่ จักสาน ช่างไม้ ช่างปูน ทอผ้า ทำขนม สมุนไพร เติร์มสวย เคาะพะสี ช่างกลึง สานแห สานสวิง ซ่อมเครื่องยนต์ เลี้ยงไก่พันธุ์ เป็นต้น	ภาวะภูมิปัญญา : การเคลื่อนไหวและการ สืบทอด ยังคงเป็นการรวบรวมภูมิปัญญา ที่เป็นความรู้ในวิชาชีพเพื่อการถ่ายทอด ไม่ได้มีการเคลื่อนไหวแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือ สร้างองค์ความรู้ร่วม เพื่อสร้างเสริม ความเข้มแข็งของชุมชนแต่อย่างใด

ลักษณะโดยสรุปของสภาวะพื้นฐานของหมู่บ้านสองในเขตบริการของโรงเรียน ในเขตหนึ่ง

กระแสหลักของสภาวะพื้นฐานของหมู่บ้านสองในเขตหนึ่ง มีลักษณะเปลี่ยนแปลง
ไปสู่ความอ่อนแอของสังคมหมู่บ้านในหลายๆด้าน ซึ่งเป็นลักษณะเดียวกับที่มักปรากฏ
อยู่โดยทั่วไปของสังคมอุตสาหกรรมทุนนิยมเฟื่องฟูที่เร่งการผลิตและการบริโภคด้วยการ
สร้างค่านิยมบริโภคนิยมและวัตถุนิยม ยึดเงินเป็นปัจจัยสำคัญของการดำรงชีวิต ในขณะที่
ต้องพึ่งพิงภายนอกเป็นส่วนใหญ่

ในส่วนของกระแสการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน
โดยผู้นำธรรมชาติพึ่งอยู่ในขั้นเริ่มก่อตัวโดยครูแกนนำเพียงคนเดียวที่ติดต่อสัมพันธ์กับ
ปราชญ์ชาวบ้านของโรงเรียนชุมชนอีสาน และมีข้อสังเกตสำคัญได้แก่ ยังไม่มีชาวบ้าน
คนใดเลยเป็นสมาชิกของโรงเรียนชุมชนอีสาน

ภาวะการเปลี่ยนแปลงสู่ความอ่อนแอของสังคมหมู่บ้าน

การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความอ่อนแอของสังคมหมู่บ้าน : ด้านสภาพภูมิศาสตร์

แหล่งป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ ซึ่งตามการรับรู้ของชาวบ้านเคยรับรู้ถึงขั้นเป็นป่าดงดิบ มีสัตว์ป่าหลายชนิด ดินดี น้ำดี มีหนองน้ำจำนวนมาก ปัจจุบันป่าถูกทำลายจนกระทั่ง ไม่มีแหล่งป่าเหลืออยู่เลย ดินเปลี่ยนสภาพเป็น ดินจืด แหล่งน้ำซึ่งแต่เดิมเคยเป็นหนองน้ำนั้น ทางกรมได้มาขุดลอกเป็นสระสาธารณะเหลือเพียง 4 แห่ง

การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความอ่อนแอของสังคมหมู่บ้าน : ด้านเศรษฐกิจ

รายได้

รายได้หลักของหมู่บ้านมาจากการทำนา และมีรายได้บางส่วนมาจากการเกษตรทางอื่นเสริม เช่น จากการปลูกผักและเลี้ยงสัตว์จำพวกหมู เป็ด ไก่ วัว แต่กระนั้นครัวเรือนที่มีรายได้ผ่านเกณฑ์ขั้นต่ำ หรือมีรายได้พอเพียงสำหรับยังชีพโดยเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 20,000 บาท ต่อปีต่อคน มีเพียงร้อยละ 24 เท่านั้น(ที่มา : จากข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานของหมู่บ้าน - จปฐ.2 ปี พ.ศ. 2543)

สถานะหนี้สิน

พฤติกรรมการประกอบอาชีพทำนาของหมู่บ้าน รับผิดชอบจากสังคมเทคโนโลยี และสังคมยึดเงินเป็นสำคัญ โดยพบว่า มีความเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่ใช้แรงงานคน หรือแรงงานสัตว์ มาเป็นการใช้เครื่องจักรกลประเภทรถไถนา เปลี่ยนจากการไถหัวนา ลงแขก มาเป็นการให้ค่าจ้าง ทั้งจ้างไถ จ้างหว่าน จ้างดำ จ้างเกี่ยว มีการใช้สารเคมีทั้งปุ๋ย และยาปราบศัตรูพืชเพื่อเพิ่มผลผลิตให้มีรายได้มากขึ้น แต่ก็มักไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง เนื่องจากต้นทุนการผลิต ทั้งค่าจ้าง ค่าเทคโนโลยี มีแนวโน้มสูงขึ้นๆ ในขณะที่สภาพดินเสื่อมคุณภาพลง อันเป็นผลมาจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว และการเพิ่มปริมาณการใช้สารเคมี ต้นทุนยังรวมถึงดอกเบี้ยจากการกู้ยืม ซึ่งมีการกู้ยืมกันทุกครัวเรือน โดยไม่เพียงกู้ยืมเพื่อมาใช้ในการลงทุนสำหรับการผลิตทางการเกษตรเท่านั้น แต่ได้นำเงินกู้ไปใช้สนองตอบค่านิยมวัตถุนิยม บริโภคนิยมที่รับผิดชอบต่อโครงสร้างสังคมทุนนิยมที่เป็นแผนพัฒนาประเทศของรัฐด้วย ดังที่ได้ปรากฏว่าครัวเรือนส่วนใหญ่ของหมู่บ้านนี้มีรถมอเตอร์ไซด์ โทรทัศน์ ตู้เย็น

พัฒน์ บางครัวเรือนมีรถปิคอัพ บางครัวเรือนมีรถบรรทุก เป็นต้น และมีความพยายามทุกวิถีทางในการนำเงินไปหาช่องทางลงทุนทำกิจการเพื่อให้รวยขึ้น ดังตัวอย่าง ครอบครัวหนึ่งกู้เงินหนึ่งแสนห้าหมื่นบาท เพื่อมาซื้อช้างรับจ้างพาฝรั่งเที่ยวอยู่ทางภาคใต้ เป็นต้น

ภาวะของประชากรกับการอพยพย้ายถิ่น

จากค่านิยมความต้องการเงิน อยากรวย ประกอบกับภาวะหนี้สินที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น คนในวัยแรงงานของหมู่บ้านส่วนใหญ่ได้อพยพไปทำงานต่างถิ่น ภาพของประชากรที่ปรากฏในหมู่บ้านจึงมีอยู่สองช่วงวัยหลักๆ ได้แก่ ช่วงวัยของปู่ ย่า ตา ยาย และช่วงวัยของหลานๆ ส่วนช่วงวัยของพ่อแม่ และเยาวชนส่วนใหญ่ย้ายถิ่นทั้งแบบชั่วคราว และแบบถาวรไปทำงานต่างถิ่น

ภาวะของประชากรกับการเรียนรู้

การเรียนรู้ของผู้คนในหมู่บ้าน เป็นการเรียนรู้จากวิถีการประกอบอาชีพการทำนาแบบดั้งเดิม เรียนรู้จากประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา และเรียนรู้จากสื่อโทรทัศน์ เป็นหลัก

การเรียนรู้ในส่วนของระบบโรงเรียนประถมศึกษาของหมู่บ้านนั้น ยังคงอยู่ในกระแสหลักของการเรียนความรู้สากลตามตำราแกนกลางเพื่อสอบจัดลำดับความเป็นเลิศทางวิชาการเปรียบเทียบกับในกลุ่มโรงเรียน แต่ก็ได้มีความพยายามของครูแกนนำซึ่งเป็นเครือข่ายของปราชญ์ชาวบ้านของโรงเรียนชุมชนอีสานในเขตหนึ่ง ได้จัดการเรียนการสอนที่เชื่อมต่อการเรียนรู้ของครอบครัวและวิถีชีวิตในชุมชน ด้วยหลักสูตรลูกน้อยหอยสังข์ ในบริบทของห้องเรียนชีวิตที่นำเอาภาระงานที่บ้านมาไว้ที่โรงเรียน เช่น การนำเอาหมูกระโดน ไก่ เป็ด ของผู้ปกครองที่สมัครใจ มาเลี้ยงที่โรงเรียน มีการจำลองบ้านมาไว้ที่โรงเรียน เพื่อฝึกวิถีคิดและพฤติกรรม การช่วยงานผู้ปกครองที่โรงเรียน แล้วนำกลับไปทำที่บ้าน อย่างไรก็ตาม ความพยายามดังกล่าวยังมีข้อจำกัด เนื่องจากมีเพียงครูแกนนำเพียงคนเดียวของโรงเรียน (จากจำนวนครูทั้งหมด 9 คน) ที่มีความพยายามดังกล่าว

ภาวะการรวมกลุ่ม

การรวมกลุ่มชาวบ้านโดยทางการนั้นส่วนใหญ่ไม่ยั่งยืน โดยเฉพาะกลุ่มอาชีพต่างๆ ทั้งนี้เพราะ เมื่อได้ผลผลิตแล้วขาดตลาดรองรับ เป็นที่น่าสังเกตว่า กลุ่มชาวบ้านที่รวมกลุ่ม โดยผ่านการประสานงานของทางการนั้น มีบางกลุ่มที่ยังคงดำรงอยู่ในเวลาต่อมาได้บ้าง ได้แก่ กลุ่มสหวิสาหกิจตลาด และกลุ่มชมทรัพย์ ทั้งนี้ เนื่องจากชาวบ้านต้องใช้บริการเพื่อซื้อ สิ่งอุปโภค บริโภค หรือต้องการกู้ยืม เป็นประจำอยู่แล้วในวิถีชีวิต และมักมีแนวโน้มใช้บริการ ดังกล่าวมากขึ้นอันเป็นผลมาจากอิทธิพลของวัฒนธรรมของสังคมยึดเงินเป็นสำคัญ หรือ สังคมที่ กระตุ้นค่านิยมบริโภคนิยม วัตถุนิยม ภายใต้โครงสร้างของสังคมอุตสาหกรรมทุนนิยมทั้งทั้ง

ภาวะการนำ

ภาวะการนำของหมู่บ้านนี้อยู่ในกระแสหลักของภาวะการนำโดยทางการ ซึ่งได้ปรากฏให้เห็นถึงข้อจำกัดของการนำแบบทางการที่มักประสบกันอยู่โดยทั่วไป ที่เป็นการนำแบบแนวดิ่ง ตามสายบังคับบัญชา หรือเป็นการนำแบบทำตามหน้าที่ ไม่ได้ผูกพันการนำเพื่อการช่วยเหลือทุกข์ ของชาวบ้านเช่นเดียวกับผู้นำแบบดั้งเดิม เช่น จ่า หรือหมอธรรม ภาวะการนำของทางการไม่ได้ รวมกลุ่มชาวบ้านเป็นประชาคมที่มีการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นประจำและต่อเนื่อง แต่จะมีการประชุมก็ต่อเมื่อมีเรื่องสำคัญจากทางการมาแจ้ง หรือเมื่อต้องการเตรียมจัดงานบุญตามประเพณี ในกรณีที่มีเรื่องแจ้งที่ไม่สำคัญนั้นมักใช้วิธี ประกาศเสียงตามสายทางหอกระจายข่าวของหมู่บ้านเป็นหลัก

ระบบข้อมูลที่ใช้ในภาวะการนำของทางการ เป็นข้อมูลที่ได้มาจากแบบฟอร์ม ของทางการที่ออกโดยกระทรวงต่างๆ 9 กระทรวง เช่น แบบฟอร์ม กฐช.(แบบบันทึกข้อมูล พื้นฐานของหมู่บ้าน) หรือ แบบฟอร์ม จปฐ.(แบบบันทึกข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานของหมู่บ้าน) เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่า เป็นระบบข้อมูลที่ต่างจากระบบข้อมูลของโรงเรียนชุมชนอิสาน ที่มีการออกแบบฟอร์มเก็บข้อมูลเพื่อนำไปพัฒนากลุ่มที่มาจากความต้องการของกลุ่มเอง

ภาวะของภูมิปัญญา: การเคลื่อนไหวและการสืบทอด

ภูมิปัญญาของหมู่บ้าน โดยทั่วไปเป็นภูมิปัญญาที่เป็นความรู้ในวิชาชีพแบบปัจเจก ยังไม่มีการเคลื่อนไหวรวมกลุ่มเพื่อสร้างองค์ความรู้ หรือกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันสำหรับสังคม ของหมู่บ้าน ตัวอย่างความรู้ในวิชาชีพที่โรงเรียนประถมศึกษาของหมู่บ้านได้รวบรวมไว้ เช่น จักสาน ช่างไม้ ช่างปูน ทอผ้า ทำขนม สมุนไพร เสริมสวย เคารพนัส ช่างกลึง สานแห สานฉวง ซ่อมเครื่องยนต์ ซ่อมไฟฟ้า เย็บรองเท้า เลี้ยงไก่พันธุ์เนื้อ ทอเสื่อ ทำบายศรีสู่ขวัญ เป็นต้น

ภาวะที่ทำให้ยังคงดำรงชีวิตอยู่ได้ในหมู่บ้าน

การดำรงอยู่ได้ของวิถีการผลิตทางการเกษตรซึ่งเป็นวิถีการผลิตหลักของหมู่บ้าน ภายหลังจากที่แหล่งป่าหมดไป ไม่มีแหล่งน้ำธรรมชาติ ได้เปลี่ยนมาอาศัยแหล่งน้ำฝน ตามธรรมชาติเป็นหลัก

ในส่วนของดินที่เคยอุดมสมบูรณ์ที่ได้เปลี่ยนมาเสื่อมคุณภาพเป็นดินจืดนั้น ได้มีการแก้ปัญหาด้วยการใช้สารเคมีแทน

รายได้หลักจากการเกษตรที่ครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่พอเพียงสำหรับดำรงชีวิต ได้มีการแก้ปัญหาด้วยการกู้ยืมแบบหมุนเวียน โดยการกู้หนี้จากนอกระบบมาใช้หนี้ในระบบ เพื่อจะสามารถใช้สิทธิ์กู้ยืมต่อเนื่องได้ และรอรายได้มาจุนเจือจากแรงงานที่อพยพไปทำงาน ต่างท้องถิ่น

หมู่บ้านมีสิ่งอำนวยความสะดวกสาธารณะทั้งที่ได้มาจากทางการและเอกชน ที่ทำให้ผู้คนในหมู่บ้านสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสะดวกสบาย เช่น มีถนนลาดยางยาว 4 กิโลเมตร ไปอำเภอด้วยเวลาเพียง 15 นาที มีไฟฟ้าใช้ มีอาสาพัฒนาปศุสัตว์ มีศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน มีหอกระจายข่าว มีร้านขายของเบ็ดเตล็ด มีโรงสีเล็ก เป็นต้น

ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านนั้น ตามการรับรู้ของชาวบ้าน ยังคงเป็นความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ อย่างไรก็ตามแม้ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติแต่เดิมเคยเชื่อให้เกิดความไว้วางใจ และเกื้อกูลร่วมมือกัน สำหรับในปัจจุบันที่รับอิทธิพลของสังคมยึดเงินเป็นสำคัญนั้น การช่วยเหลือที่แม้ยังมีอยู่ แต่ก็มีเงื่อนไขในคำดอกผลที่เป็นตัวเงิน แทนการให้เปล่า แต่ความเป็นญาติยังคงเชื่อในแง่ที่คิดดอกเบี้ยต่ำกว่าของเอกชนอยู่บ้างเท่านั้น

กระแสหลักของภาวะพื้นฐานของหมู่บ้านสองในเขตหนึ่งจึงอยู่ในกระแสหลักของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความอ่อนแอของสังคมหมู่บ้าน ที่ปรากฏให้เห็นถึง การที่ค่าง พึงภายนอก ในส่วนของการพึ่งตนเอง หรือพึ่งพากันเอง มีค่อนข้างน้อย

หมู่บ้านสองในเขตหนึ่งนี้ ไม่ได้เป็นหมู่บ้านในเขตบริการของโรงเรียนในเขตหนึ่งโดยตรง แต่พื้นที่ส่วนหนึ่งของหมู่บ้านอยู่ใกล้โรงเรียน นักเรียนสามารถเดินทางมาโรงเรียนนี้ได้ใกล้กว่า และเป็นอันตรายน้อยกว่าจากอุบัติเหตุที่อาจเกิดขึ้นจากถนนลาดยางในการเดินทางไปโรงเรียนประถมศึกษาที่หมู่บ้านนี้เป็นเขตบริการโดยตรง ประกอบกับจำนวนนักเรียนของโรงเรียนประถมศึกษาในเขตหนึ่งมีแนวโน้มน้อยลงเรื่อยๆ ทางโรงเรียนจึงประชาสัมพันธ์ให้ผู้ปกครองในพื้นที่ส่วนนี้ส่งบุตรหลานมาเรียนที่โรงเรียนในเขตหนึ่งแทน

ปัจจัยที่ส่งเสริม หรือกีดขวาง ต่อการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนในระบบ กับชุมชนเพื่อไปสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน : **ปัจจัยที่มาจากส่วนของสภาพพื้นฐานของหมู่บ้านสองในเขตหนึ่ง**

สภาพพื้นฐานของหมู่บ้านสองในเขตหนึ่ง ปรากฏให้เห็นถึงปัจจัยที่ส่งเสริมและกีดขวาง ต่อการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนในระบบและชุมชน เพื่อไปสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ทั้งที่เป็นลักษณะทำนองเดียวกัน และที่แตกต่างไปจากของหมู่บ้านหนึ่ง ดังนี้

ปัจจัยส่งเสริม

1. **โครงสร้างวิถีการผลิตหลักของหมู่บ้านที่ยังคงเป็นวิถีการผลิตทางการเกษตร(ทำนา) จัดเป็นปัจจัยส่งเสริม** เนื่องจากจะสามารถใช้เป็นฐานในการปรับปรุงนำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนชนบทตามแนวทางของโรงเรียนชุมชนอีสานได้ ได้แก่แนวทางที่ยึดหลักการพึ่งตนเองบนวิถีแห่งการเกษตรกรรมยั่งยืนแบบผสมผสาน ซึ่งต้องการสมาชิกที่มีที่ดิน และมีประสบการณ์และบทเรียนจากอาชีพทางการเกษตรมาระดับหนึ่ง (ลักษณะทำนองเดียวกันกับหมู่บ้านหนึ่ง)

2. **เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ของหมู่บ้าน พบว่าเป็นปัจจัยส่งเสริม** คือ

การมีประวัติความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติมาก่อน ทั้งแหล่งป่า คุณภาพของดิน และคุณภาพของน้ำ

ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่จะเอื้อให้สามารถใช้เป็นสื่อนำไปสู่การทำกิจกรรมสร้างผู้นำร่วม เพื่อรื้อฟื้นความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรได้ (ลักษณะทำนองเดียวกันกับหมู่บ้านหนึ่ง)

3. **ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ และความเชื่อในพิธีกรรมดั้งเดิม**

เป็นปัจจัยส่งเสริม เพราะยังคงทำให้หลงเหลือวัฒนธรรมแห่งความไว้น้ำใจ และความร่วมมือกันได้บ้าง ซึ่งจะส่งเสริมแผนงานในการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนชนบทตามแนวทางของโรงเรียนชุมชนอีสานในแง่ ‘ขยายเครือข่ายสมาชิกแบบทวีคูณในกลุ่มรู้จัก’ ได้ (ลักษณะทำนองเดียวกันกับหมู่บ้านหนึ่ง)

ปัจจัยกีดขวาง

1. **โครงสร้างสังคมหมู่บ้านที่ถูกครอบงำด้วยกระแสการพัฒนาประเทศตามระบอบอุตสาหกรรมทุนนิยมพึงพิง ปรากฏปัจจัยกีดขวางหลายนัย ได้แก่**

นัยที่หนึ่ง การเลื่อมลง และการสูญเสียไปของทรัพยากรธรรมชาติ (โดยการทำลายของวิถีการผลิตแบบเร่งการผลิตและเร่งการบริโภค) ทั้งแหล่งป่า คุณภาพดิน และคุณภาพน้ำ

นัยที่สอง การปลูกฝังค่านิยมยึดเงินเป็นสำคัญ รวมทั้งค่านิยมบริโภคนิยมและวัตถุนิยม

นัยที่สาม การกู่หมื่นยืมสินหมุนเวียนแบบไม่มีวันใช้หนี้ได้หมด

เหล่านี้ส่งผลให้ หนึ่ง ผู้คนในหมู่บ้านต้องอพยพแยกย้ายไปหางานทำต่างกัน โดยเฉพาะคนในวัยแรงงาน ทำให้ขาดพลังของคนในวัยแรงงานมาร่วมกิจกรรมในการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน สอง แม้ว่ามีคนในวัยแรงงานส่วนหนึ่งที่ยังคงดำรงวิถีชีวิตอยู่ในหมู่บ้าน แต่ก็ขาดพลังที่มีประสิทธิภาพในการเข้าร่วมกิจกรรม เนื่องจากต้องทุ่มเวลา กำลังกาย กำลังใจ กำลังสติปัญญาทั้งหมดไปแสวงหารายได้มาใช้หนี้ หรือสนองค่านิยมวัตถุนิยม และบริโภคนิยม สังเกตจากโอกาสที่ต้องเข้าร่วมประชุม มักเสนอปิดประชุมโดยเร็วด้วยเหตุผลว่า 'ต้องไปทำมาหากิน' สาม วิถีคิดยึดเงินเป็นตัวตั้งเป็นปัจจัยกีดขวาง สำคัญ ต่อการสร้างเสริมวิถีคิดตามแนวทางของโรงเรียนชุมชนอีสาน ที่ยึดหลักทำเพื่ออยู่เพื่อกิน เหลือกินแจก เหลือแจกจึงขาย หรือแปรรูป อันจะนำไปสู่สำนึกทางคุณธรรมจริยธรรม ในเชิงของการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ต่อเนื่องไปจนถึงการรักษาสมดุลงานของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งแนวคิดทำเพื่ออยู่เพื่อกินนี้ ไม่ได้ปรับเปลี่ยนให้เกิดขึ้นได้ง่ายๆ หรือรวดเร็ว แม้แต่ในหมู่สมาชิกโรงเรียนชุมชนอีสานก็ต้องผ่านการสรุปทบทวนซ้ำแล้วซ้ำอีก ว่า 'อยากรวยกลับจน' วิถีคิดยึดเงินเป็นตัวตั้งนี้ยังกีดขวางต่อแนวทางการจัดการศึกษาที่มุ่งเชื่อมโยงหลักสูตรกับการดำรงวิถีชีวิตอยู่ได้ในท้องถิ่น สังเกตจากคำสนทนารูปแบบไม่เป็นทางการของผู้ปกครองที่มักไม่เห็นด้วยกับการที่ครูพานักเรียนไปเรียนรู้อาชีพของผู้ปกครอง ว่าเด็กคุ้นเคยอยู่แล้ว ต้องการให้ครูสอนหนังสือเพื่อเด็กจะสามารถสอบเรียนต่อและหางานที่มีเงินเดือนทำได้ (ลักษณะทำนองเดียวกับหมู่บ้านหนึ่ง)

2. ภาวะการนำทางการแบบทำตามหน้าที่ เป็นปัจจัยกีดขวาง เนื่องจากมักเคลื่อนไหวเพียงก่อให้เกิดกลุ่มเพียงผิวเผิน หรือเพียงให้เกิดการประชุมเพื่อแจ้งข่าว หรือ ประชุมเพื่อจัดงานตามประเพณี ซึ่งกลุ่มที่เกิดขึ้นมักเลิกสลายไปในที่สุด ไม่สามารถส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นประจำ และต่อเนื่องได้ ส่งผลให้เกิดการสะสมบทเรียนล้นหว้งในการรวมกลุ่ม ทำให้การทำงานรวมกลุ่มตามแนวทางของโรงเรียนชุมชนอีสานยุ่งยากขึ้น รวมทั้งระบบข้อมูล ในภาวะการนำ ก็ได้ไม่ได้เป็นระบบข้อมูลที่พัฒนาขึ้นเอง เพื่อใช้ประโยชน์เอง แต่เป็นระบบข้อมูลที่จัดทำเพื่อสนองงานราชการของหน่วยเหนือเป็นสำคัญ ทำให้สังคมหมู่บ้านขาดแคลนข้อมูลที่มาจากการที่แท้จริงของสมาชิก และไม่คุ้นเคยกับการทำงานโดยอาศัยฐานข้อมูล (ลักษณะทำนองเดียวกับหมู่บ้านหนึ่ง)

3. การเป็นหมู่บ้านในเขตบริการของโรงเรียนอย่างไม่เป็นทางการ เป็นปัจจัยกีดขวาง โดยพบว่า กิจกรรมที่โรงเรียนในระบบทำร่วมกับชุมชนล้วนเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นเฉพาะในพื้นที่ของหมู่บ้านหนึ่งซึ่งเป็นหมู่บ้านในเขตบริการของโรงเรียนอย่างเป็นทางการ ไม่มีในพื้นที่ของหมู่บ้านสองซึ่งไม่ได้เป็นหมู่บ้านในเขตบริการโดยตรงของโรงเรียน (ลักษณะที่แตกต่างจากของหมู่บ้านหนึ่ง)

6.1.3 สภาวะพื้นฐานของโรงเรียนในระบบของเขตหนึ่ง

การดำรงอยู่และพัฒนาไปของการจัดการศึกษาของโรงเรียนในระบบในเขตหนึ่ง เป็นการดำรงอยู่ และพัฒนาไปบนสภาวะพื้นฐานทั้งที่เป็นภาวะเชื้อและข้อจำกัด ดังนี้

สภาวะพื้นฐานของโรงเรียนในเขตหนึ่ง

ภาวะเชื้อต่อการดำรงอยู่และพัฒนาไปของการจัดการศึกษาของโรงเรียนในระบบ	ภาวะที่เป็นข้อจำกัดหรือบั่นทอนการดำรงอยู่และพัฒนาไปของการจัดการศึกษาของโรงเรียนในระบบ
<u>เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์</u> อายุของโรงเรียนประถมศึกษาในเขตหนึ่งค่อนข้างยาวนานเป็นเวลากว่า 40 ปี นับจากเริ่มก่อตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2503 จึงมีประสบการณ์ในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนมาพอสมควร 	<u>เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์</u> แม้ว่าโรงเรียนนี้มีอายุการทำงานมาค่อนข้างยาวนาน ทำให้มีประสบการณ์มาพอสมควรในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน แต่ก็พบว่าที่ผ่านมาล้วนเป็นการจัดการเรียนการสอนแบบสอนหนังสือให้ทันตามหลักสูตรแกนกลาง (จากการสนทนากับครูผู้สอน) “โรงเรียนของเราสอนหนังสือตามตำรามาแต่ไหนแต่ไร และเราก็คิดว่าได้สอนกันแล้ว ทุกวันนี้ก็รู้ว่าไม่ใช่”

ภาวะที่เอื้อต่อการดำรงอยู่และพัฒนาไปของการจัดการศึกษาของโรงเรียนในระบบ สภาพภูมิศาสตร์ของโรงเรียน : ภาวะที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้แบบ "บวร" โรงเรียนในเขตหนึ่งตั้งอยู่บนพื้นที่ราบที่มีเขตติดต่อกับพื้นที่ของวัด และพื้นที่ไม่ยึดติดของชาวบ้านในหมู่บ้านหนึ่งแบบไม่มีรั้วกั้น จึงเป็นภาวะเอื้อทางกายภาพสำหรับการจะประสานให้เกิดการร่วมมือกันในการสร้างเสริมกระบวนการเรียนรู้ร่วมแบบ "บ้าน - วัด - โรงเรียน" เป็นที่น่าสังเกตว่า การจัดการเรียนรู้ร่วมอย่างเป็นระบบให้เชื่อมโยงกันระหว่างโรงเรียน - บ้าน - วัด เกิดขึ้นภายหลังจากที่ครูแกนนำ ได้รู้จักกับปราชญ์ชาวบ้านของโรงเรียนชุมชนอีสาณในเขตหนึ่ง ประจวบกับกระแสการเกิดขึ้นของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (จากการสนทนารายอย่างไม่เป็นทางการระหว่างครูแกนนำกับนักศึกษา) "...เมื่อผมมีความคิดที่ครูบางครูประกาศไว้ พอคิดกันมีท.ร.บ. การศึกษาใหม่เกิดขึ้นด้วย ผมก็เริ่มมองหาช่องทางจะเชื่อมโยงโรงเรียนกับวัด กับชุมชน พระในวัดไม่เคยย้ายไปจำพรรษาอยู่ที่อื่น ผมก็ไปนิมนต์กลับมา ก็เจอให้ท่านเห็นว่า ท่านมีคุณสมบัติ ลูกหลาน แล้วก็ตีความหลักสูตรให้เข้ากับชุมชน..." 	ภาวะที่เป็นข้อจำกัดหรือบั่นทอนการดำรงอยู่และพัฒนาไปของการจัดการศึกษาของโรงเรียนในระบบ สภาพภูมิศาสตร์ของโรงเรียน : ภาวะที่เป็นข้อจำกัด แม้ว่ามีภาวะเอื้อทางกายภาพที่พื้นที่โรงเรียน พื้นที่วัด และพื้นที่หมู่บ้าน เชื่อมต่อกันแบบไม่มีรั้วกั้น แต่การเรียนรู้ร่วมอย่างเป็นระบบก็ไม่ได้มีการจัดการให้เกิดขึ้นมาก่อน จนกระทั่งภายหลังจากที่ครูแกนนำได้เรียนรู้กับปราชญ์ชาวบ้านของโรงเรียนชุมชนอีสาณในเขตหนึ่ง โดยแต่เดิมนั้นมีเพียงความสัมพันธ์กันตามประเพณีเท่านั้น (จากการสัมภาษณ์ระดับลึกครูแกนนำของโรงเรียนในเขตหนึ่ง) "หลวงพี่ที่วัดจะแยกกับเรา เราจะมาให้พวกครูเขาบอกๆ" (จากการสนทนารายอย่างไม่เป็นทางการระหว่างครูแกนนำกับนักศึกษา) "บ้าน วัด โรงเรียนอยู่ติดกันแบบไม่มีรั้วกั้น แต่ก็ได้แต่เดินผ่านกันไปผ่านกันมา ไม่มีการร่วมมือกันจัดการศึกษา ผู้ปกครองก็มาเพียงติดตามความประพฤติลูกหลาน พระก็เพียงแบ่งปันอาหารที่ชาวบ้านทำบุญมาให้"
---	--

ภาวะเชื้อต่อการดำรงอยู่และพัฒนาไปของการจัดการศึกษาของโรงเรียนในระบบ	ภาวะที่เป็นข้อจำกัดหรือบั่นทอนการดำรงอยู่และพัฒนาไปของการจัดการศึกษาของโรงเรียนในระบบ
ทรัพยากรของโรงเรียน ภาวะเชื้อเรื่องทรัพยากรที่โรงเรียนสามารถจัดการเพื่อการดำรงอยู่และพัฒนาไปในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน ได้แก่ ด้านพื้นที่ของโรงเรียน โรงเรียนมีพื้นที่สำหรับจัดการศึกษาตามศักยภาพของโรงเรียนได้เอง 10 ไร่ 2 งาน 45 ตารางวา ด้านอาคารสถานที่ : การสนับสนุนของทางราชการ โรงเรียนมีอาคารที่ทางราชการสนับสนุนสำหรับจัดการศึกษาตามศักยภาพของโรงเรียนได้เอง ได้แก่ อาคารเรียนแบบ ป. 1 ข ซึ่งเป็นอาคาร 2 ชั้น ขนาด 6 ห้องเรียน อาคารอเนกประสงค์สำหรับใช้เป็นห้องประชุม 1 หลัง และส้วม 4 ที่ 1 หลัง อาคารสถานที่ : การมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการสร้างอาคารที่เชื้อต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนด้วย คือ โรงอาหาร และอาคารห้องสมุดของโรงเรียน อาคารเรียน : โอกาสในการแสดงศักยภาพของความเป็นผู้นำธรรมชาติของครูแกนนำ จากปัญหาที่โรงเรียนประสบอยู่คือชั้นเรียนไม่พอ ทำให้ปรากฏให้เห็นถึงศักยภาพความเป็นผู้นำธรรมชาติของครูแกนนำ โดยพบว่า	 อาคารเรียน : ข้อจำกัดกรณีชั้นเรียนไม่พอ โรงเรียนมีข้อจำกัดเรื่องห้องเรียนจากอาคารเรียนแบบ ป. 1 ข ซึ่งเป็นอาคาร 2 ชั้น ขนาด 6 ห้องเรียน ไม่เพียงพอกับชั้นเรียนที่มี 8 ชั้น ได้แก่ ชั้นเรียนระดับอนุบาล 2 ชั้น